

morgun önünde üç kadın

TEKİN SÖNMEZ

*Çağdaş Gazeteciler Derneği Yılın Başarılı Gazetecisi
1980 Fıkra Makale Birincilik Ödülü*

yansıma

tekin sönmez

morgun önünde üç kadın

yansıma

Şahin Sönmez, tüm yapıtlarına yönelik bir ihbar
Yarış Üzerine (20 Temmuz 1981' den - 2 Ekim
1981'e dek 75 gün süreyle Gayrettepe, Salimiye ve
Sultanahmet'te) Sıkıyönetimce tutuklandı. Bunlardan
MORGUN ÖNÖNDE OÇ KADIN adı kitap için
1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcı-
lığı'nın 24/6/1981 gün 1981/2377 esas 1981/1652
kayıtlı iddinamesiyle, SUÇ UNSURUNA RAĞ
LANMADIĞI sonucuna varıldı.

TEKİN
SÖNMEZ

MORGUN ÖNÜNDE
ÜÇ KADIN

YANSIMA

BİR KAÇ SÖZ

Bir kesitine deneme, makale, fıkra türü diyelim ya da yeni bir yaklaşımla «köşe yazısı» olsun buradaki bir bölüm çalışmanın tanımı. Sonuçta, şiir, öykü, mizah, röportaj, masal, sinema gibi anlatım özelliklerinin ve belgesel verilerin tümünden de yararlanma gereğine inanılır. Ne var ki, burada ki yazıların üçüncü bölümünün tümünü ve ikinci bölümün bir kesitini inceleme - araştırı türüne daha yakın buluruz.

*
**

Gelecek Dergisi'nde (1970) yayınlanan ilk gözağrısı düzyazı denemelerimin üzerinden onyıl geçtikten sonra, bu türde bir kitap yayınlamış olmam, şiire «boş verdiğim» ya da şiirle başımın derde girdiği anlamını getirmez. Tam karşıtı, dilsel ve düşlemsel betimleme öğelerini, şiir türünün büyüüne ve coşkusuna bağlayabiliriz.

Ayrıca, bir şiire yapılacak çıkarmaların, çözümlemelerin ve irdelemelerin, bir ozanın öteki türde yazım yaratılarına bakılarak kolaylaşacağı bilinir. Bir ozanın -yazarın dünyaya bakışaçasındaki bütüncül çakışma, ürettiği tüm yaratılardaki ortak tınılardan ve titreşimlerden geçer. Bu nedenle, ozanlıkla yola çıkışlardan sonra ulaşılan düzyazım türüne, şiirin yetmediği yerler, denilemez.

*
**

Buradaki yazıların genel konumuna, konuların ortak öğelerine gelince, Aylık Yansıma Dergisi (1972-75) Cumhuriyet (1975-1979), Politika, Demokrat gazetele-

riyle birlikte, İki aylık Sanat ve Toplum Dergisi (1978-79) ve Haftalık Yansıma (1980) Gazetesi'nde yayınlanan tüm yazılarımın ortak bileşkesinde, iki önemli sorunsalı yazınsal denektaşına sürdüğüm kesin.

Geçmişle günü dokuyan, örgüleyen, oluşturan; kadın, kadınlık; çocuk ve çocukluk (şiirde de) sürekli altını çizdiğim konular oldu. Kitap boyunca birbirini izleyen bağımsız yazılar, bu anlamda, birbirleriyle içbütünlük taşırlar.

*
**

Buradaki seçilmiş yazılarımdan bir kaçının, önceki yayınlanışıyla yetinmedim. Kimi sözcükleri, tümce-leri, başlıkları, bölümleri değiştirdim; yeniden gözden geçirdim. Bir-iki yazının kurgusunu da, eklerle yeni baştan elealırken, özet yaptığım yazılar da oldu. Özellikle üçüncü bölümdeki irdeleme, ayrıştırım yöntemleriyle olmazsa da, değişik anlatım biçimleriyle, bu kourulara ileride döneceğim kesin.

Öncelikle Türkiye'yi ve toplumsal - bireysel - tarihsel dokuyu, mayayı anlamak-algılamak için; köylülük bağlamında ele aldığım bu ara başlıklara (ki Ferhat'ım Şirin'imi -1980- adlı şiir kitabımda da bu çaba egemendir) yeniden - yeniden yaklaşmayı (yaşarsam) gerekli de görüyorum.

Günümüzde, (Türkiye örneği ülkelerde) kapitalizmle ideolojik üstyapı bireşimlerine yatkın ve kullanıldığı zaman bireysel - toplumsal karabasanı, kargaşayı oluşturan ve İslamiyetle bağlaşıklık köylülük (ya da feodalizm) üzerine oylumlu düşünmenin yararları da yadsınamaz.

Bölüm

1

Gülümseme Erkeklik ve Hort Zort Üstüne

Bezirgan Başı

Demirin Tavı

Morgun Önünde Üç Kadın

Ödül Ceza ve Aydınlarımız

Türkiye'de Yazar Olmak

Onların Çocukları

Bedri

Francolar vatan Hainidirler

Kardeşlik ve Şiir

Sanatta Beğeni Yükselişi

GÜLÜMSEME, ERKEKLİK VE HORT ZORT ÜSTÜNE

Sekiz on yıl geçiyor aradan, bir dostum:

«— Yazılarını okuyorum, iyi hoş ama, bir az daha gülümseyiş olamaz mı satır aralarında...» diyerek, eleştiriyi yollu bir bakış yöneltmişti.

O günlerde, şöyle bir geçtiğim bu yaklaşımı, sonraları iyice düşünür oldum. Çocuk konumunda bir bildiri hazırlamam gerektiğinde *gülümseme konusu* ile, *şiddetin kaynakları* akla-kara gibi bir çelişmeyle dikiliverdi karşıma. Bundan olacak, çatık kaşlı durum ve oluşumlarla, gülümseyen bakışlar üzerine kafa çatlatıyorum nicedir.

İşin mizahı bir yana, bunun *bireysel* eğilimlerden çok, *toplumsal kaynaklara* bağlı olduğunu anladıkça, insan şaşkına dönüyor. Doğa olayları karşısında güç edinme zorunluğu, sanırım kurumlaşmış ve insanı, insan karşısında da etkin gösterme eğilimine dönüşmüş, giderek besiyeye çekilmiş şiddet. Dahası, bu eği-

lime *ulusal* örtülerle, *masklarla*, ulusal sınırlar da gerilince; gemisini kurtaran kaptanlarla, köşeyi dönen kahramanlar *kurumlaşarak* yayıldıkça yayılmışlar yığınların üzerine. Bunun kaç yüz yıl sürdüğü, tarih sayfalarında yazılıdır.

Yanılmıyorsam *gülümseme* ile, *uygarlık* arasında da büyük bir bağlantı olsa gerek.

Nasıl olmasın ki, yüzlerce yıl, tüm üstyapı örgütlenmesi haklıları sindirebilmek gösterisi içinde *hort-zort*'la çalkalanırken, tüm yetenek pırıltıları da, güçlülere daha heybetli gösterme hüneriyle yırtınıp durmuş. *Erkeklik* ve *kabadaylık* üzerine döktürülen onlarca söz yığını, şovalyelerden, bizim yeniçeri ocaklarına dek, heybetli «azametli» görünme merakı, egemenlerin geniş halk yığınları üzerindeki sindirme eğilimini açıkça belgeleyecek niteliklerdir.

Bir kılıç darbesiyle *hasmını* ikiye bölme yiğitlemeleri, bir çok ortaçağ kafasını; hasmını bir yumrukta iki seksen uzatma böbürlenmesiyle urba değiştirip günümüze armağan etmiş. Bireysel olsun, devlet şiddeti olsun; egemenlerdeki bu genel şiddet eğilimine karşın insanlığın gülüşen ilerleyişi, *bilimsel* gelişmeler durdurulamamış ve insanoğlu aya insansız araç-gereç indirme becerisini edinmiş yine de. Gülümseyişin, *gelişmeye* tomurcuklanmaya döllenmeye açık verimliliğiyle; hort zort'un *tutucu*, bağınaz, kibirli pehlivanları kimi yerde *Galile* ile yargılayanlara, kimi yerde de; *halk özelemleriyle* egemenlerin acımasız zulmüne de çatışkı noktası olmuş.

Her yüzümüze gül eni dost sanmayalım, evet. Ama geçmiş çağların kanlı arenalarına dönülüp bakıldığında, *gösterişli nice şah-padişah-kral giyitleriyle, günümüzdeki çatık kaşlı nice görüntü altında hep, siyasal egemenliğin ihtirashı cehennem humması kendini ele verecektir, sanırım. Kardeşin kardeşi öldürme fetvasını bile verdirebilen, bu, insanlara egemenlik çılgınlığı, öyle insansal olan gülümseme çiçekleriyle bir arada yaşayamaz elbette.*

*
**

Aileye baktığımızda benzer şeyleri görüyor gibiyiz.

Daha gerdek gecesı, kediyi iki bacağından tutup, ikiye yırtma öykücüklerinden; «Adın ne mülayım, sert olsan ne yaparsın!» yollu *gözdağı ilkelikleri*, bugün bile geçerli akçe oluyor. Bu yaklaşım gülümseyişin ince, *üretken hoşgörüsü* konusunda ne denli «piyade» olduğumuzu sergileyiveriyor.

Daha çocuktum, çevremde eksik-fazla CHP eğitilmiş bir düşünce öbeği bile varken, «gül en kadından pek hayır» beklenmeyeceği küçücük kafama yerleştirilirdi. Hattâ, çocukluk anlarımların dehlizlerinde, bugün bile çırpınıp duran bir sözcük kümesi hemen geliveriyor dilimin ucuna:

• «—Gülüşen kızdansa, veregen arvat yahşidir...»

Düşünüyorum da, gülümsemenin bu denli horlanmasında, hangi, politik çıkarlar, hangi ekonomik sömürü etkilenmiş acaba?

Gerçi, ciltler dolusu gül-bülbül-sevgili benzetmeleri, egemenlerin içki sofralarını ya da yatak odalarını doldurmuş durmuş ya, bunun yorumu açık. Bun-

ca açık görünümüne karşın, *eşiyile-çocuğuyla* aynı çileyi dokuyan insanlarımız, nasıl bu oyuna gelmişler, şaşmamak elden gelmiyor.

Yüzlerce yıl egemen baskılar altında tutulan, hemen her anlamda kullanılan *kadın cinsinin*, gülümsemesi bile özel *kişisel mülkiyete* dönüştürülmüş gibi geliyor bana. *Çocuğa* karşı baba'lık kavramı ile, *kadına* karşı koca'lık kavramlarının içeriği bile, *duyarlılıkla-uygarlıkla* yüklü insan beynini örseliyor kanısındayım. Nitekim, sermaye sistemi bunun çok iyi farkında olmalı ki, mafianın başına da «*baba*» ünleyişini yakıştırmayı uygun görmüş. *Devlet baba'dan*, baba gibi *patron'a* uzayan çizgide, hoş-görünün, kollayıcı-gözetici sakınışın tohumlarından çok egemen olmanın siyasal-ekonomik humması, 20. yüzyılı kanla barutla yoğurmuş durmuş.

Yıllar yılı yaratılmış bunca *ilkel ölçekler* yetmemiş gibi sözüm ona *çağdaşlık* gerekçesi sayılırsak: «erkek üstündür, erkek yiğittir, erkek yalan söylemez» gibisinden *pehlivanlık* numaralarıyla, kadın çaktırlmadan aşağılanıyor yine.

İnsanın soracağı geliyor:

— Peki ama baylar, insanlığı, yeryüzünü bırakalım bir yana, Türkiye'yi bu kan denizine, bu yokluk-kıtlık sahrasına acaba Nazmiye hanımlar mı getirdi?..

— Ne dersiniz!..

(Haftalık Yansıma Gazetesi, 5 Mayıs 1980, Sayı: 1)

Kadıköylüleri günlerce eski İstanbul tulumbacılarına döndüren Romen tankeri, dağılmış, çürümüş bir deniz devinin tabutunu ansıtıyor oracıkta. Dokunsam tutacağım sanısıyla yürüyorum.

Kıyı boyunca fenere dek uzayan dalgakıran, petrol artıklarıyla geçit vermiyor bana. Geriye dönüyorum, Mühürdar'a doğru.

Sonradan gördüm. Çöp yığınlarıyla deniz arasında sıkıştırılmış, ince bir adacık vardı aşağıda.

Durdum.

Denizin üzerinden geçip, kıyıdaki tüketim artıklarına, oradan da milyarlık apartman camlarında kızıl fısıkiyelere dönüşen hüzünlü akşam güneşine baktım. Cılız, sıska ve şu Mart ayının son günlerinde bile halâ yaprak sürememiş ağaçlar, göze çarpıyor hemen kıyıda.

Çocukken çokca oynadığımız «Bezirgan Baş» oyununu ansitan, kemerli, paslanmış bir demir geçit duruyor önümde. Oradan merdivenle aşağıya iniliyor.

Milyarlık apartmanlarla kuşatılmış güzelim alanları, kıyıları *bezirgan başı* almıştı! «Aç kapıyı, ben geldim» demeden geçtim paslı demir kemerin altından aşağıya.

Radyodan yükselen, kıyıya, çöp yığınlarına, denize ve apartman camlarına çarpan ondokuz haberleri, tam da beni bekliyormuş sanacaksınız:

«— Develi'de heyelan... Köyler toprak altında... Seyhan Irmağı... Heyelan olan bölgeler, Ankara'dan sürekli izlendi...»

«— İzleysin» diyorum.

Türkçe dersinden boyna ikmal torpiliyle sınıf geçen teknil MC bakanları gibi, Enerji Bakanı'nın sesi yayılıyor kıyı boyunca:

«— Seyhan Irmağı iki saat değil... on saat değil... tam yirmiş saat yükselmiştir... Çok şükür allah korumuştur da, sular düşmeye başlamıştır. Yoksa, ne Adana şehri kalırdı, ne de...»

Bakanın sesi radyodan yankıyıp çevreye dağılırken; güneş, bir kav topu gibi düşüyor Marmara üzerine.

Yeşilköy'den kalkan bir uçak tırmanıyor yüksekere. Batan güneşin kızıl köpüklerini kanatlarıyla taşıya taşıya, geçip gidiyor gözlerimin içinden...

En uçtaki masaya yürüyorum.

Biraz önce yukarıdan baktığım ağaçlara bu kez aşağıdan bakıyorum. Üç beş masa ve iskemleye yer açmak için kıyıda, ağaçların kökleri oyulmuş. Çıplak

çocuk kolları gibi uzayan ağaç köklerine dalıp giderken ben, Enerji Bakanı söylev veriyor:

«— Allah korumuştur...»

«— Korumaya devam etsin,» diyorum.

«— Bütün yurt sathı Ankara'dan izleniyor...»

«— İzlensin» diyorum.

Bir adam, yirmi-otuz adım ötede, kumsala gelip uçkurunu Marmara'ya çözüyor.

«— Allah korusun» diyorum.

Bir taka, şamatalar çıkara çıkara, allahın koruduğu yerlerden birşeyler almış, allahın koruduğu yerlere birşeyler götürüyor!

Biraz önce Marmara'ya bir kav topu ekerek giden güneşin vurgun yerine, bir martı, akşamın koyu bürünceklerini, kanatlarıyla getirip örtüyor.

Allahın korumadığı Romen tankeri, biraz ötede, allahın koruduğu Kadıköy kıyılarına nanik yapıyor. Dev bir kertenkele gibi, geceyi sulara karıyor, usul usul dişlerini gösteriyor uzaktan:

«— Elbet birgün allah sizleri unutacak! O zaman, işte o zaman, şu İstanbul cayır cayır yanmazsa, bana da yuf olsun...» diyerek öfkeli fısıltılarla iletiyor sesini.

Allahın bir koruyup, bir korumadığı bu kıyı şeridinde, allahın koruduğu bir garson önüme dikilip:

«— Buyurun» diyor.

Bir kaç metre yukarıda, kökleri çıplak bir çocuk gövdesi gibi fırlamış bir ağaç, akşamın serinleşen rengiyle inliyor:

«— Aç kapıyı! bezirgan başı, ben geldim» diyor. «Yanımdaki önümdeki sana armağan olsun...» diye ekliyor kekeleyerek.

Ürperiyorum!

«— Şimdi bir heyelan olur da» diyorum. «Allah korusun!»

Hızla kalkıyorum iskemleden. Garsona buyurdüğüm şeyler oracıkta kalıyor. Boşlukta inleyip duran ağaç kökleri kalktığımı görünce dev bir istakoza dönüşüyor, dil çıkarıyor bana:

«— Bugün allah korudu! Ama yarın, sonraki günler...» diyerek, dilini dudaklarında şapırdatıyor.

Bozuluyorum biraz:

«— Ne sandın ya! Burası büyük Türkiye... Hem sen Enerji Bakanına iş mi çıkarmak istiyorsun!»

Sözcükleri boğazımda çalkalıyorum. Ağaç kökleri hiç oralı değil:

«— ...77 seçimlerinde kesilen, sonra da yangınlarda kökleri gizlenen olaylarda, kaç metreküp orman kül oldu biliyor musun?» diyerek üsteliyor. Baskın çıkmaya çalışıyorum:

«— Hey... hey şimdi de politika ha!.. Sen böyle işlere burnunu soktukça halin dumandır. İşte köklerin böyle lif lif atılır havaya...» Sözü uzatmak istiyor ağaç kökleri arkamdan:

«— ...Şurada, burada yıllardır yakılıp-yıkılan-satılan-talan edilen ormanlar, heyelana bırakıyor yerini. Görmüyor musun? Kör müsün sen?»

«— Sus, sus,» diyorum. «Bırak bu edebiyatı! İşe bak işe! Sen bozguncu olmuşsun. Sen bölücü olmuşsun. Sen vatan hainisin! Ama pek yakındır, senin de burnun sürtülür. İpsiz bir uçurtma gibi denize düştüğünde görürsün gününü...» diyorum ona.

— Ben görürsem, sen de görürsün» diyor usulca.
«— Allah korusun!» diyorum.

Yola, yukarıya çıkıyorum hemen. Allahın bir koruduğu, bir korumadığı İstanbul kentine, oradan da Türkiye heyelanına karılıyorum. Karılırken de, güneşin biraz önce bırakıp gittiği turuncu kızıl aydınlık ibrişimleri bir yumak gibi sarmalayarak bastırıyorum içime.

«— Bunu ben koruyacağım!» diyorum.

(Haftalık Yansıma Gazetesi, 12 Mayıs 1980, Sayı: 2)

Köylü bir demirciydi amcam. Demirciliğinden mi bilmiyorum, şu sözcükleri söylerdi her işin başında:

«— Demir tavında dövülmeli!..»

O günlerden bu yana otuzu aşkın yıl geçti aradan, bu özdeyişteki erdemi her gün yeniden biraz daha kavırıyorum.

Demirin tavi, ocağın közü kıvamında olmalı. Demir fazla harlanınca istenen biçimi elde etmek güçleşirken, zaman da yitirilir. En önemlisi de bu olması sanırım. Tavin eksik ve yetersiz oluşu da benzer sakıncalar içeriyor.

Demiri tavında kavrayıp çekiçlemek için öyle doğüstü güçlere gerek yok. Her yeni deneyimden, yeri bir yarar gözetme içtenliği başlangıç sayılabilir belki. Ama aynı deneyimi yinelemeden zamanlamayı en verimli noktada yakalamak, kararlılık ve bunları yetenekle beceriye dönüştürme hünerini de unutmayalım.

Salt bunlar, yine de kesin değerler, yeterli kazanımlar sayılmamalı. Demirin alacağı bir sonraki yeni düzenlemeyi önceden düşünmeyen, tasarımılamayan bir demirci ustalığına ustalık mı denir? Ya da böyle bir emek kime yarar.. neye yarar? Epeyce tartışma götürür bir konudur yanılmıyorsam.

Yıllardır demirci ustalığı yaptığını sanıp da, demirin tavını, ocağın harını gözetmeden işe girişen nice insan cevherinin boşa gitmiş akarsu olduğu bilinir. Buna bağlı sayılsa gerek, «Acemi nalbant yoksulun eşeğinde usta olur», özdeyişi söylenir olmuş. Yine bundan olacak, demirin kavını besleyen-gözleyen; çekicini de ne bir eksik, ne bir fazla tam vaktinde indiren ustalardan söz edilir her zaman.

İnsanlığın ilerleyişini biraz da buna bağlarsak, abarttığımız söylenmemeli...

*
**

Amcamın demirciliğine körük çektiğim yıllarda, beni en çok etkileyen ve kulaklarım kırışte beklediğim ses, amcamın komutu olurdu:

«— Körük yeter...»

Kollarımın, gövdemin ürettiği terle, kömürün çıkardığı yalınlar birleşir, belli işlemlerden geçerek, demiri kızıla dönüştürürdü. Burada, nesneye yeni bir görev, yeni bir iş yükleme olayını yaşadım. Amcamın komutu da bu işlemin doruk noktasını vurgulardı her zaman. Böylece körüğün kollarını bırakır, öne geçtim. Amcam yalnızsa, öteki çekice sarılırdım ben de. Bir 'he ya mola' soluk alış verişleriyle, biçimleme kolaylıkları sağlayan yüzeysel vuruşlar yapardım. Amcam bir elinde kerpetenle tuttuğu kızgın demiri evirir-

çevrilir, öteki eliyle de çekicini yer yer değişen hızlarla ama düzenli-dengeli vuruşlarla indirip kaldırdı.

Derken, örsün üzerinde son biçimini alan demir, parçası, ağır ağır kavlı giysilerinden soyunur; arkada kızıl ibrişimler bıraka bıraka yeni bir görüntüyle çıkardı karşımıza.

Denilebilir ki, bir çocuğun coşkulu haykırışlarla çocukluk evresinden ergenlik evresine geçişteki sıçramaları gibi olurdu demirin yeniden biçimlenmesi.

Aynen böyle olurdu denilebilir...

*
**

Şunca yıl geçti aradan, düşünüyorum yine aynı şeyleri... Amcamın yaptığı işe o günlerde oluşan-pekişen duygularım, beni şaşkına çeviriyor şimdi de. Yeni bir şey yaratmanın, üretmenin güzel gönenci değildi içimi kuşatan. Bu tartışılabilir. Ama hiç tartışılmayan bir kesinlik var burada. Amcamın hiç şaşmayan zamanlama gecerisi. Sonra demirin narı azalınca ocağa vaktinde sürüşü; kavı yeterli olunca, örsün üzerine-çekicin altına alışı. Ardından, biçimleme işlemi tamamlanınca, demire cızırtılarla su içirişi vb. beni sarsılmaz bir güven duygusuyla bağlamıştı kendisine.

Ne yalan söyleyeyim, amcamı amca olarak sevdiğimi söyleyemem. Ayrıca şevkatli de değildi. Ama onun durmuş-durulmuş ustalık becerileriyle, donanımlı bir köprü kurulmuştu aramızda. Yaptığı işle arasındaki uyumlu, içimde güven ormanlarını yeşerten belki de...

Buna da öyle çocuksu saflık falan diyemiyorum bugün.

Güvenilir olma ve insana güvenme konusunda, öylesine çok gereksinim duyduğumuz şu günlerde üstelik...

Toplumsal olaylardan devinimlerden, doğa yasalarına dek; insanı ve tüm canlıların doğum -ölüm evrelerini, değişim-gelişim sıçramalarından-çelişmeler yumağından; sanatın ve sanatçının (ya da düşüncenin-yaratımın diyelim) oluşma-dönüşme sürecine baktığımızda, demirci amcanın sesini duyar gibi oluyorum:

«— Demir tavında dövülmeli!..»

*
**

Öyle sanıyorum ki, demirin dövülme olayı, her bireyi kendi uzmanlık alanı açısından daha çok ilgilenendiriyor. Ama en önemlisi, *demirci ustası gibi çoğalan bireylerin oluşturduğu sıkı gözenekli bir toplumsal dokunun* güvenilirliği.

Bir kişinin demirci ustalığıyla, bir kişinin önderliğindeki becerilerle yetinilecek çağları çoktan geride bıraktı insanlık.

Hep beraber ocağın közünü, demirin narını besleyen-gözleyen toplumsal çekicini de ne bir eksik, ne bir fazla tam vaktinde indiren yığınsal ustalıklar çağa damgasını vurmakla kalmıyor. Dahası, 20. yüzyıl, bu kitlesel devinim içinde, 21. yüzyılın potasında erimeye hazırlanıyor.

Bu nedenle toplumsal devinimlere kucak açmış, toplumsal çelişkilerin içinde kendisini bulmuş *coşkulu*

geçliklerin de *önderlik savıyla* ortaya çıkışlarını derin derin düşünüyorum nicedir.

Yıllar yılı toplumu, yığınları açmazlara sürükleyen, hep aynı deneyimlerle yerinde sayıp büyük kalabalıklara acılar yaşatan kişilerden, kimliklerden de sözedilebilir. Bazan bozgunla, bazan umutların oluşuyla, bazan da «enkaz»la noktalanın bunca önderlik deneyimlerinin ardından, aynı deneyimi aynı yöntemlerle savunan ve gündeme alan yaklaşımı sınıfsal açıdan değerlendiriyoruz ya, peki topluma inandıklarını söyleyenlere ne demeli!..

İlkel bir demircinin sözleri, buna yanıt verecek sanırım:

«— Demir tavında dövülmeli!..»

Demirin tavını, ocağın közünü, çekicinin hızını unutmayarak ne için, kimlerin demirciliğine körük çektiğimizi de iyicene bilelim...

Yoksa, yangını körükleyen itfaiyecinin durumuna düşeriz!

(Haftalık Yansıma Gazetesi, 2 Haziran 1980, Sayı: 5)

Morgun önünde üç kadın, bir ölü, bir de ben.

Ölen kim? Öldüren kim? Hiç bilmiyorum. Ama bu üç kadını, içten içe tanımsız bir kasırgaya tutulmuş gibi görüyorum. Kurşuna diziliş sahnelerindeki, ağır çekim görüntüleri gibi, üç kadın sarılmış birbirine. Neredeyse yere yuvarlanacaklar, üçü de birden.

Öldüren *solcu* mu? *Sağcı* mı? Bilmiyorum. Üç kadını başka bir gün, ya da biraz sonra başka bir yerde görsem de tanımam. Onlarsa hiç algılayamıyorlar beni. Ne beni, ne de ellerinden akıp giden binlerce nesneyi sezgileyecek durumda değiller. Ama burada bu an, hiç düşünmediğim bir acıyı dokuyorlar durmadan. Bunu görüyorum. «*Erkek erkeğe*» bir toplumda, kadınsal *yalnızlığın*, kadınsal *tükenişin* sonsuz bir senfonisini tutuşturuyorlar içimde.

Morgun önünde üç kadın, bir ölü kamyonetin üstünde. Bir de ben.

Birisi kızımıdı dal gibi incecik, diyelim. Birisi beni seven bir kadın. Peki, bir dostum olsun ötekisi de.

* Çağdaş Gazeteciler Derneği, Yılın Başarılı Gazetecisi, 1980 Fıkra-Makale Birincilik Ödülü.

Kamyonetin üstünde kanlı bir çarşafla sarılı, ben olabilirim! Olmayabilirim de, hiç önemli değil işin burası. Çizgili bir çarşafta kan pıhtılarına belenmiş ölünün cesedi, ne tuhaf, bana daha çok bu üç kadını düşündürüyor.

Morgun önünde üç kadın, yere düşmemek için tutunmuşlar birbirlerine.

Yere düşmek de ne? Karanlık kuyularda, kimse-yitip de gitmemek için, tutunacak yer arıyorlar. Bazan birisi çocuk oluyor, biraz sığınyor ötekinin kucağına. Dayıyor göğsüne başını. Bir kaç saniye geçmiyor aradan, bu kez öteki, sığınyor ötekinin kucağına, gömüyor onun göğsüne başını. Sonra öteki çocuklaşıyor hemen, sığınyor yanındakinin göğsüne. Dinsel bir tapınıştalar sanki, sonsuz bir yangınla kavrulup duruyorlar, seziyorum olanları.

Dev bir fırtınada, dev bir boranda en son kayıkları da çatırdayıp gitmiş acemi tayfalar gibi, köpüklerin içinde yitip yitip gidişlerle sarsılıp duruyordular. Seslerin ağıtlaşmış sözcüklerle dökülüşünde bile, sessiz bir çağlayan vardı.

Hiç görmedim, bu caddenin böylesine ıssızlığını. Günün Nisan ikindisi. Sessizlik sürüyor morgun yan kapısında. Kamyonetin şoförü bile ortalıkta yok. Öyle ki, her zaman bir kaç stenlinin beklediği bu yan kapıda, şimdi hiç kimse görünmüyor.

Derken, bir asker çıktı açık kapıdan dışarı. Sonra, elindeki iskemleyi sürdü kadınlardan yana. Olmadı. Silâhını dayadı duvara. İskemleyi kadınların yanına dek götürdü.

Üç kadın, üçü de birden oturuyordular askerin bıraktığı iskemleye. Sonra üçü de birden doğruluyor-

dular yeniden. Batıp çıkar gibiydiler, bir denizin dip-lerine. Her dibe dalışta çıkarılan çaresiz hıçkırıkların hangi sözcüklerle dillendiğini, hangisinin susup, hangisinin sessiz uğultularla devindiğini ayırmıyayım.

Ama, morgun önünde üç kadını görüyorum.

*
**

Morgun önünde üç kadın, bir ölü bir de ben. Sanki başka kimse görmüyor bunu. Kaç kez geçtim buradan, son yıllarda, şimdi ansımıyorum.

Ama, bu üç kadının devinişindeki yalnızlığı bu acının saltanatındaki kimsesizliği, hiç mi hiç görmedim diyebilirim.

İşte o an düşündüm. Kadınsız bir kavga veriliyor, belki. Erkekler öldürülüp de yok edilirken, yalnızca bir kez, geride kalan kadınlar hergün yeniden kurşuna diziliyorlar. Bunu, orada anladım. Yüzlerce yıldan söz etmeyelim. Son yıllarda Türkiye’de böyle kimsesiz kalan binlerce kadın geçti gözlerimin önünden; çocuklar geçti binlerce.

Bir tek defa kurşuna dizilen bir baba, bir eş, bir ağabey, bir oğul, bir dost olabilirdi haince öldürülen. Öteki birçok anlamsız sıfat gibi «hain» sıfatlaması da saçmasapan geliyor bana. Haince olmayan öldürme nasıl olurmuş ki?

Ama bir kez, yalnızca bir kez öldürülebildi onlar. Yeryüzü yeryüzü olalı, kurşuna dizilmiş bir insan, tannık olmadı ikinci kez kendisinin kurşuna dizilip öldürülüşüne!

Oysa şu Türkiye’de hemen hergün, yeniden yenden kurşuna dizilen, binlerce kadın vardı.

Türkiye, bir ölüm kasırgasında sanki! Sanki, ci-

nayet makinelerinin uğultularla üstünü kapadığı kan tezgahlarında öğütülüyor Türkiye... Türkiye, dumanlar arasında, bir beton yığını gibi suskun!

*
**

Birden, aynı acıyı, aynı tükenişi ve yokedilişi yaşamış milyonlarca kadını, kanlı cellatların tezgahlarına doğru yürürken görüyorum. Gözkapaklarında kuruyan denizler dolusu çığlık yerine, sonsuz bir inancın direnciyle sokaklardan, caddelerden geçip geliyorlar morgun önüne.

Kendilerinin başka başka zamanlarda, başka başka yerlerde daha önce yaşadıklarıyla, daha sonra yaşayacaklarını da önler gibi birikiyorlar... Ve mutfak köleliğiyle, salt öldürülmek için çocuk doğurma köleliğini bir yana bırakıp birikirken de sığmıyorlar yollara, kentlere...

Kanlı-kansız cellatların üstüne üstüne yürüyorlar usuldan... Türkiye'de yüzyıllarca «*erkek erkeğe*» uyutulmuş *kadınsız bir toplumd*an, kadınlarla birlikte yeni bir topluma dönüşümün, *düş boyutlarını* yaşıyorum. Kadınlar için yeni alanları, yeni yol ayrımlarını ve yeni kavşakları, burada, morgun önünde düşlerken, acım diniyor biraz... *Kadınlarla* birlikte ancak *yücelebilecek* bir yeryüzünü ve Türkiye'yi, kalabalıklar içinde düşünüyorum.

Düşler olmazsa *gerçekler* de olmaz, bunu da biliyorum. Ama şimdi...

Şimdi, morgun önünde üç kadın, biri ölü. Bir de ben. Bir de ilkbahar ikindisi.. Ve yıl bin dokuzyüz seksen...

Halk sevgisiyle yüklü, özgün, emeğe saygılı, usta yazarlar öyle kolay kolay yetişmiyor. Bu tür yazar olmanın önüne büyük engeller de çıkarılıyor ayrıca. Yeryüzü yuvarlağının birçok yerinde de bu böyle. Yazıcı olmanın değil ya, *yazar-sanatçı* olmanın okulu da yok üstelik. Ayrıca, yazar-sanatçı olma konusunda, birtakım reçeteler vermenin kolaylığından da kaçınmak gerekiyor. Konumuz da bu değil.

Günümüzde, halkın sorunlarına üretim ilişkileri açısından yaklaşılacaktır. Çağdaş olmanın baş koşulu bu, biliniyor. Dahası, sanatçı-yazar özgün yaratı becerisiyle; fışkırdığı toprağının kokusunu taşıyarak *evrensel insan* sevgisinin, *doğa sevgisinin* denek taşında kişiliğini de kanıtlayacaktır. Bu *ikilem* biliniyor ya, has yazar-sanatçılarımızı, *değerbilirlikle* ödüllendirdiğimiz söylenebilir mi? Konumuz bu.

Yazarın, sanatçının yaşadığı dönem içinde gözardı edilmemesi, halk kesimlerinden, emekçilerden çok; yine *aydınları* ilgilendiren bir konum olsa gerek. Üretici, yaratıcı sınıf, bu açıdan sanatsal üretim yapan, bunun savaşımlarını veren kafa emekçilerine eninde sonunda arka çıkıyor. Bu durum, üretici halk yoğunluğunun, kendi sorunlarına arka çıkma aşaması gerçekleştiği oranda güncelliğe dönüşebiliyor.

Emekçi sınıf kendi öz sorunlarına omuzdaş olmuş yazar-sanatçıları; ödüllerin en görkemlisiyle ve gönül hoşluğu içinde anıyor günü gelende. Bunda hiç kuşku yok.

Peki, emekçilerin yandaşları olduğunu söylemeye çalışan aydınlar için, genel anlamda bunu söylemek olası mıdır?

Bizim, Selçuklu'dan, Bizans'tan, Osmanlı'dan taşıdığımız bir gelenek-görenek yüzünden midir, bilemiyorum ya, daha çok ölümlere kendimizi yakın buluyoruz; *yaşayanları* görmezlikten gelerek. Yaşarken, iki gönendirici sözcüğü eşirgediğimiz kişilerin *göçüp* gitmesiyle, yanık *ağıtlar* söylemekten de, yine kendimizi alamıyoruz.

Bu yaklaşım da, yine sanıyorum ki Selçuklu, Bizans ve Osmanlı karışımı melez (kerdige) bir anlayış türü oluyor. Bu yaklaşım, son çözümde kimi küçük kent soylu aydınların davranış biçimiyle çakışmada da tutarlılık gösteriyor giderek.

Öte yandan, yaşarken görmezlikten geline nice değer, emeğe ve insana saygılı kalmış, elinden geldiğince bu uğurda direnmiş nice has sanatçı-yazarımız gözardı ediliyor, yaşarken cezalandırılıyor.

Örneklesek, bir *Orhan Kemal*, bir *Ceyhan Atuf Kansu*, bir *Sabahattin Ali* (vb.) kaç yılda yetişir? Kaç tane yetişmesi olasıdır? Bunu bilelim. Ve çetin koşullardan geçerek, belli bir düzeye ulaşmış değerlerimizin göçüp gitmesini beklemeden önce, ödüllendirici gönendirici olmanın yollarını araştıralım. Yıllarının büyükçe bir evresini bu uğurda tüketen kişilerin göçünden sonra, *ağıtlarla anış* biraz acı ve ayıp olmuyor mu?

*
**

Küçük kentsoylu aydınca bir tutumu benimsemek için, küçük kentsoylu bir *kökenden* gelmek de gerekmiyor. Halkın içinde, Anadolu toprağına yalın ayak bastığını söyleyerek, siyasal erkeyi ele geçirmiş nice kişinin de, köylü kökenli olduğu biliniyor. Eleştirilerimiz, küçük kentsoyluluğu, *'seçme özgürlüğü* olmadan edinenlere, kişilere değil. Eleştirimiz, küçük kentsoylu tutumun kendisine yöneliktir burada.

Şunun altını çizmek istiyoruz. Birçok değerli sanatçımız, yazarımız göçüp gittikten sonra ağıtlar yakarak onları anmak neyi deyimler? Şunu, bu tür has sanatçımızın, yazarımızın yaşarken gözardı edilmelelerini... Bu gözardı edişin ardında da, küçük kentsoylu tutumu gelenekçi bir bürokrat katılığıyla benimseyen kimi aydınlarımızı görmek olasıdır.

Emekçi halkımız bu tür yaratıcılarımıza, kendileri için siyasal bir etkinlik kurdukları ölçüde arka çıkacaklardır. Onlara sözümüz yok. Sözümüz, tek tek kişilere de değildir; küçük kentsoylu tutumun içeriğindedir, özünüdür.

Yeryüzü yuvarlağının değiştiğini söyleyenler, dahası, bu *değiştirime* katkıda bulunma çabasında olanlar; içtenlikle, bir göreneği de *kökten* değiştirmelidirler. Hem de süre geçirmeden.

Bugüne değin has değerleri bilinmeden göçüp gidenlerin yanısıra, *yaşayanları* da gönendirici *davranelerle* ödüllendirelim. Çünkü bu kişiler, bu koşullar elverdiği halde ne demir-çimento karaborsacılığına kapılanmışlar ne de sahil yağmacısı olmuşlardır!

(Cumhuriyet, 1 Eylül 1978, Sayfa: 2)

Öldürülüşünün üzerinden otuz kadar yıl geçti. Sabahattin Ali, güncel konu olarak yine de gündemimize giriyor. Bunca yılın ardında, bir yazarı *güncellik-tarihsellik odağında çakıştıran* ve gündemde tutan gerçeklik ne olabilir?

1 — Eserlerinin sanatsal değeri, görkemli duyarlılığı.

2 — Tek şef sultasında ve giderek kapitalist Türkiye koşullarında, bir ileri-bir geri dönenirken; yaşama özgürlüğünün yurtseverlerden alınışı; elli yılı aşkın Cumhuriyet sürecinde, Sabahattin Alilerin hızla çoğalışı.

3 — Ardında kimlerin bulunduğu, kalın çizgilerle belirlenen bir cinayetin tirajik biçimi.

4 — *Sabahattin Ali-Sait Faik* ürünlerinin, geçtiğimiz on-onbeş yıl sürecinde okura sunulduğu, kitleye götürülüşü üzerine 1975'de yoğunlaşan tartışmalar.

5 — Bir öyküden uyarlanan «Hanende Melek»in çok uluscu (!) olan, egemen, siyasa tarafından sansür edilişi TV'den kaldırılışı.

Görmek isterdik «Hanende Melek»in başına gelenleri. İlgiyle bekliyorduk. Nasıl bir sinema yorumu yapılmış, bu öykünün özü ve yazarın buradaki ince duyarlılığı ne gibi görünümlemlerle sergilenmişti. Kısaca, yönetmen bu ürüne nasıl yaklaşmıştı, ilgiyle bekliyorduk. Bu öykü karşısında, bir sinema olayı olarak, alınan tavır önemliydi. TV'den kaldırılışı denli önemliydi. Biliyorduk, yazarın bakış açısına ve bu öyküdeki bütünlüğe irak düşen bir yaklaşım, karşıt işlev yapabiliirdi. En azından milyonlarca izleyici, bu yazarımızı eksik tanımış olurdu.

Burada bunların üzerinde durmayacağız.

*
**

Bir kesit: Yıl, 1940'lar. «Isıtmak İçin» adlı öyküyü ansıyalım.

Bir Anadolu kasabasında görevli bir kişilikle, konuya girişir yazar. Çamaşırlarını yıkamak için gelen bir kadın, odak noktası alınır. İçine kapanık, ürkek, ezilmişliğinin sessizliği içinde, bulunduğu toplumsal koşullarla kuşatılmıştır. Bu kişi, son kez çamaşır almaya gelmiştir; birşeyleri söylemek, yardım isteyip istememek açmazındaki ikircikli kırpıntılar sezdirmiştir.

«Hayır» yanıtı alır. Gider ve bir daha görünmez. Bu olayın etkisinde kalan küçük kasaba aydını kişi, geçen günlerde görünmeyen bu kadını, dehşetli bir tase çemberi içinde ve bir çok olasılığın akıntısında aramaya çıkar.

Çamaşırcı kadın, ölüm döşeğindeki aç ve kurumuş dal gövdeli kızının ısınmasını sağlamak için yakacak bulamayan annedir. Lime lime yatağa girerek, kızının donmaması için kendi bedensel sıcaklığından başka verecek bir şeyi kalmayan bir anne...

Bu, Türkiye koşullarında, 1940'lardan bir kesittir. İnsan gerçekliğidir. «Üşüyorum ana, donuyorum ana» inleyişleri arasında, her an biraz daha ölüme giden ve verecek hiç bir şeyi bulunmayan bir annenin kucığında çocuğun ölümüyle öykünün sonu belirlenir. Olayı izleyen kişi, böylesi bir durum karşısında amansızca bir özeleştiriye girişir. Kendini kıyacak denli suçlar.

Bu Sabahattin Ali'dir...

1940'larda, Türkiyeli aydınının yaşadığı gerçeklik ve yalnızlığının yansımasıdır bu!

*
**

Bir başka kesit: Al bir gazete haberi, (Hürriyet).
Tarih 9 Ocak 1976: Tarlabası.

«Çocukları üşümesin diye komşusunun kömüründen çalan anne, öldürüldü. Bir leğen kömür için cinayet... Soğuk kış günlerini titreyerek geçiren ve çaresizlik içinde kıvranan yaşlı kadın, bir leğen kömür için hayatından olmuş, iki çocuğunun «Üşüyoruz anıncığım» diye yalvarmalarına dayanamıyarak, bodrumda başkasına ait kömürleri alırken, kömür sahibi olan komşusu tarafından vurularak öldürülmüştür... hastane yolunda can verirken, soğuktan titreşen iki küçük yavru bu defa annesiz kalmanın...»

Sabahattin Ali'nin insanlarıdır bunlar..

Sabahattin Ali, otuz kadar yıl önce, aynı gerçeklikleri yazdığı için öldürüldü. Otuz yıl sonra, bizler, aynı gerçeklere tanık olmanın utancı içindeyiz. Türkiye'ye yön veren egemen çevreler, bu gerçeklerden utanır mı? Hiç sanmıyoruz. Utansalar, sıkılsalar gepenç insanları kitle halinde kurşun yağmuru ortamına sokarlar mı? Bir leğen kömür için cinayet işlenen bir ülkede, yönetici olma sorumluluğuna ulaşmış insanlar, değil bunlar. Bunlar, siyasal iktidar şakileri. Bütün olayların gelişimi de bunu doğruluyor.

Sonuçlandırırız; ölümünden otuz, ürünlerinin üzerinden daha uzun süre geçmiş. Ne var ki, *Sabahattin Ali*'nin insanları aramızda. Hemen yanibaşımızda, her gün sokakta, yolda karşılaştığımız insanlardır onlar.

Bir açıdan, toplumbilimcileri çok ilgilendiren, bir olgudur bu. Sömürülen Türkiye gerçekliğinde, geçiş sürecinin ne denli uzun, ne denli acımasız oluşunun belgesi olarak ele almalıyız bunu.

Otuz-kırk yıl sonra, benzer gerçekliklerin daha yoğun daha katı olarak yaşanması, bir yazarın topluma bakış açısının derinliğini belirler. İşte, *Sabahattin Ali*'yi güncellik-tarihsellik odağında çakıştıran ve aramızda yaşatan beceri, bu derinliğine yaklaşım olsa gerek.

Sömürülen Türkiye içinde, bir yazar olmak için, bu denli geniş kapsamlı bakış açısı, az şey mi?

(*) Bu yazı, "Sömürülen Türkiye İçinde" başlığıyla yayınlanmıştı. (Cumhuriyet, 10 Şubat 1976, Sayfa: 2)

Günlerini, emeğin özgürlüğüne adanmışların bağrını dağılayan nedenlerden birisi de, geride kalan çocuklarıdır.

Bir kavganın içinde, onurlu bir uğraşının soluk soluğa tükettiği günlerin bir anlık aralığından dönüp bakan her devrimci, bu duyguyu bastırma yolları arayacaktır kuşkusuz.

Emekçilerin çocukları, sermaye sisteminin egemen olduğu her yerde can güvenliği, eğitim-sağlık ve beslenme için bedenlerini bir dolu açmazlara karşı koruyacak büyüklerini ararlar. Yaşamaları da buna bağlıdır. Zorluklara omuz verecek, en yalını her akşam eve bir ekmek alıp gelecek büyüklerin *siyasal nedenlerle* tutuklanması, çocuk dünyasını da çetin darboğazlara götürecektir.

Bu koşullar içindeki çocuk (çok yönlü düşüncelerle) kıyıma uğrayan büyüğü karşısında bir seçme ile karşı karşıya kalır. Çocuğun bireysel tarihini derinden etkileyecek bir seçme olacaktır bu. Daha «Bir

varmış-bir yokmuş» masallarıyla, baba dizinde yaşanan engin düş dünyasının gerektiği günlerde daha an-ne sevecenliğinin yeryüzünü kuşatacak bir insan sevgisine dönüşeceği günlerde, bunlardan koparılan çocuk, çok yönlü bir yıkımın seline bırakılır.

Bu nedenle, Onların Çocukları öteki çocuklardan daha çetin koşulların ürünüdürler.

Bu çocuklar, erişkinlerden de daha zorlu açmazlarla uğraşma durumuna düşerler.

**

İspanya devrimcilerinden *Dolares Ibarruri*, Faşizmi Ezeceğiz adlı yapıtında, bu açıdan şunları söyler:

«Madrid'te bulunduğum sürece, Ruben hergün beni görmek umudiyle cezaevinin kapısına kadar geliyordu. Bu durum, bana çok üzüntü veriyordu. Oğlum koruyamadığımdan onu sevgi ve şefkatten yoksun bırakmak zorunda olduğumdan içim içimi yiyordu. Bir annenin kendini devrimci mücadeleye adanmasının ne denli güç olduğuna bir kez daha tanık oluyordum.»

Dolares Ibarruri, bir madenci çevrenin çocuğu. Köken olarak bir emekçi. Madencilerin acılı ama kahraman dünyasında gözlerini dünyaya açar. Giderek, kendisi için sınıf olma bilincine ulaşır. Aydın-işçi olarak emeğini satarken, İspanya iç savaşı öncelerinde emeğin kurtuluşu için kavgadaki yerini alır. Öte yanda, bütün uğraşı boyunca, inancını eşiyle birlikte paylaşan, ödünsüz, yiğit bir anne olur. Bütün ömrü boyunca da, çocuklarına yeterince vakit ayıramamanın acısını, içine bastırır.

Bu çetin koşullar içinde, anne ve babanın aynı doğrultuda olmaları çocuklar için ikircikli bir eğilim

fırsatı getirmez. Çocuklar anneyi ve babayı aynı saf-
larda, omuz omuza gördükçe, dar günlerde bu insan-
ların birbirlerine nasıl destek olduklarını gördükçe,
kendi yerlerini daha iyi öğrenirler.

*
**

Bunun tersi bir durumda, baba ve anne düşünce
karşıtlıkları; çocuk için daha başka gerçekliklerin var-
olduğu bir çevreyi ortaya çıkarır. *Şükran Kurdakul*'un
Onların Çocukları adlı yapıtındaki Adnan bu gerçek-
liklerle kuşatılmıştır. Babasının polis tarafından, si-
yasal bir tutuklu olarak götürülüşü ile annesinin ya-
kınışı arasında bir seçmeyle yüz yüze gelir Adnan.
Kendisiyle yaptığı hesaplaşma sonunda:

«Sen kendine ağlıyorsun» der annesine. «Götür-
müşseler ne yapsın babam. Götürecekler diye düşün-
diklerini düşünmesin mi? Neden götürüyorlar buna
baksana sen.»

Anne, öfkeyle:

«İyi öğrenmiş, Ülen sen de baban gibi dert mi aç-
caksın başıma..»

Adnan, karşıt görüşlerle önüne çıkan anne ve ba-
ba gerçekliklerini ve bunların içinde; insan özüne en
yakın düşeni onbeş yaşın coşkusuyla yakalar:

«Babam gibi ya.. Elbette babam gibi. Kimde var
benim babam gibi baba? Göstersene bakalım.»

*
**

Ernes Glaser'in, 1902 Doğumlular adlı romanında
August'un babasını, fabrikada işbaşında iken, jandar-
malar alıp götürür. Birinci paylaşım savaşının içten
içe kızışma sürecidir. Kibirli Alman şovenizminin ser-
pilme, beyinlere dal budak salma sürecidir.

Kremmelbenin, çalıştığı fabrikanın bel kemiği işçilerindedir. O'nun siyasal tavır alması nedeniyle götürülüşü, karısı için yüz karası bir durum sayılır. Bulduğu bilgi düzeyi, sınıfsal çıkarını görmeye elverişli bir aşamada değildir. Bu nedenle tutuklayanları değil, tutuklanan kocasını suçlar:

«Ben şerefli bir kadını. Bana neden yaptı bunu. O'nu hapse attılar, kiliseden kovdular. Şu kitaplara düşmeseydi, ustabaşı olabilirdi,» diye sızlanır.

August duramaz yerinde:

«İtalyanlarla Slovakların fabrikaya girmesine engel olurken haklıydı babam» diye haykırır. «Grev kırıcıydı onlar!»

Annenin yergilerine ve yakınmalarına karşın, oğul: «Ben babamla övünüyorum» sözleriyle bu olayda yerini seçecektir.

Böylesi çokça örnekler gösterilebilir. Ne var ki sonuç değişmeyecektir. Onların Çocukları öteki çocuklardan çok daha örselenmiş olarak, daha karmaşık ilişkilerin ürünleridirler. Ve çekilen acılar, anneleriyle babaları arasındaki gerçeklik (dünyaya bakış) farklılıklarından kaynaklanan duygu gel-gitleriyle oranlı çok daha derin, çok daha sarsıcı olacaktır kuşkusuz.

Cumhuriyet tarihinde siyasinın aile ilişkilerine yansımasını ise, özellikle 1970'li yıllara dek *aydınlarda* ve *onların Çocukları* odağında buluruz. Sömürülen Türkiye içinde, *siyasalı* omuzlamaya yönelen aydının, toplam yaşamının bir parçası olarak: Onların Çocukları çetin bir gerçekliği sürdürüyor bugün de..

(Cumhuriyet, 31 Ağustos 1976, Sayfa: 2)

Azime Korkmazgil (Hasan Hüseyin'in eşi) Ali İhsan Mıhçı bir de ben; bozuk, engebeli yolda ilerliyoruz. Biraz önce, bir dolmuşla geldik ve son durakta dolmuştan indik. Bundan sonra yürüyerek, Bedri'nin evine ulaşacağız.

Yoldan geçen birisine soruyoruz, yanıtıyor. Yürüyoruz yeniden. Yeni yüksek blokların oluşturduğu bu çevrede, yerleşim tam olarak sonuçlanmamış henüz. Büyükçe, derin, aşağılara inen yarıklar var. Birisine dalıyoruz. Ardından, çıkış başlıyor. On-onbeş dakikalık bir yürüyüşten sonra, Bedri'nin oturduğu apartmanı buluyoruz. Apartmanın önündeki beton yolda, Bedri'nin küçük oğlu bisiklete biniyor ve büyük oğlu da kardeşini gözetliyor, kolluyor. Bakıyorum büyük oğluna aslan gibi! Boyu Bedri'nin boyunda, nerdeyse.

— Tekin, büyük oğlum, aslan gibi oldu; boyu benim kadar. Bir görsen... Şimdi Roma'da olmalı... Bu

sabah uçakla geçti buradan. Öyle bir bürokrasi ağı var ki anlatamam. Çocuğun dedesi İtalya'da. Yazı orada geçirecek. Fakat dışarı çıkarmak için akla kararı seçtim, nasıl engeller çıkardılar, bunu sana anlatamam... Az kalsın dışarıya çıkarmayacaktılar...

*
**

Bedri'nin iki oğlunu dışarda bırakıyoruz. Birinci kattaki daireye giriyoruz topluca. Agostina bizi karşılıyor... Ayakta, sargılar içindeki sol kolunu, zaman zaman öteki eliyle dirsekten tutuyor.

Kocaman sorular için açılmış, kocaman sorularla dolu gözleri, gözlerimle karşılıyor. Bir sessizlik, derin, unutulmaz ve eskimez bir sessizlik sarmalıyor bizi. Sürüyor... Acı, kahreden, yüreğe mihlanan ama ağıtsız bir sessizlik bu... Evin içinden yayılan ve kapı açılır açılmaz bizi kuşatan bu hava öyle etkileyici ki... Özellikle Agostina, duygularımıza yol gösterici oluyor.

Daha içeri girer girmez O'nu görüyorum.

*
**

Daha içeri girer girmez O'nu görüyorum.

Güleç çehresinde öyle bir sevecenlik var ki.. bıraksan, tüm yeryüzünü kucaklayacak... Bana doğru yürüyor.

TYS'nın 5. kuruluş yıl dönümü şenliklerindeyim. Ne raslantı! Bedri'de karşımda duruyor. Şimdi!.. Üç-dört yıllık bir aradan sonra, öyle karşımda. İlk gördüğüm günkü gibi içten ve yalın bir görünümle bana yaklaşıyor.

Kendimi alamıyorum, ben de ona doğru yürüyorum. Öpüşüyoruz. Uzun bir ayrılıktan sonra ve beklenmedik bir anda nasıl da yalın bir karşılaşmanın coşkusuyla yan yana geliyoruz, anlatamam!

Mehmet, H. Doğan, Aysel Özakin ve şu anda adlarını ansıyamadığım öteki arkadaşlarla tanıştıyorum Bedri'yi. Adını sesime katıp, onlara iletiste; başımı öyle alçakgönüllükle yana omuzuna doğru bırakıyor.

Sonra, soruyorum, gözlerini sevecenlikle kırpıştırarak,

— İyiyim, diyor.

Sonra, nasıl oluyor bilmiyorum; uzun kesintisiz bir söyleşinin ak ılıklığına dalıp gidiyoruz. Taksim'deki resim galerisinin arka kapısının açıklığında, güneşin akıp giden ikindisini görüyorum bir an. O gün imza veren öteki yazarların biraz kıyısında, iki iskemleye yan yana oturmuş olarak, saatleri; sözcükleri, dostluğun teşileriyle ve güzel günlerin imece ipliğinde eğriyoruz. Bir o çeviriyor teşisini, bir ben çeviriyorum... Saatler akıp gidiyor Bedri'yle. Bir o söylüyor, bir de ben...

Bir o söylüyor, bir de ben...

Agostina ile, masanın kıyısında oturuyoruz. Her an tetikte, öyle, yüzü kapıya dönük duruyor.

— Çocuklar içeri girerse keselim, diyor. Küçük çocuk, Kemal daha bilmiyor. Bakalım, kendisine, bunu nasıl söyleyeceğiz. İçeri girdiğinde, konuyu değiştirelim!

Başımla olurluyorum. Sonra, soruşlarıma yanıtlar araştırıyor, Türkçeye özen göstererek:

— Nasıl anlatırım onu, yani, bir insanın özelliği o kadar çok ki...

— Nergisi çok severdi, renk olarak.

— Örneğin... renk olduğu için severdi... Ayrıca, Kemal her sabah onun yatağına gider, kolunda uyurdu. Buna çok duygulanırdı.

*
**

— *Bir görsen Tekin, benim küçük oğlanı. Kemal'i... Nasıl da yalın bir coşkunlukla, eli havada bir yay çiziyor, çocuklarını anlatırken:*

— *...Ankara'ya geldiğinde beni ara. Sana telefon numaramı vereyim. Gelince ara, görüşelim.*

Bir eliyle, ceketinin cebini kurcalıyor ve bir kart çıkarıp uzatıyor. Gecikmiş bir kutlanması, sözcüklerle hemen açığa çıkarıyorum:

— *Kutlarım Bedri, doçent olduğumu çok geç öğrendim. Bu nedenle seni, zamanında kutlayamadım...*

— *Boş ver, diyor. Sana, şimdi doçentlik kartımı vermek zorundayım, öteki kartım kalmamış. Bağışla beni...*

Sesi yalın ve ılık, havaya yayılıyor.

— *Tekin, Otel Gezi'de kalıyorum. İşte telefon numarası: 45 21 67. Oda nosu: 307. Beni ara, gel konuşalım. Üniversite seçme sınavları için görevli geldim, pazartesi günü Ankara'ya gideceğim. Gitmeden, bir ara gel, beklerim, vaktin olursa...*

Bir ara sözü alıyorum, usulca:

Bedri, bak yeni bir dergi girişimi var. Ortak parasal katkılarla sekiz on arkadaşız. Arkadaşlar yetenekli genç... dergiyi yakında çıkaracağız. Bu dergide

ilk iş olarak şunu gündeme alacağız, yaşarken arka çıkacağız, değerlerimize. Görüyorum, yaşarken arka çıkılmayan nice değerimize, göçüp gittikten sonra, ağıtlar düzüyorlar. Topluca yaklaşıcağız aydınımıza, yazarımıza, sanatçımıza. Sana da bölümler yapacağım. Orneğin, senin şiirlerin var biliyorum. Onları sürdürüyorsun yine hiç kuşum yok...

— Geçen gün, bir dergiye bir kaç şiir vermiştim. Sonra geri aldım. Daha erken, dedim. Biraz daha dursun dedim, çekmeceye attım.

Öyle yalın gülüyor söylerken bunu.

Sözü en ince yerinden yakalıyorum.

— Bak Bedri, seni şiirlerinle; deneme, çeviri, özetle hangi ürünün varsa, onlarla tüm olarak bu dergide sergileyeceğiz. Yazarlarımızı, bir bütün olarak ele almak istiyoruz. Bütüncül bir yaklaşım. Şöyle dergi bir çıksın, bir-iki sayı yapalım hele...

Başını yine öyle yalın bir biçimde omuzuna doğru düşürüyor.

— Elbette, diyor. Olacak, elimden gelen her şeyi veririm, bilirsin.

*
**

— Neler verebilirim, bilmem ki, hiç bir şeyin yerini bilmiyorum. Haa fotoğraf, fotoğraf olur... diyor Agostina.

Bir tomar fotoğraf geliyor masanın üzerine... Dolu dolu kutular, naylon çantalar, zarflar, geliyor masanın üzerine. Bedri geliyor yanımıza... Çocukluğuyla, delikanlılığıyla, damatlık giyitleriyle nikah masasının önünde defteri imzalarken, denize girerken, daktilo ile

oynaşırken, çocuğunu kucaklarken, karısına bakıp gülümserken, koşarken, otururken... hep bize bakıyor... Sözcükler, düşünceleri anlatan, düşünceleri açmaya yarayan sözcükler, binlerce sözcük kümesi masanın üzerine toplanıyor. Tüketiyorum tüm sözcükleri... Yi-ne de yetmiyor bir çok şeyi anlatmaya sözcükler!..

Ayrılrken soruyorum, Agostina'ya:

— Bize söyleyeceğin başka bir şey var mı?

— Söylenecek çok şey var, var ama...

— Çok şey var, diyorum.

— İki kelimeyle söylenmez, diyor; ağıtsız ve gözü yaşsız olarak.

Öyle bakıyor bana. Ve bakışları, beynimin kıvrımlarına; Bedri'nin yanına gelip oturuyor.

Önde Azime Hüseyin, Ali İhsan Mıhçı bir de ben, evden çıkıyoruz ilkin. Bu kez yanımızda Bedri ve Agostina da var. Ha bir de Bedri'nin can parçaları iki oğlu aramızda. Birlikte iniyoruz Ankara'ya... Yolları, yılları ve sözcükleri geride bırakarak...

(Sanat ve Toplum Dergisi, Sayı 2, 1978)

Fas'ın İspanyol bölgesinde bulunan «Afrikalı Generaller» tarafından, İspanya'nın ilk kuşatılma hareketi, 17 Temmuz 1926'da başlatılır.

Fas'da uygulanan İspanyol sömürge siyaseti nedeniyle, örgütlenen *paralı askerler*, Faslı yurtseverleri öldürerek, canlı hedeflerle eğitim yaparak *insanvı* bilgilerini çoğaltmışlar ve giderek İspanya'da faşizmin yerleşmesi için başvurulan bir güç haline gelmişlerdi. Bu birlikler, 1934'te halk hareketini boğmakta, 1936'da faşizmin İspanya'ya çöreklenmesi için yapılan girişimde ve üç yıl süren iç savaşta binlerce yurtseverin boğazlanmasında kullanıldılar.

1931 devriminde, yarım yüzyıl süresince İspanya'ya egemen olan *toprak ağalığının* yıkılışı ve büyük burjuvazinin yenilgisi vardı. Toprak ağalığıyla içiçe geçmiş, bir kolunu büyük burjuvaziye dolamış *kilisenin* yenilgisi vardı. Ne var ki, bu halk hareketinin *kendi-*

liğinden oluşu, yani güçlü bir toplumsal siyasal örgüte bağlı olmayışı nedeniyle ardından gelen büyük bir yıkım ve kıyım önlenemez. Bu örgütsüzlüğün bıraktığı boşlukta, hemen kenetlenen *toprak ağalığı-büyük burjuvazi-kilise üçlüsü*; uluslararası destekler bulmakta güçlük çekmezler.

Hitler, Mussolini ve İngiliz-Amerikan-Fransız sermaye çevreleri, bu kavgada yerlerini alırlar. 1936 Mart'tında, Halk Cephesinin başarısından sonra, Cumhuriyete karşı, yabancı silâhlı müdahalenin ayrıntıları Berlin'de görüşülür. Franco, bu «Afrikalı Generaller» grubunun içindedir.

Yabancı silâhlı müdahale çok yönlü çıkar şebekelerini ilgilendirir.

Hitler, İspanya'nın yeraltı cevherlerine önemli ölçüde *gereksinim* duymaktadır. Bir yanı sıra da Avrupa'da yayılmaya başlamış olan Hitler ve Mussolini, İspanya'da Cumhuriyeti tehlikeli bulmaktadırlar. Öte yanda, İspanya kıyı ve adalarından İngiltere ve Fransa sermaye kuruluşlarına bağlanan ulaşım yolları, İspanya Cumhuriyeti'nin eline bırakılmamalıdır. Daha da önemlisi, Fransa'da ve İspanya'daki Halk Cephe-leri'nin kazandıkları başarı, öteki halklar için birer örnek olabilir. Giderek, uluslararası çıkar örgütlerinin karşıtı olan bu gelişmeler, yeryüzü dengesi içinde, sosyalist önerinin güçlenmesine de yarayacaktır.

Bu koşullar ve varsayımlar içinde, 1934'lerde «Gayrimillî» ilişkilere giren Franco, dışardan aldığı inanılmaz ölçüde yardımlarla ve bütün insanlık önünde açığa, İspanya'yı yurtseverlerin kanıyla suladı. Bir avuç *toprak ağasının, kilisenin, büyük burjuvazinin*

ve uluslararası sermayenin kanlı egemenliği yeniden kuruldu.

*
**

Sonuçta, Franco'nun ve Franco anlayışının devreye girişiyle, uluslararası sermaye şebekelerinin, Hitler'in ve Mussolini'nin askersel yardımları ve etkin «müdahaleleri» sonucu, onbinlerce yurtsever boğazlandı ve İspanya işgal edilmiş oldu.

Franco dış güçlerin etkin destekleri ile İspanya'ya çöreklenirken, İspanyol yurtseverleri de salt Franco'yla karşı savaşmadılar, Hitler ve Mussolini ideolojisine karşı ve giderek uluslararası sermaye örgütlerine karşı yurtlarını savunma savaşı yüklendiler.

Yukarıdaki iki tutumun ışığında, gerçek yurtseverlerin kimler olduğunu gördüğümüz gibi: «Millilik» palavralarını kimseye bırakmayan, özde, «Gayrimilli» olanların, nasıl birer vatan haini oldukları da belgelenmektedir.

Ortaya konan iki yol açısından soruna yaklaşıp, bu sorunu yurdumuzdaki güncel ve tarihsel mercekten ele aldığımızda; *çözümleme* sonucu şu gerçeklerle karşı karşıya gelmekteyiz:

1 — Gerçek yurtseverlik. Yurtseverliğin ekonomik ve siyasal kaynağı. Bu ekonomik ve siyasa ile beslenen «Millilik», yani yurtseverlik.

2 — «Vatan hainliği». Vatan hainliğinin ekonomik ve siyasal kaynağı. Bu kaynaktan beslenen «Gayrimillilik», yani vatan hainliği.

Bu tarihsel ve toplumsal elek içinde, üçüncü bir yol, üçüncü bir bağlanma yoktur. Bu ikilik, bütün 'yer-

yüzünde «Milliyetçi» ya da «Gayrimilli» olmak, yani yurtsever ya da vatan haini olmak gerçekliğinin özünü oluşturmaktadır.

Yeryüzü tarihine, üretici toplumsal grupların halk tarihlerine, emek-iş-özgürlük-bağımsızlık-demokrasi uğraşına eğildiğimizde, gerçek yurtseverlerin ya da vatan satıcılarının tarihsel kimlikleri, belgelerle sergilenmektedir.

Uluslararası sermayenin ücretli memuru olan işbirlikçilerin, «milliyetçi» olamayacaklarını, «Gayrimilli» ve vatan haini olduklarını, tarih belgeliyor.

Yurtseverlik gerçekliğinden paylarını alamayan efendiler, bu gerçekliğin özünden de, çıkarları gereği korkan efendiler, nerede-hangi katta-hangi zaman dilimi içinde olurlarsa olsunlar; birer FRANCO'dan başka bir şey değildirler.

Çünkü, Franco'lar belli bir ekonomik dizgenin ürünüdürler ve ancak bu sistem (dizge) ortadan kalkınca yok edilebilirler.

(Cumhuriyet, 18 Aralık 1975, Sayfa: 2)

Halklararası kardeşliğin pekişmesi için genel olarak sanat, özel olarak *yazın sanatları* büyük bir görev yüklenir. Günümüzde de sanatın omuzladığı bu görev, çok daha etkin olarak işlevini yerine getiriyor.

Örneğin daha önceleri sanat ürünleri, özellikle yazılı sanat türlerinden şiir, öykü, roman vb. öteki ülkelere, öteki halkların dillerine çok çetin koşullardan geçerek gidebiliyordu. Gösterisel, görsel ve dinletisel sanatlarda olduğu gibi tüm insanların göz ve kulak beğenisine *aracsız sesleniş* özelliklerini de içinde barındırmayan yazın sanatları, bu nedenle öteki uluslara yayılmakta engellerle kuşatılmıştı.

Ben, Bulgar Yazarlar Birliği ile Türkiye Yazarlar Sendikası'nın karşılıklı kültür anlaşması sonucu, büyük Bulgar ozanı *Hiristo Simirnenski*'nin 80. doğum yıldönümü (1893 - 1923) törenlerine çağrılı olarak, Türkiye adına katıldım.

Bir hafta süren bu şenlik boyunca Macar, Romen, Polonya, Sovyetler Birliği, Çekoslovakya, Suriye, Uk-

rayna (vb.) adına törenlere katılan onlarca ozanla tanıştım, yanyana geldim. Bulgar halkının içinde, halklararası kardeşliğin *imece* dokusunu, *ayrı ayrı renkten* ipliklerle ama aynı *evrensel* kasnakta birlikte dokuduk...

Biz konuk ozanlar, *Simirnenski*'yi ve ülkesinin kuruluşuna kan vermiş öteki ozanlarla birlikte yaşayan Bulgar ozanlarını, Bulgar halkının içinde tanıma olanağı bulurken, Bulgar halkı da bizleri tanıyor, şiirlerimizi hem kendi ana dilimizden hem de Bulgarca olarak dinliyorlardı.

Açılış töreninden sonra, Bulgar parlamento binasında *Simirnenski*'nin şiirini inceleyen bildirinin okunuşu ile, görkemli bir toplantı düzenlendi. Bu toplantıya devlet başkanı Sayın *Todor Jivkov*'da katıldı, ellerimizi sıkarak biz konuk ozanlara başkanlık katında yer ve onur verdi toplantı boyunca.

Daha sonra *Gorki Kirkov* müzesinde, daha sonra Gençlik Kültür Derneği salonunda, daha sonra başka bir gün *Blogoyevgârd* kentinde kent belediyesinin çağrılısı olarak bir kaç konuk ozanla yaşadığım *şiir gösterisi*, tüm şenlikteki şiir toplantılarının doruk noktası oldu, benim için. En renkli giysileriyle şiir gecesine gelen çocuklar, kızlar, delikanlılar, kadınlar, erkekler, işçiler ve hemen her yaşta toplam 1500 kişinin doldurduğu salonda bana sıra geldiği zaman, şiir gecesinin başlamasından iki saat geçmişti. Ama bu toplulukta en küçük bir yorgunluk izi, en küçük bir sıkıntı görünmüyordu ki, ayakta duran kızlar ve çocuklar da bile, en küçük bir ilgisizlik sezilmiyordu. Ve her şiir sunuluşunun ardından yine coşkulu alkışlar üretiliyordu.

Değerli yazarımız Sayın *Fahri Erdiñç* ile Sofya Radyosu Türkçe bölümü yetkilisi bayan Sayın *Stefana Pırvarova*'nın Bulgarcaya çevirdiği «Yeryüzü Sevdiğim» adlı şiirimi, bir Bulgar tiyatro sanatçısı Bulgarca okumazdan önce kürsüye geldim. Yanımda çevirmen Sayın *Sıpasov*, sözlerimi Bulgarcaya aktaracak:

«Sevgili dostlar, Türkiye'den, *Nazım Hikmetlerden, Orhan Kemallerden, Ceyhun Atuf Kansulardan, Bedrettin Cömertlerden, Server Tanillilerden...* selamlar getirdim sizlere...» diyerek söze başladım.

Sözlerimi bağlarken:

«Bu güzel cennet yeryüzü hepimizindir. Şimdi, savaş tacirleri nötronlar üreterek insanlığı ve güzel yeryüzünü tehdit ediyorlar ama, zafer halkların ve gerçek demokrasinin olacaktır. Yaşasın dünya halklarının kardeşliği...»

Bu sözlerimin Bulgarcaya çevrilişinden sonra da, şiirimin Bulgarca okunuşundan sonra da, yüreğimi azya alan bir alkış üretimi ve coşkusuyla, göğsüm çatlayacak denli çarpıyordu.

Bulgar Devrim ateşini *yüreğinin yakutlarıyla* tuşturan ve devrim ateşine yüreğindeki kızıl alevlerle üfleyen *Hiristo-Simirnenski*'nin 80. doğum yıl dönümü, işte böyle görkemli bir biçimde, işte böyle *halklararası kardeşliğin* papatyalarla, nergislerle, çiğdemlerle, sardunyalarla bezenmiş bahçesine, yeni çiçeklerden tohumlar serpererek geçti.

Halk dokuncası kaneviçelerin gergefinde, halklararası kardeşliğin ölmezliğini nakışlayan güzelliğe, selam olsun bizden de...

Halkçı yerel yönetimler 1978 yılı içinde bir çok şenlik düzenledi. Örneğin *Edirne* yerel yönetiminin *Kırkpınar* güreşleriyle sergilediği şenlik yaklaşımını, *Kartal* yerel yönetiminin, hemen tüm sanat dallarına sağladığı güzel olanağı ve yine *Yakacık* şenliğinde de gözlemlediğimiz çok önemli bir özelliğe değinmeyi gerekli görüyorum. (İstanbul Festivali ve Antalya Şenliği özellikleriyle ayrı bir konudur.)

Şenliklerin en önemli yanı kuşkusuz sanatsal iletişim ve kültürel etkinliklerdir. Hiç bir ülke sanatının tek boyutlu verilerle *çağdaş bir dokuya*, duyarlığa ve *yaşansalı içeren* o çok boyutlu devingenliğe ulaşması düşünülemez. Ülkemizde daha ileri, daha demokrat, daha hakça ve halkça bir yönetimin hazırlanış sürecinde, genel olarak kültürel, özel olarak sanatsal alışveriş, *beğeni yükselişi* için zorunludur. Halkçı yönetimler bu sürecin başlangıcında lokomotif olma görevini yüklenmiştir.

Bütüncül anlamda çağdaş bir doku ve beğeni süreci başlatılmadıkça, *sanat*, yaşansalı yansıtan o çok karmaşık devingenlikle donanmadıkça, *beğeni yükselişi* olamayacaktır: Nazım'ın deyişiyle «üç telli sazla» yetinmek gerekecektir. Oysa, üç telli sazın çok sesli sazlara dönüşmesi süreci tüm karmaşıklığı ve çok yönlülüğü ile hızlandırılmalıdır.

Başka bir deyişle, halkçı yerel yönetimlerin dar bütçeleriyle düzenledikleri şenliklerde, en önemli etkinlik ve *iletişim*: beğeni yükselişini, beğenin çağdaş bir dokuya ulaştırılması çabasının; sanatçının, öncül görev olarak gündemine alması ve sürekli devrede tutması gerekliliğidir.

Örneklерsek, Kırkpınar güreşleri süresince ve geceleyin stadyumda Bulgar Halk Dansları sergilemeleri, beğenin o çok yönlü yaşansalı içermesi ve karmaşık devingenliği sergilemesi açısından önemlidir.

Bu içten içe oluşum ve iletişim süreci tek yönlü işlemeyecek; bu görsel-dinletisel olay sırasında komşu bir halk dansının, kendi halk dansıyla *hangi kardeşlik odağında* çakıştığını da izleyici gözlemleyecek; benzerliklerin getirdiği ortak imece coşkuyu yüreğinde duyarak alkışlar üretecektir. Çağdaş ve çok sesli bir ezgi içinde o bedensel devingenliğin (bizim Karadeniz halk danslarıyla o denli benzeyişleri var ki) bunun yanısıra tınısal çok sesliliğin beğenimize yapacağı etki de, sanırım gelecek açısından insanımızı uyarıcı olacaktır.

Bu örnekleme yi Kartal ve Yakacık şenliklerine de

bir gösterge olarak uyarlayabiliriz. Kartal'da Yugoslav, Romen ve Bulgar halk danslarının o çok renkli, çok sesli ve çok dengeli düzeni içinde hem *görsel* hem de *dinletisel sanat alanlarımızın* hangi noktalarda etkilenmesinin gerekliliğini de gözden ırak tutmayalım.

Bu kısaca bakıştan sonra, halkçı yerel yönetimlerin geliştirdiği hem güncel hem de tarihsel açıdan önemli işlevler yaptığına inandığımız (ki tüm iyiniyetlere karşın bazı çok önemli aksaklık görülse de) bu şenlik sürecinin doğru, güzel ve çok devingen etkilerini önümüzdeki yıllarda görme umudunu içimizde taşıyacağız.

(Cumhuriyet, 17 Eylül 1978, Sayfa: 6)

Bölüm

2

Çocuk Edebiyatı Var mıdır

Çocuk Yılında

Çiçeklerin Kuşların Kitapların Dostları

Türkiye'de Terör ve Çocuk

Türkiye'de Kültür İkiliği Şiddetin Kaynakları ve Çocuk

Son bir kaç yıldır, çocuklar için üretilen sanat yapıtlarının çoğalışına bağlı olarak, iki aykırı düşünce tartışılıyor. «Özel olarak bir çocuk edebiyatı yoktur», savına karşılık, «özel olarak bir çocuk edebiyatı vardır», savı ileri sürülüyor. Yazarlarımız bu konuda tartışmalarını sürdürürken, kendilerini haklı kılacak gerekçeler ileri sürüyorlar.

Çocuklar için ayrı bir edebiyat yoktur, görüşünün genel dayancası, bazı klasikler oluyor. La Fonten, Gü-liver, Robinson Cruse, Dedem Korkut gibi örnekler verilerek, bunların doğrudan çocuklar için yazılmadığı ileri sürülüyor.

Bununla birlikte yazarın bütünlüğü konusu da karşıt savı pekiştirmede kullanılıyor. Çocuklar için özel olarak yazmanın da çocukları k ü ç ü m s e m e sayılabileceği (ve benzer düşünceler) ileri sürülüyor.

Çocuklar için özel üretim, çocukları küçümsemek değil, tam tersi, olaya pedogojik (eğitbilim) açıdan bakmak sayılmalıdır. Çağdaş eğitbilim çocuk konumuna hemen bir çok alanlarda, erişkin insanlardan farklı çabalar gösteriyor. Gü-liver, Curse örneklerin-

de ise, doğrudan çocuklar için yazılmamışlık, çocuk edebiyatı olamayacağı savını pekiştirmekten uzaktır. Her yazar kendi birikimini yazacaktır. Bu birikim, değişik zamanların ve değişik koşulların ürünü olacağından, değişik toplumsal çağların ürünü olacağından, ancak kendi koşulları içinde tartışılabilir.

Çağdaş eğitbilimin bir ereği de, çocukların toplumsal koşullara hazırlanmasını sağlamak olduğuna göre, hayata ve geleceğe hazırlanma evresinde, hemen bir çok anlamda *özel çabalar* gerekmektedir. İnsan beyninin genel *gelişim evrimine* bağlı kalınarak ortaya çıkarılacak tüm sanat yaratıları, son çözümde, tek tek bireyleri feda ederek değil, toplumun tüm kesimlerinden gelen genel *toplama* gözönünde bulundurur.

Kimi aile düzeylerinin, beğeni yönünde gelişmişliği, okunan yapıtlarda çocukların daha karmaşık sorunları algılayışı, çocuk konumundaki özel durumu değiştirmez.

Bu bağlamla, çocuklarla bağlar kurma kolaylıkları (sıglık ve yapaylık değil) getiren, ya da bu kolaylıkları öne alan piyeslerden, şiirlerden, öykülerden, resim ve öteki sanatlardan söz edilebilir. Her sanatın kendi yapısal düzeni içinde, kendi koşullarına bağlı, dil - anlatım, kurgu ve öteki boyutsal sorunları ve imgelem öğeleri vardır. Okur yazar olmamışlar için alfabe nasıl öncül tutuluyorsa; matematikte tek basamaklı sayıların yapay toplama - çıkarma işlemleri öğrenildikten sonra, daha karmaşık işlemlere geçilebiliyorsa, çocuk edebiyatı da bu genel evrim irmağı içinde düşünülebilir.

Çocukluk bir anlamda, beyinsel yetilerin, beyinsel gelişme sorunudur. Beyinsel gelişme ise, özel çabalar, özel üretimler gerektirecektir. Yine de tüm çocukları, (aynı yaş evresinde olsalar da) tek bir gösterge içinde düşünmek, çağdaş eğitilime aykırı düşen yaklaşımlar olacaktır.

**

Çocuk herşeyden önce ilkin bağlı olduğu aile çevresinin ve giderek bağlı olduğu toplumsal dokunun bir ürünü, bir bireyidir. Bu bağlamla, aileye bağlı toplumsal - ekonomik, düşüncel beğenisel koşullar her çocuğun kendi özel tarihini oluşturacaktır ki, buradan da genele gitmek sakıncalıdır. Yetkin bir beğeniyle donanımlı gelişmiş bir toplumun *gelişmiş* ürünü olan bir çocuğun seçmesiyle, *aykırı* durumda olan bir çocuğun seçmesi de oylumsuz sonuçlar getirir. Annesi ve babası yazar olan bir çocuğun seçmesiyle, evine kitap girmeyen bir çocuğun seçmesi de nitelik açısından farklıdır. Tekil özellikler, geneli gözden kaçırmamıza engel olmamalıdır.

Güliver'in bugün de kimi kişilere tat vermesi genel ilgi ve beğeni ölçütü değildir. Ayrıca, Güliver sinemaya uyarlanınca, *sinemanın* çok boyutlu *düş* ve *imgelem* örgüleriyle ve çağdaş bir anlatımın karmaşık düzeniyle bir *izleneye* dönüşmüştür. Artık yazınsal ölçütün ötesinde, yeni bir üretimdir. Yine de başka bireysel dokulardan, başka başka toplumsal dokulardan gelmiş, tüm erişkinlerin bundan haz alması beklenemez ve düşünülemez. Eğer böyle bir sav ileri sürülürse, insanı tek boyutlu görme durumu ortaya çıkar. Ama okumayı öğrenmek için her birey alfabeyle işe koyulacaktır.

Temelde ise, bir birey, kendi özel tarihiyle ve toplumsal birimi ve çevre koşullarıyla kendi kişiliğini, kalıtsal yeteneklerini ya geliştirecek ya da geliştiremeyecektir. Çocuklar için özel üretim işte burada söz konusu edilebilir.

En iyisini çocuklar seçer, görüşü salt o çocukların yaş guruplarıyla bağımlı değil, o çocukların beğeni düzeylerinin gelişip gelişmemişliğiyle de bağımlıdır. O çocukların toplumsal ve *evrensel* dokularındaki birikimle de sınırlıdır. Ve çocuk en iyisini seçer, genelde *bireyin seçme* durumuyla farklı sonuçlar getireceğinden, çağdaş eğitilime de karşıt *önermeler* oluşturur. Çünkü, çocuk, kendi *yaş evresi* ve beyinsel gelişim evrimi içinde, *olayları, şeyleri, nesnelere* sezgileriyle ve el yordamıyla *algular ve ayrıştırır*. Erişkin bireyler ise, son çözümlenmede, politik yaklaşımları, deneyimleri ve dünya görüşleriyle bağımlı ve bireysel - toplumsal - tarihsel *çevre* koşullarıyla *sınırlı* olarak *algular ve ayrıştırır ve yorumlarlar*.

Çocukluk bir anlamda, yaş sorunuyla birlikte baş sorundur. Beyinsel *y et i l e r i n* geliştirilmesi sorundur. Beyinsel donanım ise, son derece bilimsel, son derece özel çabalar ve özel üretimler gerektirecektir.

Çocuklara özel olarak üretme ayrımı *özde* değil, *biçimde*, anlatımda, o sanatın açıklanışını üstlenen *sanatsal dilde* ve *sanatsal estetiktedir*. Dahası çocuklar için özel olarak üretmek, daha çok *birikimi* daha çok *donanımı* ve daha çok *duyarlılıkla yalınlaşmayı* gerekli kılar. Asıl farklılık ve zorluk da burada bulunmaktadır.

Genelde insanı kuşatan şeyler - nesnelere varlık olarak gerçeklik olarak insan bilincini de sürekli ve değişken bir dizgeler (sistemler) düzeniyle kuşatır. Erişkin insan bilincini sıkı ve sürekli etki altında tutan, onu oluşturan, ona biçim ve yön veren *nesnelere dünyası* günlük yaşayış içinde ekonomik - toplumsal açıdan iki ayrı dizgeyle açıklanıyor. Belli bir dünya görüşüyle donanmış erişkin insan, *bilinçle*, nesnelere dünyası üzerine yorumlar yapabilir.

Bu yorumlar kişisel ve öznel gibi görünse de son çözümlemede yeryüzü yuvarlağını ve evreni bütünüyle açıklamaya çalışan dizgelerden - öğretmelerden ya da dünya görüşlerinden birisine bağlıdır ve bu nedenle hem *toplumsal* hem de *siyasal* yorumlardır. Buna dayalı olarak nesnelere dünyasının içsel ve dışsal ilişkileri üzerine oluşturulan düşünceler açıklamaların ya bir parçasıdır ya da toplamıdır.

Bu bağlamla, örneğin nesnelere dünyasını ve bu nesnelere dünyası arasındaki bitmez tükenmez alış ve verişi fizik ötesi düşünceleri (özdekçi) yaklaşımla açıklayan insan toplulukları olduğu gibi tüm bu olguları ve oluşacakları da diyalektik dizgeye (sisteme) bağlı kalarak ele alan insan toplulukları da var günümüzde.

Erişkin insan topluluklarını şu ya da bu *düşüncel dizgeyle* olan yakınlığa bakarak, şu ya da bu *ekonomik gösterge* içinde ele alabiliriz. Erişkin insan gruplarını ya da topluluklarını üretim araçlarıyla olan ilişkilere, *üretimdeki yere* bakarak sınıflandırabiliriz. Ele aldığımız erişkin insan topluluklarının yapısını anlamak için mevcut *üretim biçimine* bakabiliriz. Başka bir söyleyişle bu toplumun tarım ya da endüstri toplumu olup olmayışını belirleyici saptamalarla yola çıkarak, bu erişkin insan gruplarının *duyular dünyası* nı doğruya yakın bir biçimde çözümleyebiliriz. Dahası, meslek gruplarının da erişkin insan bilincindeki ve bundan ötürü duyular dünyasındaki kuşatıcı etkilerinden söz edebiliriz, örnekler gösterebiliriz.

Öte yandan, erişkin insan gruplarının *cinsiyet* ayrımlarına bakılarak, bu grupların nesnelere dünyasıyla ve bu nedenle duyular dünyası üzerine bazı değerlendirmeler yapılabileceği gibi coğrafi bölgeler ayrıklığı sonucu oluşan erişkin insan bilincinden de yine söz edilebilir.

Tüm bu bölümlerinde, sınıflandırmalarda şaşmaz tek gösterge, erişkin kişinin ya da grupların ya da toplulukların *üretim* içindeki yeri olacaktır kuşkusuz. Başka bir söyleyişle kişiyi kişi kılan ve onun nesnelere karşısındaki tutumunu ve tavrını belirleyen, onun nesnelere dünyasındaki yeridir. Yine kuşkusuz, bireylerin duyular dünyalarını oluşturan ve bunu *ussal - estetik* anlatım biçimleriyle *bağlaştık* kılan ve dışlaştırmayı belirleyen temel etken, bu *bireyin*

toplum içinde yapıp ettikleri, özetle ürettikleri olacaktır.

Ne var ki, erişkin insan grupları ya da toplulukları için söylenen bunca dalgalı söz denizi, erişkin olmayanlar için, başka bir söyleyişle çocuklar için ne denli geçerlidir? Hangi *göstergelere* bakılarak, nasıl sonuçlar elde edilebilecektir? Başka bir söyleyişle, üretenlerin duyular dünyasını ve buradan da ussal-estetik beğeni alanlarını saptayabiliriz. Ya da hiç bir şey üretmeden üretim araçları özel mülkiyeti nedeniyle üretimden en büyük payı olan erişkin kişilerin duyular dünyasına da kalın çizgilerle yaklaşabiliriz.

Yaklaşabiliriz ama, çocukların özellikle küçük yaş gruplarının duyular dünyasına yaklaşmak; hele Türkiye örneği yaratılan tüketim toplumunun bunca tortusu ve katranı arasına atılan çocukların duyular dünyasına yaklaşmak sanıldığı denli kolay olmasa gerek. Biliniyor, insanın duyular dünyasını oluşturan, nesnel dünyasıdır ama, yeryüzü yuvarlağına yeni gelmiş saf ve körpe insan bilincine, bunca kokuşmuş nesnel ilişkiler arasında yaklaşmayı başarmak ve oksijen taşıyıcısı olmak, öyle yüzeysel sözcüklerle olası değil.

Üstelik tarım toplumlarında özellikle Türkiye örneği (bağımlı tarım toplumundan, bağımlı endüstri toplumu olma emeklemeleri içinde) dışsal ve içsel kösteklerle tık-nefes dönen ülkelerde, özellikle büyük birer köy görünümüne bürünen kentlerde, çocuk katmerli bir sorun olarak ilericilerin, eğitimcilerin, sanatçıların, yazarların anne ve babaların gündeminde baş yeri alıyor ve en az ekonomik sıkıntılar denli ivedilik gösteriyor.

Bu çok bilinen şeyleri, çok kısa bir özetlemeden sonra, şunun altını çizmek isteriz. Bizler, yazarlar olarak Türkiye insanı genelinde, *çocuk özelini* hiç gözardı etmeden çocukluğun duyarlığıyla sağlıklı bir *iletişim* alanı kırmak zorundayız. Görevimiz bu. Bu alan, öncelikle çocukluğun çok özel gerçekliklerini gözleyerek, algılayarak yola çıkmak olmalıdır.

Yukarıda yaptığımız özetle değindiğimiz gibi *koşullanmış*, bağlanmış insan bilinci ve bundan ötürü insan duyarlığı ve ussal - estetik beğeni düzeyi genelinden henüz düzene uygun biçimde yeterince koşullanmamış çocuk bilincini ve çocuk duyarlığını, bu duyarlığın alanlarını bir bilim adamı özeniyle saptayıp, sanatsal çalışmalarımızı yoğunlaştırmalıyız. Gerçekçi yazarlar için tek ve en geçerli yol sanırsanız bu olacaktır. Dünyayı tanımak, nesnelere tanımak, yaşamı tanımak isteyen çocuk, nesnelere dünyasını bilimsel dizgelerle, ama *sanatsal* bir mercekle ışığında tanıdığı gün dünyanın nasıl *değiştirilebileceğini* de kavramaya başlayacaktır.

Bunu yaparken de, sanatsal yetkinliği, sanatsal beceriyi, *beğeni yükselişiyle* ve ussal - estetik bireşimle gündeme alma durumundayız.

Dünyanın değişebilirliğini anlatacağız ama sanatı hiç feda etmeden bunu yapmanın yollarını da araştıracağız, bulacağız. Bunu başarmadıkça, yani *çocukluğun* duyarlık alanlarında *dünyanın değişebilirliğinin* *sanatsal* imajını yaratamadıkça, ona, yani çocuğa, *dünyayı* *değiştirim için çağrılar* çıkarmak boşuna bir çaba olacaktır sanıyoruz.

ÇİÇEKLERİN, KUŞLARIN, KİTAPLARIN DOSTLARI (Çocuk Yılında TV Söyleşisi)

Çiçeklerin, kuşların, kitapların dostları, küçük arkadaşlarım. Sevgili çocuklar.

1979 yılı biliyorsunuz sizin yılınız. Daha doğrusu, sizin yılınız olduğu söyleniyor sizlere.

«— Nasıl oluyor da, diyeceksiniz, bizim için sadece bir tek yıl uygun görülüyor? Ya öteki yıllar? Pe ki 80 - 81 ve daha sonraki yıllar? Onlar ne olacak? Bizlere, “Dostlarım, arkadaşlarım” diyorsun ya, öyleyse, öteki yıllarımız ne olacak? Onu da söyle bakalım...»

Bunu şöyle yanıtlayabilirim sevgili çocuklar. Her an ayaklarımızın altında dönüp duran bir yeryüzü yuvarlağında, çocukların sorunlarını tüm insanlığın dikkatine sunmak gerekçesiyle, 1979 yılı “Dünya Çocuk Yılı” olarak yaşanıyor. Çocukluğun ne denli önemli bir dönem olduğunu vurgulamak için, umutlu bir başlangıç diyelim biz buna.

Biliyoruz ki bir gün çocukluk yılları, insanların en güzel dönemi olarak yaşanacak bütün yeryüzü üzerinde. Sevgi bahçelerinin unutulmaz yemişleriyle ve özgürlüğün en duru pınarlarından içilerek yaşanacak çocukluk...

Nice savaşlar, nice açlıklar, yangınlar, yıkımlar yeryüzü yuvarlağını kasıp kavuruyorken, daha yetkin, daha onurlu bir insanlık için savaşım verildi, veriliyor... Çocuklar, tüm bu acıların, yangınların, yıkımların tam orta yerinde en çok acı çeken ve tükenen insan kesiti oldu. Bu açıdan bakarsak, *çocukluk* ve *çocuklar* yine acımasız bir biçimde tüketiliyor bugün de.

Nasıl tüketiyorlar? Neden tüketiyorlar yeryüzünün bir çok bölümünde yine çocukları?

Tüm bunları sayıp dökmek, uzun süre alacak. Tek sorunumuz zaman. Yoksa, siz bunları anlamazsınız, demiyeceğim.

Sizler yeryüzü yuvarlağını, insanları ve eşyaları ve bunların arasındaki ilişkileri öyle yalın bir biçimde anlıyor ve anlatıyorsunuz ki, çoğu kez şaşıyorum buna. Şaşıyorum yeryüzünün ve gökyüzünün güzelliğine şaşıtığım gibi. Neden ben de küçük dostlarım kadar yalın bir biçimde anlatamıyorum kendimi, diye hayıflandığım oluyor. İşte bu nedenle, sizler anlayamazsınız, küçüksünüz, demiyorum. Bu davranışın eksikliğini bilerek.

Sizlere çocuk kitapları fuarından sözedeyim biraz da.

Sizin yılınızda, sizler için bir çok sanat-kültür et-

kinlikleri hazırlanıyor ya bunlardan birisi de 26 Mart - 26 Nisan tarihleri arasında Taksim'de Atatürk Kütüphanesinde gerçekleşecek. Salt çocuklar için yazılmış kitapların sergilendiği bu fuar her yaşta insan için açık tutulacak. Bu nedenle, anne, baba, nine ya da başka bir yakınınızı da buraya, sizin kitaplarınızın sergisine konuk olarak çağırabilirsiniz.

Küçük arkadaşlarım, bu fuar sizin için, *sizinle* olduğundan, siz konuk değilsiniz. Çünkü bu fuar sizin fuarınız.

Söz kitaptan açılmışken, size sevindirici bir haber vereyim. Öteki uluslardan sanatçıların çocuklar için hazırladığı kitapları da bu ulusların kendi dilleriyle burada bulacaksınız. Bu kitapları elinize alacak, dokunacak ve gözleyeceksiniz. Böylece, *tüm insanlığın nasıl benzer kardeşliklerle, nasıl benzer acılarla-sevinçlerle günümüze geldiğini* birlikte izleyeceğiz.

Salt çocuklar için yazılmış kitapların sergilendiği böyle bir fuarda neden her yaştaki insana gözlem olanağı veriliyor, bunu hiç düşündünüz mü?

Örneğin çocuk parkları vardır. Hani söz aramızda kalsın, İstanbul'da da öteki kentlerde de sizlere topluca öğrenme, kardeşçe bir arada yaşama alışkanlıkları verecek bir park yoktur ya. Ne ise geçelim bunu. Düşünceyi bir kez daha yineleyelim. Çocuk parkları vardır da erişkinler için anneler-babalar için özel oyun parkları yoktur, doğal olarak. Dahası, bazı çocuk parklarına anne ve babalar alınmaz.

Ben buna tanık oldum bir kez. O gün, kızım yanımda olmasaydı, beni parka almayacaktı park görevlisi. Park konusunda böyle bir uygulama varken, çocuk kitapları fuarında neden bu yöntem geçerli olmuyor acaba, hiç düşündünüz mü?

Bunu da şöyle özetleyebiliriz.

Bugün anne ve baba olmuş *dünün çocukları*, (yani bizler) yarının anne ve baba adaylarına (yani sizlere) biraz daha hoşgörülle yaklaşabilsin düşüncesiyle bu kitap fuarı her yaşta izleyiciye açık tutuluyor.

Unutmayalım ki, yarın *güzel* olacaksa, yarın *savaşsız* bir dönem olacaksa eğer, yarının *temelini* bugünden atmalyız. Tıpkı bir çocuğun, bir savaş uçağı sürücüsüne, bir pilota seslenişi gibi:

*Benim uçurtmam sevecen çok renkli
Savaş uçaklarımızdan hey pilot amcalar,
Uçurtmalardan hızlı uçarsınız belki
Oysa çocukları öldürmez uçurtmalar.*

Böyle bir günde, bir pilot amcanın da sizin kitaplarınızla dolu bir fuara gelmesi ve bu günü sizinle paylaşması daha iyi olmaz mı dersiniz? Sesinizi duyar gibiyim, çağlıyorsunuz hep bir ağızdan:

«— Daha iyi olur elbette!» diyorsunuz.

Böyleyse, *savaşsız* ve *acısız* bir *yeryüzünü*, ancak *birlikte* kurabileceğimizi unutmayalım. Bu nedenle, *çocukluğunu yaşamamış* anne ve babalarla birlikte, *çocukluğunu unutmuş* anne ve babaları da bu fuara çağıralım, onları ağırlayalım. Çocukluğu hatırlatalım onlara!

Çocukluk yılları, bir gün insanların en güzel yılları olarak yaşanacak *yeryüzünde*, *gökyüzünde*, diyoruz ya. Birisi, bu düşünceye:

«— Masal,» diyor, «Düş,» diyor.

Aramızdaki bir çocuğun gözünden kaçmıyor bu durum. Hemen yaklaşıyor annesine:

*Düşler görüyorum
Bazı gecelerde ben
Uyanınca yitiyor
Masallardaki gibi
Uçaklar, gökyüzü, tren...*

*Anneciğim, düşler mi gerçek olur
Gerçekler mi düş olur
Masalda nasıl tutulur
Uçaklar, gökyüzü, tren...*

*Anne yanıt veriyor hemen:
Aya gitmek masaldır
Elli yıl öncesi insan için
Düştür telefon ve elektrik de
Yavrum görüyorsun, bugünse
Bunlar gerçektir, bizim için.*

*Söyleşerek birlikte,
Bunu özetleyebiliriz:
Gerçek masal içinde
Masal gerçek içinde
Geçmişte olduğu gibi
Masallar gerçek olur
Yarın da gelecekte de...*

*Şimdi, yineleyelim yavrum:
Birlikten dostluğa
Dostluktan birliğe...*

Aramızda bulunan başka bir çocuk bu kez dayanamıyor ve o da yaklaşıyor annesine:

*Tıpkı bir tekerleme gibi
Birlikten dostluğa...
Dostluktan birliğe...
Sesleri yankıyor şimdi de.*

*Masal gerçek içinde,
Gerçek masal içindeyse eğer
Birlikten neler doğar
Babacığım, çabucak bana söyle...*

Ta Sarıkamış'ta Zeminnur, Aksaray'da Yasemin, Siminsu, Ayşe, Zeynep, Çiğdem, Kına, Ahmet, Hasan, Sevgim.. ve hepinizin seslerini duyuyorum içimde.

"Birlikten dostluğa Dostluktan Birliğe.."

Seslerinizi duyuyorum ve gözlerinizin parlamışından tanıyorum sizleri. Ozan Tekin amcanın yürek gözelelerinden ve Anadolu kırlarının papatyalarından, gelinciklerinden, selam olsun sizlere...

Gelecek *güzel günlerin* hazırlanışındaki 'dostluktan birliğe' *giden yolun onurlu emekçileri* sizlersiniz..

Çiçeklerin, kuşların, kitapların, sevginin ve oyunların dostları, küçük arkadaşlarım, hoşça kalın...

("Çocuk Yılı" nedeniyle, TV Guguklu Saat Programında yapılan konuşma metni, 30 Mart 1979)¹

Türkiye'de yıllardır egemen olan sağ siyasa en küçük bir demokratik kısırtıyı bile bağışlamayarak, bir bakıma demokrasi dışı eylemlere kapı açıyordu. Bilimsel düşüncenin suç sayılması ve yasaklanması, buna karşılık sağ düşüncelerin hemen her türüsünün ve her an özgürce yaşama olanaklarını elde tutması, Türkiye'nin bugününü yaratmıştı.

Sağı eleştirmeyeceksin, eleştiremeyeceksin ve başka bir seçenikle karşısına çıkmayacaksın. Türkiye sağının tek seçeneği yine sağdır. Son otuz yıl boyunca, ekonomisiyle, politikasıyla ve her alandaki iflasıyla bile, sağ düşünce, yine kendisi kendisinin seçneğidir, böyle düşünülmektedir. Eleştiriye yönelen her yaklaşımın üzerine, biçilmiş kaftan gibi demogojik saldırı silahları hazırır.

Türkiye'de yıllardır yaşanan ve bugün varılan bu kargaşa ortamında, sağ siyasal güçler, yeni planlar

hazırlıyorlar. *Çocuk konusu* bunların başında geliyor. Türkiye’de çocuk konumu, tarihinin hiç bir döneminde bu denli güncel bir sorun olarak gündeme gelmemiştir. Son MC dönemiyle savaş oyunları *askeri eğitimin* gündeme alınması, *Arapça* harflerin okullarda öğrenim zorunluğu, milyonlarca çocuk toplamı üzerinde amansız bir cendereye dönüşme eğilimi göstermektedir. Bu aşamada, Cumhuriyet’le kurulan Milli Eğitim Kurumuna, iki ayrı açıdan son darbeyi vurma planları sürmektedir.

1 — *Lâiklik* ilkesine aykırı, *Arapça* öğrenim zorunluğu.

2 — “*Yurtda sulh, Cihanda sulh*” ilkesine aykırı başlatılacak savaş oyunları askeri psikolojik donanımı.

Tüm bunlar, *Mustafa Kemal*’in öngördüğü ilkelerle çelişme değil midir?

Geçen hafta, *Fatih Camii*’ndeki dinsel törende *Mustafa Kemal*’e yapılan saldırıya, siyasal iktidar duyarlı tepki gösterisi sunmuştur. Oysa aynı siyasal iktidar, *Mustafa Kemal*’in getirdiği Milli Eğitimi, *düşüncel* açıdan da uygulama olarak da ikiye bölme girişimlerini sürdürmektedir. Bir yandan öğretmenlere sürgünler hazırlanmada, öte yandan *Arapça* harflerle öğrenim zorunluğu koymaktadır.

Bu tutum, *Mustafa Kemal*’e saldırı değil midir?

İlkesel olarak *Mustafa Kemal*’e en büyük saldırıyı bizzat siyasal iktidar yaparken, siyasal iktidarın genel siyasasına bağlı olan bir provakasyonla, *Fatih Camii* olayı tepkisel bir gösteriye dönüştürülmektedir. Tutumdaki çelişmenin dışında, *Arapça* okuma yazma önerisinin ve girişimin *bilimsel* açıdan da analizi yapılmamıştır.

Bugün, yurtdışında bulunan emekçilerimizin çocukları, *iki ayrı dilde* öğrenim görmenin bunalımını yaşıyorlar. Resmi olarak iki dilde öğrenim gördükleri söylenen emekçi çocuklarının büyükçe bir bölümü ise yabancı ülkelerde, “gayri resmi” *üçüncü dil* Arapça’yı da öğrenmek zorunda bırakılmıştır. Pedagojik (Eğitbilim) açısından *oyun* döneminde olan binlerce çocuk, üst üste katmerli bir dil sorunuyla, iyice bunalılmak istenmektedir. Ne kendi *ana* dillerini, ne de *yabancı* bir dili yeterince öğrenemeyen, toplumla *uyumsuz yığınlar*a dönüşmektedir yurtdışındaki çocuklarımız.

Bu bilimsel bulgular varken, şimdi, 1980 Türkiye’sinde çocuklarımızı daha katmerli bunalımlara, yeniden bir dil sorunuyla karşı karşıya getirmek istiyorlar. Hiç değilse en azından Türkiye’de yaşayanlar, kendi ana dilleriyle düşünmek özgürlüğünde olmalıdırlar. Gerçek ulusçuluğun bu olduğu biliniyor.

Sağ siyasa Türkiye’de yaşayanların kendi az dilleriyle düşünmeleri yerine, bir kargaşayı gündeme almak ve kendi toplumundan kopuk bir eğitimle, *hiç düşünmeyen* milyonlarca çocuk ve giderek toplum tasarlamakta ve uygulamayı da resmileştirme girişimlerini başlatmaktadırlar.

Bu tutum Mustafa Kemal’in, *ana dilde* öğrenim özgürlüğü ilkesini; Cumhuriyet’in kuruluş ilkelerini, güpegündüz hançerlemek değil de nedir?

TV’deki vurdulu - kırdılı filmlerde, savaş kışkırtıcılığı yapan yayınlarla, yeterince şiddet ögesi varken,

genel güdümlü şiddetin etkisiyle ateş hattına sürülüyor, çocuk toplama. *Doğal coğrafyası*, doğası, sermaye sistemince "tahrip" edilmiş bir ülkede oynayacak *yeşil alan* bulamayıp sokaklarda *savaş naralarıyla*, oyunlar oluşturan çocuklarımız, daha da katmerli bir kuşatma altına alınmak isteniyor.

Ancak bununla da yetinilmiyor.

Uluslararası şoven didişmelerle çıkarılan savaşlar da bile, *çocuklar korunması* gereken toplumlar sayılırken *savaş dışı* tutulması öngörülürken, Türkiye'de sürdürülen siyasal gerilimle, *şiddetin tırmanışı* çocukları da içine almaya başlamıştır.

Günümüz Türkiye'sinde çocuk, şiddetin canlı tanığı olarak geleceğe hazırlanıyor. Salt kendi *bireysel* geleceğine değil, Türkiye'nin toplumsal geleceğine de hazırlanıyor.

1 — Ekonomik baskılarla sıfır noktasına düşürülen *çim gücü* sonucu, ailenin (anne ve babanın) çektiği bunalımlarda, çocuk *ekonomik terörün* tanığı olmakla kalmayıp, içinde yaşamaktadır aynı zamanda.

2 — Aileden sonra, en çok önem verilen *okul* ve *öğretmen* çevresi hallaç pamuğu gibi atılarak, öğretim kadroları kıyımlardan kıyımlara uğratılırken ve *öğretmenler* yığınsal olarak öğrencilerinin gözleri önünde kurşuna dizilirken, çocuk bunun da tanığıdır ve bu terörün altında ezilmektedir.

3 — Babası ya da bir yakını kurşuna dizilirken, çocuk bunun tanığıdır. Kendi bireysel geleceği olduğu kadar, toplumsal açıdan da *Türkiye geleceğini* içeren acılı bir dönemin yangınlarını içinde taşımaktadır ço-

cuk. Babası ya da bir yakını kurşuna dizilmiş bir çocuğun eğitim (pedagojik) açısından öfkesini, nefretini ve hıncını, toplumsal dengede gidermek mümkün değildir. Gelecek, böylesine *öfkeyle yüklü çocuk* toplumunun ellerinde olacaktır. Yıkılan, acılı bir yuvanın çöktürülen kalan bakıma, korunmaya muhtaç binlerce küçük bireyi olmaktadır çocuk.

4 — Ancak bununla da yetinilmemektedir Türkiye’de bugün. Büyüklere saygılı olma “*ahlâkı*” savunan sağ siyasa, çocuğun öldürülen babası için “O normal bir insan değildi” diyebilmektedir. Çocuk psikolojisinde yaratılmak istenen saygı ögesini, sağ siyasa öncelikle kendisi yok etmektedir. Çünkü, çocuk saygı ve sevgi kaynağını ilkin anne ve baba için duyumsar. *Yurt, toplum ve insan sevgisi*, anne ve baba sevgisinin pekişmesiyle oluşur. Oysa, terörle elinden alınan baba için, “o normal bir insan değildi” gerekçesini ileri sürmektedir *günün siyasal iktidarı*.

Ancak bununla da yetinilmiyor.

**

Çocuklar (salt ailelerin düşüncelerinden ötürü) babalarıyla ya da aileleriyle birlikte kurşuna diziliyor bugün.

23 Nisan’ı *yeryüzünde* ilk kez *çocuklara armağan* eden, bu günü çocuk bayramı yapan, “Gelecek sizindir” diyen Mustafa Kemal ilkelerinin delik deşik edildiği bir dönemde, *çocuk tüm bunların tanığıdır*.

Terör, şiddet şurada ya da burada gizlenen bir hayalet değildir.

Şiddet, sağ siyasal kadroların ve anlayışların son

otuz yıl boyunca yaşamsal olan her şeye ve dünyaya bakışlarındadır. İnsana, bilime, düşünceye karşı olan *çağdışı antidemokratik* yaklaşımlarındadır.

Şiddet, sağ siyasal kadroların kendilerine başka seçeneklerle karşı çıkanları *hasım* sayma anlayışındadır.

Türkiye sağının günlüğünde, gündeminde ve tarihinde bunca şiddet ögesi varken, şimdi milyonlarca çocuk, *ikibinli yılların* tam kavşak noktasında, *işgal* altında tutulmaktadır.

Çocuklarımız kurşuna dizilirken, Türkiye'nin geleceği de kurşuna dizilmektedir.

(Haftalık Yansıma Gazetesi, 26 Mayıs 1980, Sayfa: 2)

TÜRKİYE'DE KÜLTÜR İKİLİĞİ ŞİDDETİN KAYNAKLARI VE ÇOCUK (*)

GİRİŞ

Türkiye'de yıllarca siyasal egemenliği elde tutmayı becermiş güçler, hemen her gün demokrasiden, endüstriden kalkınmadan sözederler. Ne var ki çağdaş verileri içeren bu tür kavramların yanısıra, yığınların kendileri için toplumsal erk olma yönsemelerini hiç hoş karşılamazlar. Sözle özdeki bu çelişmeyi de, demogojik saldırılarla gizleme yöntemleri geliştirirler. Bu güçler son otuz yıllık çok partili serüven boyunca kendilerine egemenlik yollarını açık tutanların, kırsal alanlara ve kırsal alanlardan kaynaklanan kültür ölçeklerine bağlı çoğunluk olduğunu da iyi bilirler.

Dünyadaki faşist deneyim zenginliğini, yerel feodal kültür tortularıyla birleştiren, giderek siyasal ve ideolojik yapısını oluşturan güçlerdir bunlar.

Türkiye'de 50'lerden bu yana toprak mülksüzleşmesi ve daha başka etkenlerle kırsal çevreden, kentsel çevreye yönelik büyük bir göç olgusu yaşanıyor. Üre-

* Dünya Çocuk Yılı'nda (17-18-19 Nisan 1979) İstanbul'da düzenlenen bir sempozyuma 8 ülke katıldı. Türkiye ve TYS adına sunduğum bu bildiriği: Güler Türker - Doğan Türker, Almanca ve İngilizceye çevirdiler.

tim modeline bağlı çevre koşullarının değişmesiyle eskijen ölçeklerin yerine yeni ölçekler, yeni göstergeler yaratmada tarihin yanılmadığı da biliniyor. Buna dayalı olarak düşünüş-duyuş-davranış değişimleri de kendiliğinden devreye girecektir. Köylü yığınlar, kent sel çevre koşullarının yarattığı görece demokratik dinamiklerle karřılařtıķça, kırsal alanların bağlayıcı feodal ussal - estetik üstyapı örgütlenmesi de çözümlere uğrar. Giderek topraksız yarı topraklı yığınların, kentlerde kendileri için toplumsal birikim olma eğilimleri başlayacaktır.

Bu eğilimler, ülkeyi otuz kadar yıl yöneten güçleri de, kendileri için yeni önlemler araştırmaya sürükleyecektir. Böylece, kentlere akarak emekçi sınıf ve katmanları oluşturan kırsal kaynaklı yığınlar, üretici - ezilen birimler olarak ekonomik ve toplumsal bireysel yıkıntılara uğramakla kalmazlar. Dahası son otuz yıllık siyasa, emekçi katmanlara, yarı emekçilere ve işsizlere ideolojik kuşatmalar da hazırlar. Bu ideolojik kuşatmalar, Türkiye'de kapitalizmi yeniden üretmeyi gündemde tutar.

Ne varķı çarpık kapitalist bir altyapı modeli üzerinde feodal kültür tortularının yarı demokratik burjuva özgürlükleriyle birleşmesi sonucu sürdürülen otuz yıllık siyasal erk, tarihsel yenilgiyi önleyemez. Bu yenilgi, bu çözümler 70'ler Türkiye'sinden 77 Türkiye'sine ulaşan bir dönemecin başlangıcıdır. Çözülüşün başlangıcını da derinleşmesini de zamanında kavrayan sağ siyasal erk, kırsal alanlardan kaynaklanan yığınların üzerine daha şiddetli demogojik bir saldırıyı yaymakta diretecektir. İlkin şoven kavramlarla ideolojik üstyapısı oluşturulan bu sınıfsal saldırı, daha sonra te-

rör odaklarıyla sıcak bir diretiş ve savaşımlı günde-
me almakta gecikmez. Sistem, kendisiyle birlikte yıpranan bir kadronun yerine daha yeni ve sevimli bir kadro getiremediği için, bu direktme ve dayatma tarih sahnesinden çekilmemek için açık bir biçimde başlatılmıştır ve sürdürülmektedir bugün de. Bu aşamada kendilerine yönelik toplumsal birikim olma evresindeki yığınlar, acımasızca kullanılacaklardır.

Çocuklar ve ergenler bu sürecin en duyarlılık ke-
sitlerini oluşturmakla kalmazlar, en çok acı çeken ve en çok tüketilen insan toplamı olarak da günümüz Türkiye'sinin gündemindedirler.

80'ler Türkiye'sine giderken, çocuk bir kültür ikiliğiyle kuşatılmıştır ve bir kavşak önünde bulunmaktadır.

Çözümlememiz bu kavşağın önkoşullarını, tüketilen çocuk ve ergenler toplamını çevreleyen ve yönlendiren toplumsal yapının kendisini irdelemeye yöneliktir. Başka bir söyleşle, "çocukların ellerine silâhlar verildi. Çocuklar özel kamplarda eğitildiler.." yönündeki tanımların, bütüncül açıdan yetersizliğini, bugünkü toplamın gözardı edilen önceki sürecini çözümlememize konu edineceğiz.

1 — ÇOCUK VE GÖZLEM YETENEĞİ

50'ler Türkiye'sinden, 70'ler Türkiye'sine doğru köklü çözümler, derin biresimler yaşandı. Sonuçlarıyla bunlar günümüzde daha derin ayrışmalara ve yeniden daha derin biresimlere dönüşüyor. Ayrışmaların, yeniden yeniden biresimlere dönüşme sürecinde, ekonomik - toplumsal - kültürel etkenler aileyi de çö-

zlmelere uğratır. Bu koşullarda yine en çok rsele-
nen insan kesiti ocuk olur. Yıkılan eski değer ölçüt-
lerinin yerine, yeni bir ölçek getiremeyen ailenin -
zlme odağında, yine çocuğu buluruz.

Ne kırsal çevreye, ne de kentsel çevreye ve bu çevrelerin oluşturduğu yaşayış birimlerinden hiç bi-
risine bütünüyle yakın düşmeyen ocuk, kültür ikileş-
mesiyle başbaşa kalacaktır. Bu bağlamla, yığınların
kendilerine yönelik toplumsal erk olma bilincine he-
nz ulaşmamışlıkları, çocukların sorunlarını derinleş-
tirecek niteliktedir. ocuk, kültür ikiliğinin yarattığı
kargaşanın ve bu kargaşanın yeniden yeniden reti-
minin kavşaklarında tek başınadır. Ne siyasal kadrol-
lar, devlet ne de üstyapı kurumları, eğitim - ğretim
rgtleri ve ne de aile, ağdaşlaşma - demokratlaş-
ma ve toplumsallaşma açısından çocuğun dostluğunu
kazanacak nitelikleri içlerinde barındırmazlar. Bu ne-
denle, bireysel olsun, toplumsal olsun yaşadığı al-
kantılardan yola çıkan ocuk, gerçekliği kendi gözlem-
leriyle saptar.

Kendi gözlemleriyle saptar diyoruz, çünkü, ocuk
nesnelere olan ilk ilişkilerinden, daha sonraki tüm
ilişkiler toplamına dek geçen süre boyunca algılamal-
ar yapar. Ayrıştırır ve yeniden yeniden bireşimlere
dönüştürürken O'nu kuşatan *kültür ikiliği* belirleyici
ve bağlayıcıdır. Kendisine sunulanı aldığı denli, su-
nulmayanı da kendiliğinden algılar, ayrıştırır ve ye-
niden bireşim yapar. Bir birey olarak, her ayrışım ve
her bireşim kültür ikiliğinin *ikincikli* onermeleriyle o-
cuğu sarmalayacaktır.

0 - 3 yaş evresinde konuşmayı da yeterince bece-
remeyen çocuğun tüm iletişim duyargaları gözleri olur.

Ne yürürlüğe konulan, ne de geride bırakılan düşüncel ağ, tüm alanları kapsayan gözlükleri çocuğa vermemiştir henüz. Öyle ki, kulaktan geçen seslerin karmaşıklığını bile, gözleriyle çözümüleme yöntemleri geliştirir.

İlk evlerde nesnelere dokunma ve görme duygularıyla algılayan ve tanıma savaşımına giren insan beyni, tüm deneyimlerinin birikimiyle olağanüstü bir gözlem yeteneği oluşturur. Çocukluk anılarının unutulmaz ve silinmez oluşu bundandır. Daha sonraki yaşlarda ilk sevgi iletişiminin, içtenliğin ya da yalancılığın gözlerde aranışı da bundandır.

Tüm bu koşullar (kalıtsal yetenekle birlikte) çocuğa olağanüstü bir gözlem becerisi vermekle kalmaz, toplumda, çevrede ve ailede *egemen* olan tüm ilişkileri de *ayrım-lama yetisi* verir.

2 — KÜLTÜR İKİLİĞİ

İlk gözlemlerini kırsal çevrede tamamlamış olan çocuk, ilk algılamaları kentsel çevrede yapmış çocuktan değişik gözlem ve algılama önkoşuluyla işe koyulacaktır. Bu önkoşul, ilkin kırsal çevreyle ilişkin nesnelere, ilişkilerin alılanmasından sonra devreye giren sağlıklı kentsel çevre koşullarıyla tersleşmeye kaynaklık eder. Bu ikileşme, değişken etkileşimler doğuracağından, gözlem sonucuyla ayırıştırım ve yeniden bireşim, farklı duyarlık alanları hazırlamakta gecikmez. Bunu şöyle örnekleyebiliriz:

Ak bir kağıt üzerinde oluşturulan ilk rengi ele alalım. Bu renk üzerine ikinci kez ayrı bir renk eklendiğinde, yeni bir renk elde edilecektir. Bu bireşim tek

başına ne ilk renk, ne de ikinci renktir. Yeni, apayrı ve iki rengin yer yer etkileşimiyle kendine özgü apayrı bir sonuçtur.

Biz çözümlerimize konu olan kırsal alan kültürüyle, sistemin ürettiği sağlıksız kentsel yaşamın çocuklar üzerindeki etkilerine eğilirken, çok özgül sonuçlardan kaçınacağız kuşkusuz. Ne var ki şunun altını çizmekte yarar buluyoruz.

Çocukluğun tümünün ya da bir bölümünün kırsal çevrede geçirilmesi, sonuç olarak, ilerideki algılamalarla farklı ayrışımara ve farklı bireşimlere alanlar hazırlayacaktır. Çünkü tarım kesimindeki sosyal çevrenin önkoşulu, öteki çevrenin önkoşulundan farklıdır. Bu farklılık görece değildir. Alt yapısına bağlı olarak ayrı bir üstyapı örgütlenmesi geçerlidir burada. Doğa, doğa - insan ilişkileri, insan - insan ilişkileri, üretim tüketim alışkanlıklarına bağlı, beslenme ve *ussal estetik* (bireysel - toplumsal - tarihsel) *duyarlık* alanları da tümünden farklıdır. Bu nedenle, sayı, zaman, mekan ve inanç birimleriyle ve kavramlarıyla pekişen *önkoşul* ikincil çevre koşullarıyla bir çatışmayı başlatır içten içe, derinleşerek, ayrışarak ve yeniden yeniden bireşerek.

Daha somutla örnekleyelim: okul öncesini ya da ilkokul dönemini kırsal kültür bağlarının korunduğu bir çevrede tamamlamış bir ergenin, büyük kent koşullarında bir birey olarak kendisiyle ve toplumla bir çatışmaya girişmesi doğaldır. Doğal olmayan, mevcut sistemin yarattığı çarpık kent koşullarıdır. Sağlıksız kent koşulları, sağlıksız ikincil koşulu hazırlar. *Feodal kültür tortularının* önkoşuluyla yola çıkmış çocukluk, ergenlik, sağlıksız kent koşullarında sağlıksız algılama-

lara ve sağlıksız ayrıştırıma ve bireşimlere kaynak olur. Buna Toplumsal-Bireysel gereksinmelerin karşılanmamışlığını da katarsak, çocuğun ve ergenin hangi kuşatmalar içinde olduğu anlaşılacaktır. Daha girişte değindiğimiz sağ siyasanın ideolojik kuşatmaları bu duruma tuz-biber ekecektir.

3 — ÇAĞDAŞ EĞİTBİLİM

Biz çözümlerimize dayanca yapmaya çalıştığımız kültür ikileşmesiyle ortaya çıkan çatışkıya dönerek, bir gerçeği vurgulayalım. Çağdaş eğitbilim, yaratıcı ve yönlencici insan yeteneğinin 0 - 3 yaşı ya da 0 - 6 yaşı evresinde olduğunu ileri sürüyor. 0 - 3 ya da 0 - 6 yaşı tartışmalarını bir yana bırakırsak, gözleyen, gözlemlerinden algılamalara varan ve bunu bireşimlerle dışlaştıran bir insan yeteneğinin, doğuş günüyle başladığını söyleyebiliriz.

İnsan yeteneğinin gelişmesini çözümlen araştırmalardan bir örnek verelim. "... 17 yaşında erişilen genel zekâ düzeyinin yaklaşık % 50'sinin 4 yaşına değin, % 30'nun ise 4 ile 8 yaşı arasında kazanıldığını "bilim adamları söylüyorlar. Dahası: "8 ile 17 yaşı arasındaki çocukların okulda geçirdikleri sürenin büyük bir bölümü, zekâ yeteneğinin ancak % 20'lik kesitinin geliştirilmesine" yönelik olduğu söyleniyor. (x).

Eğitimin salt okuma yazma alışkanlığı edinme olmadığı bilinen bir gerçk. Öte yandan, *kişiliğin* oluşması açısından, yaratıcı insan yeteneğinin dilsel alandan, tüm sanat alanlarına, dinletisel, görsel ve gösterisel beceriler toplamının tümüne en yakın düşen yaşı evresi okul öncesidir. Kimi görsel ve gösterisel

sanat dalları, örneğin müzik, resim, dans birer oyunla eğitim, eğitimle oyun biçimidir. Kişiliğin toplum içinde sağlıklı dengelenmesi, toplumsal bir varlık olabilme yetilerinin en duyarlıklı olduğu evre konusunda, okul öncesi sürecini tüm bilim adamları tartışmasız önemsiyorlar.

Günümüzdeki çağdaş, toplumsal yaşama modeli, sağlıklı kentsel koşullarla belirlendiğine, feodal kültür tortularının eskiyenle atılması gerektiğine göre, bilimsel verilere ve Türkiye gerçeğine bakalım. Bilimsel veriler, okul öncesi sürecin hemen her alanda önemini kanıtıyor. Kentsel çevrede nesnelere tanıyan, nesne - insan ilişkilerine, insan - insan ilişkilerine daha demokratik yaklaşma koşullarını bulan, bilinen teknolojik olgularla karşılaşma olanağını edinen çocuk, kırsal alanlarda çocukluk evresini yaşamış kişilikten, hemen başlangıçta bir kaç adım ileri fırlayabilecektir.

Ekonomik erkeye bağlı olarak, *sınıf değiştirimi* gerçekleşse de, kırsal alanlardan kaynaklanan bir kültürel tortu, ancak yeni koşullarla ve belli bir süre sonra zaman aşımına uğrayacağından, uzunca bir süre tüm ilişkilerde belirleyiciliğini sürdürür. Tüm ilişkiler ve bunları sürdürüm koşulları, ikincil bir olumlu koşulla aşılmadıkça aldedilemez. Daha etkin bir ikincil önkoşul, ancak sağlıklı bir kentleşme ile geçerlidir. Türkiye’de, sistemin bir sonucu olarak sağlıklı bir kentleşmenin yaratılmamışlığı, başka bir deyişle, kent çevresinde bir *yağışmanın* varlığı, feodal kültürel olumsuz tortuların da bu çevreye taşınmasını doğurur. Çocuk, bu nedenle kültür ikiliğinin olumsuz çemberinde,

yine içten içe bir çatışkının merkezi olma özelliğini içinde duyacaktır.

Kimi eğitimciler, giderek: "...öğrenmek için hiç bir zaman çok erken değildir.." ilkesini, deneyimlerle kanıtıyorlar. Tüm bu konularda, Sovyet eğitim bilimcisi üniü *Makeranko* (1883 - 1939) şunları söylüyor:

"Çocuğun okul öncesi eğitim dönemindeki eğitiliş biçimi, onun geleceği, okuldaki başarısı üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. /.../... sanata ve bilime ilişkin etkinliklerin çeşitli alanlarda göstereceği başarıyı, toplumda alacağı yeri sonuç olarak bireysel mutluluğunu etkilemektedir. Kalıtsal özelliklerin önemini kabullenmekle birlikte, bu özelliklerin, çocuğun ruhsal gelişimi açısından ancak önkoşul sayılabileceğini ve hiç bir zaman belirleyici olamayacağını belirtmek gerekir. İnsanoğluna özgü hiç bir yetenek (mantıksal düşünüş, yaratıcı düş gücü ve irade) örgansal özelliklerin gelişmesinin ürünü değildir. Bu özellikler, ancak ve ancak toplumsal ve kültürel olumlu koşulların sağlanmasıyla geliştirilebilir."(*)

4 — BUYURGANLIK VE SAĞLIKSIZ KENTLER

Kentsel çevrede aile yapısı demokratik yönsemeleri daha önceden benimser. Buna bağlı olarak, *buyurganlık* çakıl taşları örneği törpülenmiş, yer yer etkisizleşmiş olur.

Oysa, kırsal çevrede *ataerkil* aile modelinin yapısını oluşturan buyurganlık geçerlidir yine. Buyurganlık ögesi, çocuğun duyarlık alanlarında, tüm öteki etkenlerle birlikte derin izler bırakır ve geleceğe göl-

(*) Aktaran, Görüş Dergisi, Mayıs 1978 Sayı: 5, Sayfa: 6

geli yansımalar düşürür. Bu gölgeli yansımalar ileride sağ siyasanın ideolojik kuşatmalarda kullanacağı en etkin bir alan olacaktır.

Sağlıklı kent yaşayışının çağdaş verilerle donanımı, kullanılan teknoloji, iletişim aygıtları, düşünceyi açıklamaya yarayan sözcüklerin sayısal ve kullanım yoğunluğu ve ussal - estetik *beğeni yükselişi*, daha demokratik olanı yaratacak ve daha *demokratik*, olanla yeneden üretilebilecektir ki, kırsal alanların olumsuz kültür tortularına baskın çıkabilsin. Tüm bu vurgulamalarla açıklamaya çalıştığımız gibi, çocuğun ilk gözlemleriyle saptadığı olumsuz önkoşul, ancak yetkin bir ikinci koşulla aşılabilecektir.

Gerçek anlamda *kentleşmeyen Türkiye*, son otuz yıl süresince, kırsal alanlardan kaynaklanan yığınsal göç olgusu içinde, sağlıklı, çağdaş, demokratik ve toplumsal koşulları edinmemiştir. Dahası yoksul halk çocukları, feodal kültür tortularından kurtulma aşamalarına yönelirken, sağ siyasa dinsel eğitimi yoğunlaştıracaktır. Tüm ilişkilere dinsel geleneksel mercekten bakmayı öncülde tutan feodal kültür ve eğitim biçimi, böylece son otuz yılda "gayri resmi"likten çıkarılır, "Yabancı ideolojiler" tanımı içinde, sosyalist önermelere ve bilimsel verilere karşı çıkılırken de, yerli geleneksel bağların yeterli olacağı savı ileri sürülmektedir.

Geleneksel feodal bağların en gerici yanlarıyla ittifak kuran, günümüz sağ siyasa kadroları, otuz-kırk yıl boyunca Türkiye'nin geleceğini yönlendiren bir anlayışın en son ürünleridirler. Ve feodal kültür tortularının günümüzdeki sözcüleridirler. Çocuk olgusuna yaklaşırken, bu konu gözden ırak tutulmamalıdır. Bu

nedenlerle, Türkiye düzleminde kentsel çevre koşulları sağlıklı biçimde örgütlenemediğinden, kent çevresinde yığılan göç olgusu, 70'ler Türkiye'sinde sağ siyasanın işine yarayacaktır. Bu kavşakta, toplumsal dinamiği oluşturan üretici katmanlar demokratikleşme ögesiyle uzun süre ırak tutulmuş, yığınların kendilerine yönelik belentileri ancak 77 Türkiye'sinde "kısmen"de olsa oy sandığına yansıyabilmiştir.

50'ler Türkiye'sinden 80'ler Türkiye'sine ulaşan toplumsal dinamikler, kültür ikiliği içinde ve aile konumuyla ilkin çocukların gündemindedirler. Sınıfsal düşüncel dizgelerin ve buna dayalı olarak sağlıklı kentsel yaşayışın oluşmadığı bu süre içinde, tarım kültürü çözümlere uğramıştır ama ataerkil aile kurumu tüm açmazlarına karşın direnmektedir. Çocuk olaylar zincirini anne - baba ilişkileriyle gözlemler.

Demokratikliği içinde barındırmayan buyurgarlığın, çocuk üzerinde ya da anne üzerinde fiziksel boşalığa (dayak olayı) dönüşmesi, çocuğun beyin bahçelerine şiddet kavramını somut bir biçimde yerleştirir. Fiziksel erkeyle pekişen korku ve şiddet, içgüdüsel olmaktan çıkar, ergenlik ve erişkenlik yıllarında da beliren köklü bir edinime dönüşür. İleri yıllarda zayıfa karşı buyurgan ve acımasız güçlüğüye karşı kuşkulu ve dirençsiz görünüşün kaynaklarını, çocuk, korkuyu beyin merkezine yayarken oluşturacak ve bunu yine kendi gözlemleriyle saptayacaktır.

Geleneksel ailedeki buyurganlık, demokratikliğe karşı fiziksel şiddet ve korkuyla yaratılan düşüncel

taban, otuz yıl boyunca siyasal erkeyi elde tutan güçlerin en çok kullanacakları bir alan olacaktır. Bu alan, çocuğun da aynı davranışlarla toplumda varolabileceği sanısına kaynaklık eder. Dinsel düşüncel ağla, gerilen korku, ataerkil ailedeki fiziksel şiddetin yarattığı korkuyla bireşir. Ardından, paranın kapitalist satınalma şiddeti devreye girer.

5 — ŞİDDET KAVRAMINA YAKLAŞIM

Şiddet olgusu bireysel şiddet olsun, kitlesel şiddet olsun, devlet şiddeti olsun, nasıl olursa ve hangi kайдan gelirse gelsin, salt “vur kır” öğeleriyle de açıklanamaz ve kısa süreli bir etkinliğin ürünü olduğu söylenemez. Durum böyle olunca, çocuk, erişkinlerden daha çokbu olguyu deneyimleriyle algılayacaktır. Çünkü erişkin kişilerin bağlanmış, koşullanmış bilinçlerine karşın, çocuk, ne tam bağlanmış ne de tam koşullanmıştır. Bu nedenle önyargısız yaklaşım yeteneğini ve irdelleyen gözlem gücünü yitirmemiştir henüz.

Bu kavşakta önemli etkenlerden sözedilebilir:

1) Babanın buyurganlığı.

2) Dinsel-geleneksel düşüncel yaklaşım buyurganlığı.

3) Kapitalist paranın satınalma buyurganlığı.

Bir anlamda eşkenar üçgeni ansızın bu yapı, çocuğun beyin merkezinde çakışmakta gecikmez. Mahalle bakkalına giden çocuk, orada, paranın kapitalist buyurganlığıyla tanıştığı gün, önceki buyurganlıklarla köprüler kuracak, bütünün öteki parçalarını da toplayıp bireştirecektir. Böylece, çocukteki öykünün

m e l e r (erişkinlere ve düzene öykünmeler) gelecekte kullanılacak bir taban oluşturur.

Ailedeki buyurganlıkla, dinsel siyasadaki buyurganlık, paranın kapitalist satınalma buyurganlığıyla yaratılan korku, kuşku, ardından dirençsizlik ve acımasızlık öğeleri gündeme girmekte gecikmez.

Bütüncül açıdan oluşan bu bireşimler, 70'ler Türkiye'sinden, 80'ler Türkiye'sine doğru yaygınlaştırılan şiddet olgusunun kaynakları olacaktır. Başka bir söyleyişle, çocuk, çevresinde ne bulmuşsa onu almış ve yine çevresinin bir ürünü olmuştur. Önyargısız yaklaşım yeteneğiyle ve saf ön koşulsuz gözlem becerisiyle doğa-insan, üretim-tüketim ilişkilerini algulamış, ayırıştırıp yeniden bireştirerek, buradan öykünmeye başlamıştır. Bu öykünme, erişkin kişilerin sözlerinden "öğüt"lerinden kaynaklanan değil, eylemlerinden yola çıkan bir öykünme olacaktır kuşkusuz. Erişkinlerden kaynaklanan sözle-özün tutarsızlığını da çocuk, toplumda egemen olan bir davranış biçimi saymakta gecikmez.

Böylece, yerel-feodal kültür tortularıyla bireşmiş yürürlükteki dışa bağımlı kapitalist model, alt yapı-sıyla-üst yapı-sıyla bir toplam olarak çocuğun gözlerine göz l ü k l e r i n i takmış olacaktır.

6 — SONUÇ

Bugün, Türkiye'de 17 yaşından küçükler, "milliyetçiliğin ne olduğunu bilmeden milliyetçi" olduklarını "solculuğun ne olduğunu bilmeden, solculara düşman" olduklarını söylüyorlar. Dahası, solcu anlayış adına, sosyalist yaklaşımın yüzeysel ayrışımı kesim-

leri birbirlerini sıcak savaşta olduğu gibi kırıp geçiriyorsa solun parçalanması başarılıyorsa, bu olgu y ü z e y s e l tanımlarla açıklanamaz demektir. Türkiye’de son otuz yıl boyunca, günümüzdeki örgütlü-örgütsüz şiddet oigusuna kaynaklık eden bir taban yaratılmıştır. Bireylerin yıllar yılı süren içsel etkilenmeleri (içsel dinamikler) toplumsal dışsal dinamiklerle çakıştığı için, bugün, şiddet yoğunluğu sürdürülebilmektedir.

Kuşkusuz, kışkırtıcı ajanlar etkeni, dışsal kökenli örgütler etkeni, çokuluslu tekeller etkeni, ceza yasalarının küçüklere etkisizliği ve daha başka nedenler söylenebilir.

Ne var ki, Türkiye düzleminde çevre koşullarının (sosyo ekonomik örgütlenmenin) altyapısıyla - üstyapısıyla yarattığı uzun süreli bireysel iç dinamikler, son aşamada ve 79 Türkiye’sinde yeniden dış dinamiklerle daha etkin bir biçimde çakıştırılmış ve ş i d d e t a l a n l a r ı genişletilmiştir. Başından beri çözülemeye çalıştığımız gibi, bireylerin algulamaları, içsel dinamiklerini oluşturmuş, ayrıştırımlar yine çevre ve sisteme bağlı koşullarla yeni bireşimlere dönüştürülerek dışlaşmıştır. Böylece, ç e v r e k o ş u l l a r ı n ı n günümüzdeki bağlayıcılığı belirleyiciliği bilimsel açıdan da doğrulanmıştır.

79 Türkiye’sine baktığımızda, dışsal dinamiklerin, örgütlenerek, ülkemizdeki bu içsel dinamikler üzerinde siyasal erk olmaya çalıştığını göreceğiz. Genel anlamda çocuğun ve çocukluğun, tüm bu koşullardan soyutlanamayacağı bilinmektedir.

(Haftalık Yansıma Gazetesi, 4 Mayıs - 15 Haziran 1980, Sayı: 4, 5, 6. İstanbul)

Bölüm

3

Gelenekçi Köylülük Ahlakı

Gelenekçi Köylülükte Kadın Konumu

Gelenekçi Köylülük Ahlakının Cinsel Siyaseti

Köylülükte Küçük Toprak Mülkiyeti

Kentlere İnen Köylülük

Köylülükle Devlet Erki, Gözlüklü Samiler

Gülmeceye Dönüşen Köylülük ve Hoca Nasreddin

Türkiye, Aydınıklar, Köylülük ve Yaşasın Edebiyat

İflahsızın Yusuf ilk kez çırçır fabrikasında çalışmaktadır. İrgatbaşının kestığı «avanta»yı şikâyete gider. Fabrika sahibinin hemşerisi oluşu, köyden çıkışlarına da bugünkü gibi güvence vermiştir. Hemşerilik bağıyla yüreklenerek, iki haftalığından «avanta» edilen beşer liranın hesabını araştırmak ve geri almak için girişimlere koyulur.

Bu koşulların yarattığı tipik patron odacısı, iflahsızın Yusuf'u karşılar. İrgatbaşı ile önceden anlaşarak, «avanta»dan payını alan odacı, İflahsızın Yusuf'u ve Pehlivan Ali'yi.. arkalarından ite ite fabrika çıkış kapısına götürür. Kapıcıya:

«— At bunları dışarı, bir daha da içeri sokma, Ağanın emri», buyruğunu verir.

İflahsızın Yusuf: «Vay gidi hemşerilik vay, vay insanlık» diye hayıflanarak, hemşerilik güvencesinin beklenmedik çöküşü içinde, oracıktaki kaldırım taşlarına çöker, hıçkırıklar içinde, arkadaşı Pehlivan Ali'ye seslenir:

“— Bırak Ali, bırak kardaş, biz ölmüşüz be, bizde töbe iş yokmuş, biz kendimizi kaldırıp ırmağa atmalıyız. Yazık bize, yazıklaaar olsun./.../ Herif tokat attı sustuk kovdular sustuk. Demek avradımıza sövseleler yine susacağız?”

Yukarıda belirlenen gerçeklik odağında çıkış yolları araştıran *sıradan Yusuf kimliği*, *İhlafsızın Yusuf* kişiliğine ulaşacak kavşakta şu bağlayıcı öğelerle kuşatılmıştır.

1 — Kapitalist tarım işletmelerinin yapılarından kaynaklanan, işsizliğin yoğunlaşması sonucu günlük bedeller düşer.

2 — Bu aşamada geçiş dönemi özellikleri nedeniyle sermaye sisteminin en açgözlü, en acımasız ve en kanlı ikelliği egemendir. Bu yasalara bağlı olan gerçeklik, daha önceki düşünsel-duyumsal gerçeklikleri de yıkıma götürür. Bütün yönleriyle gündem giren bu yeni gerçeklik, *İflahsızın Yusuf* kişiliğini oluşturan, pekiştiren ve *olumlu* bütün değişikliklere kapalı tutan ve Pehlivan Alilerin de kanlı sonunu hızlandıran yolu hazırlayacaktır.

a — İlkinde, “Sivas’ın Ç köyünden”, Bereketli Topraklara inen üç arkadaş çırçır fabrikasında, hem insanî özlerini örseletme pahasına, (Yusuf’un, iş için otomobil önüne atlayışı ve yakarışı), hem de sayısal fire verme pahasına (Köse Hasan’ın ölümü) iş bulmuşlardır. Aldıkları çok düşük ücretin, ırgatbaşı tarafından «avanta»ya uğraması yeni bir çelişki doğurur.

b — İkincide, zıtlıklar daha keskinleşecek, fakat bu kimlikleri sağlam kişilikle donatacak yol belirleyecektir. Arkadaşlık, hemşerilik bağları, ustaya saygı,

yiğit olana sevgi anlayışı, geçiş döneminin koşulları gereği çözülmüş-boşalmış; bunların yerini ileri bir duyarlık dolduramamıştır.

**

İflahsızın Yusuf'lar kapitalist tarım işletmelerinin ürünü olduğu kadar, çarpık gelişen türedi inşaat işletmelerinin de ürünü olurlar. Bu kimlikler, sömürünün katmerleştiği her yerde "*bir parça ekmek için*" *dalkavuk* bir kimliğe bürünürler. Olaylara bakışları "*şehirli bir cin*"dir, "*şehirlinin fendine düşmeyin*" olduğu halde; işlerine gelince: "*...şehirlinin suyuna gidin, şehirli ak derse siz kara demeyin...*" yaklaşımını son kerteye kadar sürdürürler. Bununla da yetinmez, kişisel çıkarları için: "*Ben senin kapıyı itiyim ağam*"la kendi insanlığını aşağılayan bir kişilikle görünürler. Dahası, kapitalist tarım işletmelerinde insan düşmanı *ırgatbaşı* kişiliğinin ve türedi inşaatlarda ise *taşeron* kişiliğinin ilk atardamarları, ilk kaynakları olurlar.

Bu kimlikler, kendilerini biçimlendiren toplumsal yapı içinde kişiliklerini incelterek ilerlerken; *yerel kültürünü* en köleci öğelerini de sinelerinde barındırır. Onlar için, *«El öpmeynen, ağız aşınmaz.»*

Bu yaklaşım, *gelenekçi köylülük ahlâkının* yeniden yeniden türeyişini belgeleyecek davranış biçimleri olur.

Pehlivan Aliler ise gelişmeye, ileriye açık insan cevherleriyle, karşılıklarına çıkacak *olumlu* kavşaklarda, ancak başkalarının yardımıyla doğruyu bulabilirler. İflâhsızın Yusuf'larda da olan pohpohlanmaya elverişli zayıflıkları, çoğukez doğruyu bulmalarına engel olur.

Nitekim zayıflık anı, yiğit olana duyulan saygı *duyarlığımı* yıkar. Bu duyarlık direncinin yıkılışı, de-

neyimsiz olarak kendisini patoz ustasının yerine getirecektir ya, bu durum hayatının da sonu olacaktır.

1946-1950 yılları aralığında kapitalist tarımın gelişmesiyle kalabalıklaşan İflâhsızın Yusuf, Pehlivan Aliler sömürülen Türkiye gerçekliğinin, *has ürünleridirler*. Bu kişilikler ta 1928'lerde, *ilk öncüleriyle Bereketli Topraklar Üzerinde* yerine göre «Allahın çok, kulun az olduğu», yerine göre «kulun çok, Allahın az olduğu» yerlerde devreye girerler.

Türkiye örneği kapitalizmin palazlanması ve bugünkü uluslararası sermaye ile olan ilişkilerde yerini alması; onların Türkiye tarihi sahnesine çıkmasıyla ve Pehlivan Alilerin kanları pahasına pekişmiştir.

Gelenekçi köylülük ahlâkını, Türkiye'de kapitalist tarıma geçiş evresinde izlediğimiz oranda, *türedi inşaat* ivmesinin, çarpık oluşma ve sonuçlanma evrelerinde de görürüz. *İflâhsızın Yusuf*, gelenekçi köylülük ahlâkıyla, ekonomik siyasanın da ortam hazırlaması sonucu «*köşeyi dönen* inşaat kalfaları (taşeronlar) kimlikleriyle tarih sahnesindeki yerlerini aldıkları gibi, *özgül* koşullarda, *Babialî* pazarının kağıt taşımacılığında (hamallık) kağıt karaborsacılığına fırlayan bir kesiti de simgeler. Bu kişilikler, hangi kimlikle ve hangi tarih kesiti içinde görüntüye dönüşürseler dönüşsünler, tüm edimleri ve tutumlarıyla, gelenekçi köylülük ahlâkının (feodalizmin) «*el öpmeynen ağız aşınmaz*» yaklaşımıyla kameralarımıza yansiyacaklardır.

İflâhsızın Yusuf, Orhan Kemal'in «Bereketli Topraklar» ve «Gurbet Kuşları» adlı romanlarının baş kişisi. Bu yazı, daha önce «İflâhsızın Yusuf, Pehlivan Aliler» başlığıyla yayınlanmıştı: Cumhuriyet, 11 Haziran 1977.

Sınıflı toplumlarda ikili - üçlü - beşli (vb.) sömürü ağı içine düşürülmüş kadını; son aşamada, «analık hukuğu» açısından insanın yıkımını ve bunun bireysel plan da yansımasını: «Kağrı» adlı öyküde gözleriz.

Kırsal kesimdeki bilinen toprak ilişkisi nedeniyle, Mevlüt ağanın oğlu Hüseyin, Sarı Mehmedî vurur. Mehmedin, salt annesi vardır. Köyün egemenleri, din kurumunun gözcüsünü de yandaş alarak, bu acılı anneyi sindirme yolları araştırırlar. Annenin devlet kurumlarına başvurusuna set çekilir ya, anne bu kurumlardan yararına bir şey de gözetemez. Üstelik, bu kurumların sözcüleri, anneye ayak bağı olacaktır. Kır kesiminin taa Selçukludan, Osmanlıdan sürüp gelen değişmez yargısıdır bu. Bilinen koşullar içinde anne susar - susturulur.

Öykünün bu aşamasında beliren (belirleyici olan) baskı ögesi; anne olma durumu, ikinci aşamada yine

devreye girecektir. Hem de, tek güvence oğulun ölüsünü kasabaya götürmek ve ülkede hukukun üstünlüğünü kanıtlamak amacıyla yapılır bu.

Öldürülme olayının üzerinden bir ay kadar geçmiştir. Altı saat uzakta bulunan jandarma değil de, İl Jandarması olayı öğrenmiş, gelip Mehmedin mezarını açtırmıştır. Jandarma, Mehmedin annesine:

— *Koş kağnyı bakalım! Öğlunu kasabaya götüreceksin... Doktorlar muayene edecekler»* komutunu verir.

Verir ya, anne, Anadolu ağıtlarındaki yash ezgileriyle sızlanıp dövünür:

— *Yavrumu mezarda bile rahat komadılar...»*

Jandarmanın, «*kağnyı koş*» komutunu, bu acılı ortam içinde, yeterince algılayamayan kadını, jandarma ayağıyla arkadan dürterek uyarır: «*Kalk bakalım.*»

Dilenen düşünce, öyküde yansıtılan anne kimliğine uyumludur, yerlidir. Annenin dövünüp, sessiz hıçkırıklarla söylenmesi, *sıradan geleneksel tepkinin*, bir açıdan ortaya çıkışıdır. Jandarmanın tavrı, ta Selçukludan, Osmanlıdan sürüp gelen baskıcı geleneklere uyumludur. Öteki *köylülerin gösterdikleri suskunluk*, yine geleneklere uyar. Annenin *fukara jandarmanın gidici*, ağanın *ezici* olduğunu iyi bilirler; buna bağlı *edilgen* davranış biçimlerini gösterirler. Bütün bunlar, uyduruk olmayan, gerçek *yerli* kimliklerdir. İlk aşamada, annenin getirdiği sıradan geleneksel tepki biçimi (söylenip dövünmesi), bozkır da ölüyü götürürken, *ikinci aşamaya* dönüşür; böylece bir anlatımla özel tepki biçimi yansıtılır. Annenin sona eren dirimiyle ölü-

yü taşıyan kağı, uzun bozkırda, ayışığı altında sürücüsüz *yitip gidecektir*. Sıradan geleneksel tepki ikinci bir aşama yaparak *özel* tepki biçimine bürünür.

Ölüyü, annesinin kasabaya götürmek zorunda bırakılış öykünün kurgusuyla ilişkin görülse de, yazar, burada bir örgütlenmenin altını, *oylumlu* bir biçimde çizmiştir. *Ağa - Bürokrasi - Cami* işbirliğidir bu. Ağa yerine göre cami, yerine göre bürokrasi ile işbirliğine girer. Yazar, bunu vurgulamıştır. Bu çok yönlü sömürü örgütlenmesinde, *kadına* vurulan ekonomik - psikolojik *yük* belirgindir. Bu açıdan kurgusu, zorlama değildir. Ekonomik, toplumsal ve siyasal koşulların gerçekçi bir görünümüdür. Ahlâksal değerler sistemi de buna bağlı olarak işlemektedir.

Anadolu insanı, kan davası güderken, kan bağı ilişkileri içindedir. İyi gözlemlediği bu *feodal tortuyu*, sergileme çabasıdır yazar.

Kağı öyküsüne bu açıdan bakıldığında, Ülkücü Cumhuriyet söylevlerinin yanısıra, *kadın*, kan bağı gibi feodal tortularla kuşatılmıştır. Anneyi kasabaya ölü bir insanı götürmeye zorlayan tek neden; *kan bağıdır*. Bu nedenle, üstyapı değişiklikleri olmuş, yeni yasama-yargılama - yürütme kurumları, organları getirilmiştir ya, bu organlar feodal tortulardan arındırılmamıştır.

Bu olayda anneyi bağlayan (yani insanı kuşatan) özellik, onun *doğurganlığı* (cinsel üretkenliği) başka bir deyişle *kadınlığıdır*.

Kadının kendi «iradesi» dışında doğurma özelliğiyle ortaya çıkan anne olma durumunun, sınıflı toplumlarda, kaç yönlü sömürüye hedef oluşunun en açık ve acı bir örneğidir bu.

«Kağnı»da cinsel üretkenliği nedeniyle anne olma özelliği devreye girerken: Sıcak suda, eş olma nedeniyle, kadının *cinsel organı* doğrudan bir araç durumuna düşürülür.

Anadolu'nun kırlık bir yerinde, Emine, İsmail'in eşidir. İsmail, ağanın oğlunu vurur, yakalanmaz. Son kez jandarmaya «ihbar» gelir. Köye, Emine'nin evine giden jandarma, *köylü kurnazlığıyla* «gusülhaneyi» görünmek ister. Girildiğinde, isli bir tenekede sıcak su olduğu anlaşılır. Jandarmanın bastırılan sorularına karşılık, Emine kızarıp bozarak:

«— *Sıcak su dökünecektim*» yanıtını verir.

«— *Kocan burada değil de gece vakti ne diye sıcak su hazır edersin?*»

Jandarma, böylece Emine'yi köşeye sıkıştırmıştır. Bilgiç:

«— Bu en sağlam usuldür. Bir kaçağın evini ararken, evvelâ gusülhaneye bakarım», der arkadaşına.

Buraya ulaşan anlatım örgüsünde, jandarmanın tavır, kullanılan öge, *geleneksel* özelliklerle çevrilidir. Anadolu insanı üzerinde, *İslâm* etkisini belirleyen ögenin kullanılışı yerindedir. Öykünün bundan sonrası Anadolu halkının yüzyıllar boyu çektiği çilenin bir devamı olur. Buradaki kadının, *kadınlığının* karşısında: *Ağa-bürokrasi-din* çemberi yine egemendir.

Kolluk güçlerinin, tek partili bürokrat cumhuriyetinde, bu davranışları yaptığı, bu öykü ile bir kez daha sergilenir. Hem de *köylü* jandarmayı yoksul köylüye; Üreticiyi - üreticiye düşman kılan bir kuşatma zinciridir bu. Yazar, *zaman - mekân geleneksel tortular üçgeni* geliştirir.

Yaklaşmayı denediğimiz iki öyküde de, özellikle ve özenle *gelenek* ögesinin altı çizilmiştir. Gelenekteki halk karşıtı, insan karşıtı tutum ve davranışların, insan onurunu ne denli örselediği, *geleneğin* toplum yapısı içinde ne denli etkin olduğu sergilenir. Sınıfsal çelişkinin, sermaye yararına çevrilişinde: Gelenek sömürücü ideolojiye ne denli yararlı olmaktadır? sorusuna karşılık araştırılır. Yazar, gelenek bağının en sinsi tortularını kurcalayarak, bir cerrah gibi neşterini vurmıştır.

Bu açıdan bakıldığında, yazarın, geleneği olduğu gibi benimsediği söylenemez. Bu öykülerde, geleneğe yaklaşılrken, sıkı gözenekli bir bireysel - toplumsal - tarihsel elek kullanılmış, *bireyin* de *toplumun* da zararına olan davranışların eleştirisi yapılmıştır.

Tecavüze uğrayan Anadolu kadını, geleneğe uyarak kendisini asar. Oysa «*Sıcak Su*»da yansıtılan *Emine* kişiliğiyle, *sıradan* geleneksel tepki çemberi parçalanmıştır. *Emine*, bulunduğu toplumsal çevreye sırtını dönerek çıkıp gitmiş, toplumun egemen yasalarına karşı; *özel* bireysel tepki aşamasına geçmiştir. Çünkü, *Eminel*er, toplumun yüzkarası değildirler. Aksine, buldukları toplumsal çevre - ahlâksal yargılar, *Emineleri* mahkûm etmekle kalmamış, sonuna kadar da kullanmıştır. Yüzkarası olan bu örgütlenmedir. Bu nedenle, *cana kıyma* geleneğinin çemberi, dirime olan bağlılıkla parçalanmış ve yeni bir aşamaya ulaşmıştır.

Gelenekçi köylülük ahlâkıyla kuşatılmış devlet kurumlarının, son kırk yıl boyunca *kadın konumuna* ve *kadınlığa* köylülüğün (feodalizmin) önkoşulu bakışaçı-

larıyla yaklaştığı söylenirse, yanlış olmaz. Nitekim, gerek jandarmanın, her iki kadın karşısında (Kağrı ve Sıcak Su adlı öykülerde), gelenekçi köylülük ahlâkıyla davrandıkları gözlenir. Kaldı ki, onları görevlendirenler de, bu açıdan ayrımlı düşünmezler. Bunun içindir ki, jandarmalara, Ahmet'in annesinin (Kağrı'da) zorla da olsa getirilmesi buyruğu verilmiştir. Bunun içindir ki, Emine'nin kocasının her ne pahasına olursa olsun (Sıcak Su'da) yakalanması buyruğu verilmiştir. Buyruğu verenlerle, yerine getirenlerin de; dahası, köyün öteki egemenlerinin de ayrıtlı düşündükleri söylenemez. Çünkü her iki olay da, *gelenekçi köylülük ahlâkıyla* tutumlar sergileyen bir kalabalığın karşısında, bu iki kadın dayancasız ve kimsesiz bırakılmışlardır. Benzetilirse, feodal dinsel toplumlarda, *cinselliğinden ötürü* kadınlığın taşlanması ve linç edilmesi olayının, bir açıdan değişik görüntülerle yeniden türetilmesidir, bu eylemler.

Bu yazı, «Sabahattin Ali ve Gelenek» başlığı altında yayınlanmıştır. (Cumhuriyet, 10 Nisan 1976)

GELENEKÇİ KÖYLÜLÜK AHLÂKININ CİNSEL SİYASASI

Hacı Dursun: «Siz Ahmet gibi adamlarla uğraşamazsınız. Kaçını kaçirtmışım bu memleketten.../.../ Bir karış toprak da vermeyeceksin tutunacak» sözleriyle, oğlu Şemsi'yi kızıştırır.

Bu sözlerin eyleme dönüşme sürecinde Ahmetler, Recepler ve Güllüler, şu belirleyici gerçeklerle kuşatılmıştır:

1 — Ekonomik erkin biçimlendirdiği siyasal egemenlik güdümünde il ve ilçe görevlileri: Hacı Dursunlardan yana etkin, Hacı Dursunlara karşı etkisiz olurlar.

2. — Toplumsal üretimi bireyin denetimine bağlayan kapitalist sistem, Türkiye koşullarında hızlı bir kurumlaşma aşamasına yönelir. Bu çerçevede içinde, binlerce dönüm verimli hazine toprağı da kişisel mülkiyete bağışlanmıştır. Buna karşın geniş halk yığınları cinsel üretkenlikte de seçme özgürlüklerini kullanamazlar.

â — İlkinde, Hacı Dursunların karşısında dikilmek, «kanun karşısında dikilmek...»le özdeş sayılır. Cumhuriyet kurumları, Hacı Dursunları her açıdan güvence altına alan bir gösterge düzeyine indirgenir.

Fiziksel erkine güvenli, hak aramada savını topluca bir dayanışma ile yüreklendiren Ahmet tipleşmesi bir gerçeklik olarak devreye girer. Öte yanda yasa yürütücüleri ile Hacı Dursun bütünleşmesini Hamit, kuşukular ve ikircikli eğilimlerle gözleyecektir. Bu tipleşme, son çözümde Hamitlerin kaygan eğilimlerini yansıtabacaktır.

b — İkincide, «*Fındık fabrikası*»nda çalışan Recep ile Güllü'nün çetin koşullarda sevdaya dönüşen yakınlıkları, evlenme girişimleri ve davranışlarındaki güzel yalınlık, Meta üretimine sekte vurur, gerekçesiyle önlenir.

«*Namusunla gönül verip evleneceksin haaa! İşte namussuzluğun dik alâsını o zaman yaparsın seni! Senin üç kap yemekle iki öğün karnımı doyuruyorsam, evlenesin diye değil, şu makinenin kolunu günde 12 saat çeviresin diye yapıyorum.*»

Güllü-Recep birleşmesine set çeken Hacı Dursun, Güllü'yü 16 yaşından 18 yaşına çıkarttırıp, oğlu lünpen Şemsi'nin cinsel saldırılarına bilinçle teslim eder. Bu aşamada, Güllü'nün cinsel üretkenliği, insanla insan ilişkisinden ıraklaştırılıp, sermaye-meta ilişkisine dönüştürülmüştür.

Hacı Dursun: «*Bugün bir emri hak vâki oldu da gözlerimi bir yumdum mu pavrika (fabrika) kimin? Üç kızı evlâttañ saymazsak, senin!*» çözümlemesiyle,

oğlunu koltuklayacaktır. Bu yaklaşım, Hacı Dursunların feodal kültür tortularıyla olan sıkı bağlarını ele verir. Öte yandan, «*Ulan tuttuk bu memleket kalkınsın diye.../.../ Memlekete hizmet bu kadar olur*» şarlatanlığıyla, günümüz ticaret erbabı olduğunu da kanıtlayacaktır. Feodal kültürün tekelinde bir kafayla: *memleket* kavramını, demagojik bir silâh gibi kullanma bilincinde, günümüz siyaset adamları kadar da girişimcidir. Ya da onların simgesi durumundadır.

Sömürülen Türkiye koşullarında ekonomik ve siyasal piramitleşme, Hacı Dursun'ları yaratma ve güçlendirme amacına yöneliktir. Denilebilir ki, Hacı Dursunlar bir yanlarıyla kapitalizm öncesi dönemin ürünleri oldukları kadar, öteki yanlarıyla da kapitalizm öncesi geçiş sürecinde devreye girerler.

Yerine göre *din* tacirliği yapar, din kurumunun «enternasyonal» ilişkilerini yürütür; yerine göre de «Millî sanayi» sloganları atarak teknoloji milliyetçiliği (!) dehasını yaratırlar... Dahası siyaset alanında: Yurtsever emekçileri ve aydınları karalamaya çalışır, kendilerini «Milliyetçi» ilan ederler.

Günümüz Türkiye'sinde siyasal açıdan etkin oluşları, endüstri emekçilerinin sayısal çoğunluğa henüz ulaşmamışlığıyla açıklanabilir.

Romandaki olaylar örgülenmesinin son aşamasında, çatışkı kızıışmış, jandarmanın da baskısıyla: Ahmet'in annesi ölmüştür. Bu ana kadar, bu uğraşıda: Birlik olmayı, topluca direnmeyi öneren - yüreklendiren Ahmet; beklenmedik bu gerçeklik karşısında, *denetimsiz bireysel tepki* tuzağına düşecektir. Genel olarak Türkiye koşullarında, özel olarak Ahmet tipleşmesi açısından olağan bir tepki biçimidir bu. Bu tepki biçimi,

toplumsal içerikli bir direnişin, bireysel kapışma alanına kaymasıyla, Ahmet'in fındıklık toprak girişimi, kelepçeye ve mapushaneye dönüşecektir.

Bu olaylar karmaşası içinde gelişen Recep ve Güllü kimlikleri; olumlu kişiliklerini birleştirmede, önlerine çıkarılan zorlukları aşamazlar. Güllüler ve Recepter, her şeyden önce *insan olmanın güzel yalınlığıyla*, cinsel özgürlüklerini de güvence altına alamayacaklardır.

Hacı Dursunların gelenekçi köylülük (feodal kültür) ahlâkıyla donanımlı *cinsel siyasaları*: «*Üç kızı evlattan saymazsak..*» sözleriyle olduğu denli: «*Namusunla gönül verip evleneceksin haaa! İşte namussuzluğun dik alâsını o zaman yaparsın sen!*» haykırışlarıyla da açığa çıkacaktır.

Kadın konumu, *cinsel siyasa* ve öteki alanlar da yoğunlaşan düşüncel bakışları ve tüm eylemleriyle *Hacı Dursunlar*, bir tutarlılık ve bütünlük içindedirler. Tutarlılık ve bütünlüklerindeki başarı, gelenekçi köylülük ahlâkıyla ve yeni *giysilerle* siyasal gücü ele geçirmeyi sağlamıştır. Ve «*Büyük feodal toprak sahibi*» gibi davranmayı da son kırk yıl içinde kurumlaştırmışlardır.

Rıfat Ilgaz'ın «*Karadeniz'in Kıyıcığında*» adlı romanının kişileri. Daha önce «*Ilgaz'ın Tipleri*» başlığı altında yayınlanmıştı. (Cumhuriyet, 10 Eylül 1977)

«Yılanlar yılanken sizin gibi alçakların hakaretine dayanamadı da, siz insan olduğunuz halde bunca hakarete bunca zulme, zillete nasıl dayanıyorsunuz, beheey Bayram?» diye bağıır Irazca.

Bu açıdan bakıldığında, Irazca, birtakım haksızlıklara karşı bir direnişin sürdürücüsü olur. *Haklılık* ya da *haksızlık* kavramlarını, bunların *görece* sonucu olarak *direniş* olgusunu kurcalarken, olayları sarmalayan *çelişkinin* temeline bakalım. Irazca, oğlu Bayram, gelini Haçca, torunları Ahmet Şerife ve Karataş köyünde «*küçük meta üretimi*» yapan bir ailedir. Daha önce Necip bey, çiftliğini *ortakçılara* satar. Bu satış sonucu, köyde *topraksız* köylüler, *topraklı* köylü olma aşamasına ulaşırlar. Irazca'nın kocası Kara Şali, *Yemen'i*, *Yunan'ı* görmüş bir topraksız köylüdür. Necip bey çiftliğinde öteki köylüler gibi, ortakçıdır. Kara Bayram daha tüysüz bir delikanlıyken, babası anlaşılmaz bir köy hastalığından «eyvallahı çekip» gitmiştir.

Kara Şali, *Ulusal Kurtuluş Savaşı*'ndan önce topraksızdır, savaştan sonra da topraksız. İrazca, bu süreci de yaşar. Topraksız köylülüğün çilesini, kahrını çekenlerde olan *toprak özlemini*, ancak Kara Şali «eyvallahı çektikten» sonra giderecektir. Necip beyin çiftliği satmasıyla, borçlu fakat özel mülkiyeti olan *köylülük* başlar. Büyük toprak egemeninin baskısı gitmiş, küçük ve orta toprak mülkiyeti, yeni bir ekonomik yapıya dayalı olarak, yeni sorunları da gündemine almıştır.

Böylece, olayların örgülenmesi, küçük toprak mülkiyetinin en genel *çelişkiler* yumağını gündeminde tutacaktır. Bu aşamada, Necip beyin çiftliği satmasıyla, orta ya da küçük toprak mülkiyetinin yaratacağı sorunlar başlamıştır. Bir bakıma, kapitalist ilişkiler, kapitalist rekabet belirleyici ve bağlayıcı olmuştur. Küçük de olsa, «*pazar için meta üretimi*» başlamıştır. Bu kavşakta, etkin olan kapitalist ilişkilerin yanı sıra, *feodal ahlâk* anlayışı, geleneksel ailedeki *buyurganlık* egemenliğini sürdürür.

Ne var ki Kara Şali'nin ölümüyle, İrazca kadın geleneksel ailede söz erkini ele geçirecektir. Oğlu Kara Bayram'ı önemli bir biçimde yönlendiren, belli bir süreye dek aileye egemen olan ve köy içindeki küçük mülkiyet ilişkilerini-sorunlarını omuzlayan da yine İrazca'dır. İrazca, bir yanıyla anne olma duygusunu taşıırken, öte yanıyla da Kara Şali'nin *baba* olma erkini omuzlamıştır. Bizdeki *geleneksel ailenin* bir türüdür bu. Bu oluşum sonucu, daha «tüysüz bir delikanlıken» babasını yitiren Kara Bayram'a egemen olur İrazca. Kara Bayram kimliğinin, uzunca bir süre Kara Bayram kişiliğine ulaşma yollarını, İrazca kapayacak-

tır. Çünkü, Kara Bayram kimliğini Kara Bayram kişiliğiyle kuşatan duyarlık alanları; *babasız çocuk* duyarlığıdır. Bu nedenle, Kara Bayram hiç bir zaman Irazca'nın dilediği ve özlediği gibi girişken, dirençli bir kişiliğe ulaşamaz. Her zaman Irazca'nın itelemeleriyle olaylara karışan Kara Bayram, eninde sonunda, Irazca'ya karşın, kendi kişiliğini bulacak ve köydeki didişmeyi bırakıp *kent yollarına* düşecektir.

Kara Bayramlar, sömürülen Türkiye koşullarında var oldukları bölgedeki kapitalist ilişkilerin katmerlenişyle köyden kente göçü omuzlar ve Türkiye genelinde bu olgunun öncü yığınlarını oluştururlar. Büyük toprak egemenlerinin, çiftliklerini ortakçılara borçla satarak, büyük kentlere gidişyle, orta ve küçük toprak mülkiyeti, kapitalist ilişkiler olarak gündeme girer. Kara Bayram da, bu sürecin genel özelliklerini taşıyacak, genel özlemlerini içinde yaşatacaktır. Toprakta *ortakçılığın* genel sıkıntılarını babası Kara Şali ve annesi *Irazca* yaşamıştır daha önceleri.

Cumhuriyet'in kuruluşundan 1950'lere dek ağır ağır giderek hızlanan bir akışla, büyük toprak egemenlerinin, büyük kentlere göçtüğü görülür. Bu süre dilimi içinde, büyük toprak egemenleri, Necip beyler *Kurtuluş Savaşı'nın*, «*millî demokratik devrim*» sürecinde, müttefik oldukları kesimlerde yeni bir ayrışmaya yönelirler. Giderek, siyasal erkeyi, kapitalist ekonomik erkeyle perçinleme aşamasına geçerler. Ardından «*Marshall*» adıyla anılan yardım tuzağıyla dışa bağımlı kapitalizmi kökleştirir ve çokuluslu sermaye dokusunun güdümünde görev yüklenirler. Bu süreç, çok genel ama çok yalın bir biçimde, Irazca'nın da söyleyişiyle belirlenebilir:

«— *Yemen bitti, Yunan bitti, şimdi de Ankara mı başladı?*»

Bu genel yaklaşımdan sonra, *Irazca* tipleşmesinin, Muhtar ve Haceli tipleşmeleriyle olan çatışkısı kendiliğinden açığa çıkıyor. Bu çatışkı, son çözümde, bu dönemdeki tarihsel olgularla gerçekleşen, yeni ilişkilerin ürünüdür. Sınıf ilişkisi değil, orta ve küçük toprak mülkiyetinin oluşturduğu bir rekabet, bu olaylara damgasını vurmuştur. *Irazca*'nın mülkiyetinde olan ev önüne, Haceli yeni bir ev yaptırmaktadır. Muhtar, Haceli'nin yanındadır, destekçisidir. Nedeni, Haceli köy kurulunun ikinci üyesidir ve köyde sözügeçendir. Feodal ilişkilerin, kapitalist ilişkilere dönüşmesi sürecinde, erke, mülkiyet açısından, dahası mülkiyetin oranı açısından belirlenir. Muhtarın, birinci ve ikinci kurul üyelerinin hem toplumsal çevre içindeki yerleri hem de siyasal etkinliklerinin tek belirleyicisi *ekonomik güçleri* olur. Tarım kesiminde muhtarlar, Haceli'ler yaratılmıştır. Necip beylerse, Ankara simgesiyle gerçekliğini bulmuştur. Ulusal Kurtuluş Savaşı'na katılan topraksız köylüler de küçük toprak mülkiyetine kapılanmışlardır. Fakir Baykurt, Türkiye'nin bu dönemini, bu açıdan çok iyi saptamıştır. *Irazca* tipleşmesi de, bu gerçeklerle sıkı sıkıya bağlı, elde ettiği küçük toprak mülkiyetinin gölgelenmesine karşı çıkan, bu uğurda baş ve can koyan *köylülüğün* tipik simgesi olacaktır.

Irazca tipleşmesinin, kaymakam olgusuyla ve belli bir açıdan düze çıktığını görsek bile, son çözümde kaymakamın da yenilgisi yaşanır. Çünkü, tarihsel bir olgu olarak yeryüzü genelinde, ve Türkiye özelinde

Irazcaların Dirliği küçük toprak mülkiyetine bağlılık-
la çözümlenemez.

Bu nedenle, Irazca-Muhtar ve Haceli çatışkasının, zaman zaman Irazca lehine çözümlür gibi görünmesi aldatıcıdır. En azından, Irazca için aldatıcı; tarihsel açıdan gerçeğin açıklanışıdır. Bu aşamada, Irazca-Muhtar ve Haceli arasında süren çelişkinin kilitlenmesi, ancak Kara Bayram'ın devreye girişıyle, yeni bir alana doğru akıp, gelişecektir. Bu aşamaya dek haklılık-haksızlık gibi kavramlarla açıklanan, Irazca-Muhtar-Haceli çatışkısı, Bayram'a yeni bir görev yükler. Bu görev, köyden kente göçün başlangıcı olacaktır.

Ev önünde başlayan sürtüşme, temel doldurma, biriket kırma, çocuk düşürme, dayak gibi evrelerden sonra, *Irazca* ve *Kara Bayram* karşı karşıya geleceklerdir. Köyde oluşan çelişki, kasabadaki ticaret kesimini oluşturan aracı-tefecî parti başkanlarıyla, Irazca aleyhine çözümlünce; Bayram, önüne çıkan bir olanaktan yararlanmak ister. Dahası, Bayram (askerlikte) kentlerdeki yaşayışı da önceden görmüş, köyde önlerine çıkan gücü anlamış ve kendisini vareden gerçeklere uyumlu olarak, kent yolunu tutmuştur. Bu evrede, henüz tarım kesiminde mülksüzleşme genel ve tipik özellikleriyle başlamamıştır. Çünkü mülksüzleşmenin bir göstergesi de, kapitalist tarımdır. Traktör, Kara Bayram'ın kente varışından üç-beş yıl sonra Karataş köyüne gelecektir. Bu nedenle, genel bir mülksüzleşme de sözkonusu olmayacağına göre, Bayram'ın kente göçü (yüzeysel gibi görünse de) özel mülkiyetin getirdiği ilişkilerle sıkı sıkıya bağlıdır. Bu aşamada, *Irazca'nın direnişı*, kendisi gibi küçük toprak mülkiye-

tine bağı bir toplumsal kesitin, *ağıtı* olur. Ama bu ağıt, tarihin belli evrelerinde ortaya çıkan egemen sınıfın acımasızlığını kanıtlamaktan öteye geçmez. Bundan sonra olacak gelişmelerle, çıkarılan yangın da, bilinçli bir hak aramanın ürünü olmaz. Bir öfkenin ve Feodal ölç alma duygusunun ürünüdür bu. Başka bir deyişle, kan davasının başka bir açıdan yansımasıdır.

Böylece, *Kara Bayramlar*; sömürülen Türkiye koşullarında ve cumhuriyet dönemiyle çözülmeye başlayan yarı-feodal ilişkilerin yerine erkini koyan kapitalist ilişkilerin bir sonucu olarak kent yollarına düşerler. Arkadan gelen traktörle, mülksüzleşme ivmesinin artışı, bu göçü daha ileri duraklara ulaştırır. Kentler, *küçük toprak mülkiyetine* bağı köylüler tarafından kuşatılır. Kara Bayramlar, bu süreçle varolan, günümüzde de süren ve kentlerde çok değişken, çok karmaşık bir toplumsal yapının *ilk öncüleri* olurlar. Irazca anıların köylerdeki ağıtları duyulmayacaktır, yankılanmayacaktır.

Fakir Baykurt'un «Yılanların Öcü» «Irazca'nın Dirliği» adlı yapıtlarının kişilerini elealan bu yazı, daha önce, «Sömürülen Türkiye koşullarında İnsanlarımız» başlığıyla yayınlanmıştı. Burada özet sunuluyor. (Bakınız: Sanat ve Toplum Dergisi, Ocak - Şubat - Mart, 1979, sayı: 4)

Öyle hak edilmemiş ad değil benimkisi, Tirbuşonluk... Tam otuz yıl bu şehrin kendisinden, karış karış sokaklarından öğrenmişizdir Tirbuşonluğu.»

Bu sözlerle dillenen düşünce yumağında, Tirbuşon Sadık kimliğinin, kullanılan köylülüğün, gecekondurmesinin ve işportacılık konumunun sömürülen Türkiye koşulları içindeki varoluş kaynağı belirleniyor.

Bir kentin kendisi, karış karış sokakları, Tirbuşonluğun ortaya çıkmasına ve gelişmesine alan olabiliyor. Bu konumda, bireysel kurtuluş düşüncesi: «Hür teşebbüs» aldatmacasıyla devreye alınır.

Ulusça kalkınma yolunun bu açıdan gerçekleşeceği düşüncesinin belleklere yerleşmesi için gerekli üst yapı örgütlenmesi sağlanır. İletişim kanalları, örneğin radyo, rotatifler (vb) bu doğrultuda görevlidir. Piyangoculuk, banka ödülleri, spor toto, tüketim mal-

ları reklamları, kuponculuk (vb) bellekleri sürekli dolu tutan ve bireyin kurtuluşunu, derinliğine çarpık açılımlarla gündeme alan sermaye, sisteme bağlı olarak siyasal bildirisininide «Her mahalleye bir milyon» reçetesiyle sergilemektedir.

Bireyin kurtuluşu isteniyormuş gibi gösterilen çılgınlıklar, sermayeci kesimin: Türkiye koşullarında uyguladığı yöntem olur. Türkiye kapitalizminin bu döneminde «Ticaret burjuvazisi», sermaye sisteminin; siyasal ve ekonomik omurgasını oluşturmaktadır.

Tirbuşon Sadıklar, kentlerde, ticaret metasını alım gücü en düşük olan toplum birimlerine dek götürmede kullanılır. Tirbuşon Sadıklar, bu görevi omuzlayarak, tarih sahnesine çıkacaklardır. Burada kullanılan köylülüktür.

Daha ergenlik çağında:

«— Benle bir akran emmi kızının, bahar günü yağmura kavuşmuş toprak gibi kokardı soluğu. Ben alacağım büyüyünce derdim ya... Uzun yoldan gelen (karyolları şoförü) bir yaban aldı gitti işte.» Gerçeğiyle, öğrenilir. Tirbuşonluğun aslı.

Sıradan Sadık kimliğinin, Tirbuşon Sadık kişiliğiyle ilintiler kurmasına neden olur bu düğün. Değişen somut gerçekler; tarım kültürüyle beslenmiş bir beyinde, inanç çözümleri yaratır. Moral yıkımlar, kırıklıklar, yeni özlemlere mayalanır.

Bu aşamada, yeni çıkış yolları araştıran sıradan Sadık kimliği, Tirbuşon Sadık kişiliğine ulaşacak kavşakta, şu belirleyici öğelerle kuşatılmıştır:

1 — Kapalı tarım ekonomisinin çözülüşü, akran emmi kızının uzun yoldan gelen bir kasabalı tarafından götürülüşüyle; somut bir temele dayalı olarak ça-

kısmıştır. Bu durum, sıradan Sadık kimliğinin inanç dünyasını yıkıma götüren yolu hazırlar.

2 — Tirbuşon gerecinin biçimsel farklılıkları, kullanım yeri, gerçeklik olarak, insan-eşya ilişkisiyle devreye girer. Bu gerçeklik, sıradan Sadık kimliğinin somut dünyasını değiştiren yolu hazırlayacaktır.

a — İlkinde, karayollarının açılmasıyla «uzun yoldan gelen» kasabalının akran emmi kızını alıp gitmesi (karşıtların birliği), zıtlaşmasını da getirir. Aynı karayolu gidilerek, bir yıkımın ardından, bir dirime çıkış gerçekleşecektir.

b — İkincide, karayollarının açılmasıyla parçalanmış kapalı köy ekonomisinin sonuçları, ileriye dönüklük açısından belirleyicidir. Bu aşamada, sermaye, tirbuşon (vb) biçimlerine dönüşmüş köylere dek inmiştir. Sermaye, teknolojiyi kendi kullanım biçimiyle bu alana götürdüğünden: *Teknoloji - uygarlık - sermaye üçgeni*, belleklere yerleşir. Bu üçgen, köyden kentlere göçü, «insanca yaşamak» adına hızlandıracaktır.

«Sanayi burjuvazisi», 1970'lerden sonra, sömürülen Türkiye gerçeklerine egemendir. «Ticaret burjuvazisi», kılık değiştirerek endüstri yatırımlarına girişmiştir. Banka ödülleri kesilir. Çok uluslu sermaye odakları ile sıkı ilişkilere açık holdingler, Türkiye sömürüsüne girerler, törenle.

Tirbuşon Sadıklar, bu aşamada işçileşirken iki açmazla karşı karşıya kalmışlardır:

1 — Bankalarda biriktirdikleri küçük hesaplar, halka açık şirketler (holdingler) aldatmacasıyla ellerinden alınır, hisse senetlerine dönüşür. Hisse senetleri, ipotek, tazminat, elden çıkmış gecekondular tapu-

sunu ve harcanmış oğul (lünpen) Hasan'a dönüşür. Bütün bunlar gider hanesine yazılır.

2 — «Sanayi sermayesi», en küçük birimlere de-
ğin sıkı bir vergileme yolları araştırır. Yapısından ge-
len bir zorunluktur bu. «Süper market»ler sömürde,
devreye girerler. Tirbuşon Sadıklar, kapı önlerinde,
merdiven aralarındaki «tezgâhlarını» yitirme gerçe-
ğiyle yüzyüze kalır.

Sonuç olarak, Tirbuşon Sadıklar tezgâhlarını, ge-
cekondularını, bankalardaki küçük hesaplarını ve yi-
tirilmiş can oğullarını (Ahmetler) ve arkalarında acı-
lar bırakarak; kazanılmış arkadaşlıklar ve pekişmiş
yeni inançlarla, tarih sahnesinden çekileceklerdir.

Sömürülen Türkiye koşullarında, Tirbuşon Sadık tip-
leşmesi; yalnızla doğrunun; umutsuzlukla umudun;
yıkımla dirimin; acıyla sevinçin; nefretle sevginin iç-
işeliğiyle gelişip ve toplumsal örgülenmeyle, daha iler-
ri bir kişilik aşamasına ulaşacaktır.

İşçi Ahmet'in «yanlışla burgularsın» deyişiyle; Tir-
buşon Sadıklar, kafaların yanlışla burgulaya burgula-
ya, Türkiye'de toplumsal serüvenlerinin sonuna yak-
laşmış bulunmaktadır.

Bu aşamadan sonra, bireysel olarak: «Ben bu işin
üstesinden gelemem gayrı» diye Tirbuşon Sadık tip-
leşmesi, bir anlamda köylülüğün bu uğraşında başarı-
sızlığını vurgulamıştır. Ve kentlere inen köylülüğün,
1980'li yıllarda, büyük kentlerin dışına çıkarılışı da
«işsizler» tanımıyla yapılarak...

Bilgesu Erunus'un «Ortak» adlı piyesinin kişilerini irdel-
leyen bu yazı, daha önce «Tirbuşon Sadıklar» başlığı al-
tında yayınlanmıştı: Cumhuriyet, 17 Temmuz 1976.

KÖYLÜLÜKLE DEVLET ERKİ GÖZLÜKLÜ SAMİLER

Abdülcanbaz, Bayanlarla Baylar dizisinin «*Türk Usûlü Boşanmamak*» bölümünde, ayrıcalıklı bir sınıfın evlilik ilişkilerine yanaşmış, babaları işveren delikanlıların, bürokrat eşleriyle nasıl kırıştırdıklarını sergiliyor.

Kapitalist sistemin ve siyasanın egemen olduğu her yerde *Allen Dellon Ziyalar*, *Balzak Nuriler* ve acıklı durumlara düşen *Müstakimler* vardır.

Böyle bir anlayışın etkin kıldığı ahlâk anlayışı ve kültür örgülenişi içinde, ekonomik ve toplumsal koşulların biçimlendirerek ortaya sürdüğü *Feriha*, *Hilkât* ve *Necmettin* tipleri de, bu dizgelerin özü gereği var olacaktır. Bu tipler bireysel, tarihsel, toplumsal koşulların o doku içinde barındırdığı hastalıkların yeniden üretimdirler ve kapitalist ülkelerde yapısal dayancalarını edinmişlerdir. Yaşama, algılama, düşlem ve gerçekleştirim açısından özle ilişkin ipliklerin, uzantıların, sömürge ülkelere aktarılışı nedeniyle, bu kimlikler, gittikleri yerlerde *yeni eklemlerle* türeyerek ve

yeni boyutlar edinerek örgütlenmişler ve siyasal erkeyle çarkları kendilerinden yana bütünüyle çevirmişlerdir.

O ülkede, emekçi halk katmanlarının, bireysel gelişim-aydınlanım açısından da, demokratik örgütlenme açısından da güvencelerinin yokluğuna karşın, onlar hazır yiyicidirler ve yaşam felsefeleri «boş ver» tanımıyla çerçevesindedir. Halk katmanlarının üretip işledikleriyle bağıntılı *demokratik* özlemleri ve istemlerine karşın, Ferihalar ve Hilkâtlar, tek deyimle cinselliklerinden başka uğraşı alanları edinememişlerdir. Kişiliklerini ve kimliklerini, buldukları toplumsal dokuda içinde etkin kılabilmenin, kendilerini gösterebilmenin tek göstergesinin de salt bu açıdan geçerli *akçe* olduğu kanısı, onlar için yaygın tek düşünce, kurumlaştırılmıştır.

*
**

Allen Delon Ziyalar ise *seçkin* sınıf açısından görkemli bir geleceğe adaydırlar. Hem aile ortaklıkları (şirketler) içinde görev alacaklar hem de ileride babalarından boşalacak yerleri doldurarak kapitalist siyasanın sağladığı olanaklarla, geniş halk katmanlarını *göreceli seçim* çığıllıkları arasında yönetmeye, *yönlendirmeye* çalışacaklardır.

Tüketici ve hazır yiyici bir ivmeyle oluşan kişilikleri, babalarının kapitalist siyasa bütünlüğünden ayrı düşünülemez. Öte yandan tam bir uydu bağımlılığı içindedirler. Cinsellik ilişkilerinden sevi duyarlıklarına ve oradan da evlilik anlayışlarına dek tüm düşünsel-

duyumsal-eylemsel boyutlar, bu örgütlenmenin bir parçası olmuştur.

Allen Delon Ziya, Feriha konuşmasında bu gerçek kendiliğinden açığa çıkar:

«— *Evlenmek mi?! Evlendin mi aşk yok olur Ferahicim. Sonra benim prensiplerime de uygun değil. En mühimi babamdan izin...*»

Bu bağlamla babalar, pre-kapitalist (kapitalizm öncesi) dönemin hemen ardında (sömürülen ülkelerde) işbirlikçi patron kimlikleriyle tarih sahnesine çıkmalarına karşın, çocuklar, kapitalizmin o ülkede yerleşmeye yüz tuttuğu sömürünün katmerlendiği bir evre için adaydırlar. Geniş emekçi halk çocuklarının değil parlamentoya girmeleri, o ülke yasalarının yükümlü kıldığı, öngördüğü ilköğrenim olanaklarını bile bulamayan binlercesi, o ülke topraklarında yitip giderken, *Allen Delon Ziyalar* ülkenin uluslararası kapitalist sistemle sıkı fıkı bağımlılıklar içinde kalmasına çalışacaklardır. Gözlüklü Samilerin (babaların) kapitalizm öncesi kültür kargaşasıyla tıka-basa dolu bilinç düzeylerinin yanısıra, bunlar, (Allen Delon Ziyalar) çağın getirdiği yeni bir bölük ilişki yöntemleriyle tarih sahnesine çıkmış *yeni işverenler* olarak sistem içinde yerlerini alacaklardır.

Öte yandan, sınıf değiştirme özelemleri kızıştirılan ve bu açıdan özelemlerle yetiştirilen okumuş halk çocuklarından bazılarını da, bu alanda ayartma ve yanlarına çekerek, bir anlamda *kullanma* başarısını göstereceklerdir.

Bir yanda, *Allen Dellon Ziyalar* hazır yiyici olarak tüm boyutlarla gündemi doldurmuşlar, öte yanda *Ha-*

tip Hatipoğlu kimlikleri tek açılı-dar ufuklu öğrenimle yurduna ve geniş halk katmanlarına sırt dönmüş tipleşme simgesidir. Son çözümlemede, bu *ikili yandaşlığın*, iki ayrı kaynaktan çıkararak birleştikleri de söylenebilir.

İlk kesitte olanların, ulusal bir burjuvazinin filiz verme evrelerinde, «*liman burjuvazisiyle*» dünürlüklerinden sözedilebilir. Nitekim teneke kuralı ile ilişkiler bunu simgeler.

İkinci kesitte olanlarsa, Anadolu kırlıklarından «*yalın ayak*» gelip, «*vatan-millet*» naralarıyla (sömürülen ülkelerde) sömürünün yüklediği görevleri omuzlayanlardır, denilse doğru düşer. Daha da somutlaştırırsak, bunların bir ucu Gözlüklü Samilerin çocukları olurken, öteki ucu da salt ekonomik anlamda sınıf değiştirmiş, ussal-estetik anlamda yine de *köylülükle* bağlamalı *kırsalalan* çocuklarını deyimler.

Gözlüklü Samiler, kapitalizm öncesi dönemin hemen ardındaki toplumsal kargaşanın ürünleri oldukları halde, bunlar Türkiye örneği ülkelerde çarpık kapitalizmin kendine özgü ürünleridirler. Bu kimliklerin, ülke sömürüsünde büyük paylarından sözedilebilir.

Gerek Gözlüklü Samiler, onların çocukları Allen Dellon Ziyalar, Balzak Nuriler, gerekse ileride değişeceğimiz gibi sınıf değiştirmiş halk çocuklarını simgeleyen, Sürmegöz İhsanlar ve Hatip Hatipoğlu kimlikleri *temel felsefelerini*, son otuz yılları dolduran «*birakın yapsınlar, bırakın geçsinler*» naralarında bulmuşlar ve tarih sahnesini doldurmuşlardır.

Kapitalizmin kaynağı olan, ülkelerde Gözlüklü Sa-

miler yoktur. *Sömürülen ülkelerin, halk tarihlerinde* sömürge olma - dışa bağımlı olma sürecini belirleyen bu kişilerin, feodâl kültürün en gerici yanlarını taşıdığını da görüyoruz. Bu tipler, kendi ülkelerinin ulusal kültürdeki en tutucu (şoven) damarlarını taşımakta, halkçı yaklaşımlara karşı amansız bir savaş açmaktadır. Denilebilir ki, kendi toplumunda bulunan en bağnaz ögelere başka ülkelerden aktarılan çürümüş davranış karışımını emiştiren kişiliklerdir, Gözlüklü Samiler.

Gözlüklü Samilerin çıkış yeri budur ama, Gözlüklü Samiler bu noktada kalmamışlardır elbet. Azmanlaşan ve daha karmaşık daha ince örgütlenmelerle dış ülkelere akan sermaye, yedeğinde egemen olan sınıfın kuşatmasını ve ahlâk anlayışını da götürmüş ve sömürde görev almaları sağlanmıştır. Geçiş dönemlerinin özellikleriyle oluşan bu kişilikleri, bizler Gözlüklü Samiler simgesiyle, sömürülen ülkelerin son altmış yetmiş yıllık tarih sahnelerinde görüyoruz.

Sermayenin palazlandığı ülkelerin sömürge tarihlerinde, bir içsel olgu olarak Gözlüklü Sami tipleri yoktur, dedik. Bu ülkelerin *sömürge* tarihlerine baktığımız zaman, *Çörçilleri*, kovboy eskisi *Jonsonları* görürüz. Bu tipler, Ulusal kurtuluş savaşları sürecinde, halk katlarını simgeleyen «Kuşdili Çayırı»nda: «Millî Dayanışma Futbol Kulübü»nü destekleyen ve «Cibâli Halk Futbol» takımlarına gol atılması için, çok uluslu şirketler tarafından görevlendirilmişlerdir.

*
**

Ulusal Kurtuluş eylemine bağlı, «Kuvayi Milliye» örgütüne dayalı bir Abdülcanbaz tipinin doğruluğundan

da söz edebiliriz. Bu tiplerin ve olayın bu çerçeve içinde gelişmesi, sonuçlanması yine *Turhan Selçuk*'un çizgi romanı «*Halefyan Duruşması*»nda vardır.

Bu nedenle bu çizgi - roman'daki Abdülcanbaz tipi, hem güncel-hem de tarihsel gerçekliği sergilemede başarılıdır. Ulusal Kurtuluş eylemi günlerinde bir gazete de yazarlık yapan Abdülcanbaz, toplumunun istemlerine sıkı sıkıya bağlı kalarak demokrasi savaşımı verir.

Sıçramalarla güncelliğe gelir ve yine tarihsel olgulara giderek bize sömürünün karmaşıklığını ve geçmişle olan bağlantılarını da gösterir. Gözlüklü Sami'yi suç üstü yakalamış, belgeleri ele geçirmiş ve çalıştığı gazetede yayınlama başarısını sağlamıştır. Gözlüklü Sami, Abdülcanbaz'ı tutuklatır, sorguya çektirir. Gün: Ulusal Kurtuluş Savaşı günleridir. Gözlüklü Sami, düşüğü açmazı gidermek için, «*Kavanoz Paşa*»ya çıkar. Ardından da teneke kıralı Halefyan'ın karısı «*Zaruhi*» ile yatmaya.. «*Zaruhi*» sonradan giysi değiştirip, «*Feriha*» olmuştur diyebiliriz.

Burada ikili bir ilişki dikkat çekmektedir. Ulusal Kurtuluş Savaşı günlerinin gerçekliği verilmektedir. Bu tarihsel bir olgudur. İkinci görüntü de, Gözlüklü Saminin, kapitalist istem içinde, kapitalist ilişkiler içinde oluşunu sergilemektedir. Bu da, güncel verilere dayalıdır. Abdülcanbaz, hem Kuvayı Milliye'cidir, Osmanlıcılara karşı demokratik bir mücadele verir. Hem de toplumcu bir öze yatkındır, emekçi halk katlarından yanadır, kapitalist ilişkilere karşı bir durum içine girer.

Sömürünün tarih içindeki biçimlerini bize gösteren Gözlüklü Samiler, günümüz gerçekliğine uygun, yeni yerlerini de yine tarihsel açıdan alırlar. 1920'lerde *Başıl Zaharof - Vahdettin* ilişkilerinin yoğun trafiğini görürüz. O günlerde, «Cibali Halk Futbol» takımına, Kuşdili Çayırı'nda gol atan «Milli Dayanışma Futbol» takımı kaptanı ve «merkez muhacim» oyuncusu(!) Gözlüklü Sami günümüzde neler yapabilir?

Bu tipler, günümüzde sömürülen ülkelerde işbirlikçi tipler olarak, büyük sermayenin adamları ve yüzdeli hissedarlarıdır. Yabancı bankalara para yatırır-lat... İçerdeki bir ihaleyi, kendi firmasına ucuza kapatmada, siyaset sahnesinin adamlarını satın almada ustadırlar. Zaman ve yer değiştirip dışsattım-dışalım işlerine girerler... yerine göre, «MC» yaratılması adına, satın alınan siyasa cambazlarının bedellerini, el altından öderler. Gözlüklü Samiler günümüzde kiralık siyasetlerin arkasındaki işbirlikçi, yüzdeci patron tipleridir.

Tarihsel açıdan da, ulusal kurtuluşa ve bağımsızlığa karşıdır. Cinsel siyasa açısından da bir yanılla tipik bir burjuva olup; öte yandan, çok karılı feodal, despot bir Osmanlı erkeğidir. Gözlüklü Sami güncel olanı ve tarihsel olanı sinesinde toplarken, bizler de sömürülen Türkiye gerçekliğinin son altmış-yetmiş yılını gözlemiş oluruz.

Bunu, günümüzdeki kapitalist siyasa açısından da şu sözlerle perçinler:

«*Sine-i Millet, bizim mekânımızdır.*»

Bu sözleri, çok partili siyaset sahnesinin açılışından sonra, bir çok kişinin ağzından işitmedik mi? Abdülcanbaz'a:

«— *Ulan deyyusu ekber.../.../ Düpedüz Moskof uşa-
ğı bu herif!..*» diye, «Halefyan Duruşması»nda haykı-
ran Gözlüklü Sami'nin sözlerini, yine çok partili siya-
set sahnesi açıldıktan sonra az mı işiten oldu? Bu söz-
leri söyleyenlerin, sosyalist ülkelerle ticarî ilişkiler
yaptıklarını günümüz gazeteleri yazmıyor mu?

Şu halde, sömürülen Türkiye gerçekliğine eğildiği-
mizde, Gözlüklü Samileri yaratan sistemin, kurumlaş-
tığını görürüz. İşte, bu kurumlaşma içinde, Gözlüklü
Samiler Türkiye'nin yeraltı - yerüstü ve insan emeği
cevherini, yerine göre *Osmanlı Feodalizmi* bakışçıla-
rıyla, yerine göre *gelenekçi köylülük ahlâkıyla* alıp -
satarak günlerini gün ediyorlar.

Ne var ki Gözlüklü Sami tipinin, bir çok açılardan,
bugünün ötekî kişiliklerini yansıtmada yetersiz
kalacağını sanıyoruz.

Elli - altmış yıl öncesine oranla, urbalarını ve ça-
lışma yöntemlerini, örgütlenme biçimlerini değiştiren
ve «Cumhuriyet Devleti»ni ele geçirmede oldukça baş-
arı gösteren *Osman Kadriler, Şeyhülislâm Dürriler,
Vahdettinler ve karanlık Enver Paşalar*, bugün günle-
rini günetmektedirler. Türkiye yüzeyinde, yeni baş-
tan «*fütihat*»a çıkan «*cenk*» marşları vurdurup, baş
kesip kan akıtan: Osmanlı Veziri tiplerini; elbetteki
salt *Gözlüklü Sami* kişiliği ile karşılayamayız.

Söz gelimi tarihin derinliklerinden alınıp getirilen
bir Enver Paşa kişiliği, paşalık apoletlerini ve giyit-
lerini değiştirerek «Başbuğ» sıfatını benimseyip, çok
uluslu şirketlerin desteğini arkasına alıp ve uluslar-
arası Führer naraları atan tipik kişiliği, Gözlüklü Sami
karşılamaya yeterli değildir. Yine Osman Kadrilerin
İlain Rıfkıların (vb); hep kaynaklarını ve bugün ulaş-

tıkları yeni boyutlarını, sömürülen Türkiye gerçekliği içinde sergileyebilmek, Gözlüklü Sami'nin dışında başka kişilikler yansıtmakla mümkündür.

Gözlüklü Samiler, tarihin bir döneminden, öteki dönemine, işte yukarıdaki tutarsız ve kişisel çıkarları için kullandığı sözlerle, atlayıp geçerler. Dış görüntüler değişmiştir... metresleri evleri, yalı ve konakları değişmiş daha uygar (!) olmuşlardır. Ama, tarih onları tutum ve konumlarıyla yerli yerine koymakta ve birer örnek belge olarak da; sanatçı, bu gerçekliklerden kesitler vererek sergilemektedir.

Bir de «Sürmegöz İhsan» tipleri vardır. Bunlar, siyasa sahnesinin cambazlarıdır. Her gün bir parti- nin kapısını çalanları olduğu gibi, içlerinde profesör- çianları bile vardır. Bu açıdan, Cumhuriyet parlamento- suna girmiş, Necmettin ve Hatip Hatipoğlu gibi, oku- muş aydın(!) da olmuşlardır. Bu nedenle, Gözlüklü Sa- milerin, bürokratik katlardaki işlerini takip eden «ev- rak memuru» kimliğine de bürünürler. Gerekliğinde de işbirlikçi patronların önlerinde, gerekliğinde; ka- pitalist askerlerin önünde, gerekliğinde; «muktedir» führerlerin önünde tam bir *gelenekçi köylülük ahlâkıyla* iki büklüm eğilirler. Yerine göre »Ham Rıfkı«, ya da «Mandaçı Rauf Ahmet» oldukları gibi, yerine gö- re de «Köpekbaş» olurlar. Sürme göz İhsan tipleri, çı- karları gereği kışkırtıcılık (provakatörlük) bile yapa- bilecek, her zaman alınır - satılır bir Osmanlı kapı- kulu gibi yakın tarihin her döneminde fakat değişik biçimlere bürünmüş olarak görülürler.

Sonuçlandırırsak, Gözlüklü Samiler, gelenekçi köy- lülük ahlâkıyla, feodal Osmanlı despotizmini bir ara- ya getirmiş, bireştirmiş ve bu özelliklerle, tarihsel,

toplumsal, bireysel kişilikle devlet erkini ele geçirme koşullarını edinmiştir. Onları, çağdaş kapitalizmin gereklerini bile yerine getiren bir kimlikle, Türkiye tarihinde göremeyiz. Kadın, kadınlık, çocuk ve çocukluk konularından, sanat yaratımı konularına buradan da tüm edimlerine dek, yukarıda vurguladığımız, *özgöl bireşimin*, Türkiye koşullarında yaşayan kişilikleridirler Gözlüklü Samiler.

Bu bağlamla, Gözlüklü Samilerin, Hacı Dursunlarla dünürlüklerindeen nasıl söz edilebilirse, Sürme-göz İhsanların ya da Hatip Hatipoğlu tipleşmelerinin de, İflahsızın Yusufarla (bacanalık) sağdıçlık ve Kirvelik ilişkileri vardır.

Son çözümde, bu kimlikleri, özel kişilikler olarak Türkiye sömürüsüne armağan eden toplumsal yapının ipliklerinde, gelenekçi köylülüğün ahlâksal mayasıyla, feodal Osmanlı bakışaçılarının çakışmasını buluruz.

Türhan Selçuk'un Gözlüklü Sami tipini irdeleyen bu yazı, 1975 Temmuz'unda Cumhuriyet'e, Sayın Sami Karaören'e iletilmişti. Yazı, Sayın Sami Karaören'in elinde olmayan nedenlerle, 29 Kasım - 1 Aralık 1975 tarihlerinde «Sömürülen Türkiye Koşullarında Abdülcanbaz ve Gözlüklü Samiler» başlığı altında (sayfa, 4) yayınlandı. Bu konuda gösterdiği duyarlıklı ilgi için, sayın Karaören'e birkez daha teşekkür ediyorum. (T.S.)

GÜLMECEYE DÖNÜŞEN KÖYLÜLÜK VE HOCA NASREDDİN

Biz burada değişik bir kanaldan bakalım konumuzuz.

Balzac'ın kıralcı olduğu bilinir. Yine de *gönüldeş* olduğu toplumsal katmanın tüm kirli ilişkilerini, sevimsiz kokular saçan yanlarını da yine *Balzac*'ın yansıması, gelmiş geçmiş en yetkili kişilerce söylenir durur.

Elbet *Balzac* belli bir dönemin ürünüdür ve elbet de belli bir toplumsal coğrafyanın belli bir tarihsel kesitteki toplumsal-bireysel karmaşasının yedirenk ayırımını da, o sanat denen haddehanede tel tel inceltme beceresiyle başardığı için, onun *kıralcı ülküdeşliğini* hiç kimse ırgalamaz. Çünkü, burada, sanatın tanelikliği, *sanatın* esriklik veren büyüğü, *belgesel* çekimler renk ayrımları ustalıklarla çakışmıştır. Yerli yerindedir sesler ve tınlar.

Peki, *Balzac* için bu böyledir de, *Nasreddin Hoca* için neden aynı ayıraçlı elek kullanılmıyın?

Burada, *Nasreddin Hoca*'yı bir ahlâkçı-öğütçü gibi ele almanın getireceği önkoşul tartışılmaya değer:

Eğer böyle bir saptayım ile işe koyulursak, *Balzac*'ın ülküdaş olduğu dünyagörüşüyle çeliştiğini de (sanatsal üretimiyle kuşkusuz) söyleyip, bunu *ahlâksal*

açıdan irdeleyebiliriz. Sanat üretimiyle, dünyagörüşü çelişmelerini ölçüt tutabilir miyiz ve bunun bir ah-lâk sorunu olduğunu savunabilir miyiz bugün?

Balzac'a, böyle bir açıdan yaklaşan çıktı mı bil-miyorum bugünedek. Balzac'ın bir kralcı oluşu, Cum-huriyet'e karşı düşüşünü konu başlığı yapmak, üret-tiği sanatsal gösterinin önemi açısından gereksizdir de.

Nasreddin Hoca'nın bir birey olarak kaypak, yi-ğit, özü sözü doğru, korkak, hırsız, uçkağıtçı (vb.) çeperlerine kapatılması değil (ayrıca bunun belgesel verilerinin bulunmayışıyla) onun, *yansıttığı gerçeklik* önemli sayılsa gerekir.

Nasreddin Hoca'yı bir anlamda Balzac'la karşılaştı-rmak (aslında Balzac'la değil, uygulanan yöntemden sözedilebilir burada) bile yersiz ve gereksiz. Çünkü Nasreddin Hoca simgesi (geniş zamanlar ve yerler simgesi denilebilir) *ikili sanat* gösterisini (ya da gösteri taslağını) omuzlamıştır.

1 — Sözlü metin üretimi.

2 — Bu sözlü metnin yaşarlık, canlılık, devingen-lik kazanmasında, metnin görüntüye dönüşümü; başki-şi görevinin üstlenilmesi.

Kendi toplumsal yapısının ve gelişim ivmesinin ge-nel çizgileri içinde, hem metin tasarımcısı hem de bunun oyun taslaklarını içinde barındırır bu *ikili işlev*. Balzac'la Nasreddin Hoca gerçeklikleri irdelendiğinde, değişik boyutlardan oluşan ürünlerin getireceği sonuç-lar, kuşkusuz gereksiz kalır. Ne var ki, sanat denen o evrensel oluşum içinde, genel geçerlikler dışında tu-tamayız Nasreddin Hoca konumunu.

Bu nedenle, Nasreddin Hoca, bir yanıyla *sanatçıdır* dense, doğru düşer.

İslamiyetin görsel, gösterisel, dinletisel sanatlara varolma hakkı tanımadığı, *yalıttığı* kıraç Anadolu bozkırlarında, üstelik 13. yüzyıl dipnotlarıyla, *toplum*, hangi noktalarda, hangi namlularla ateş hattına sürebilir moral birimlerini... *Bu bir.*

Nasreddin Hoca, köylülüğün bir yaşama biçimi olarak yerleştiği dönem içinde buluyor çıkış noktasını.

Köylülüğün öncesini, geçiş evresini ve köylülük *döngüsünün* bize gelen kum çölleriyle çeperli barikatlarını; ya da köylülükle dünyagörüşünün üstyapı yansımalarını, anonim *halk ezgilerinde* buluyoruz. Türkülerimizin hemen tümüne yakın demetine; gözyaşı, ölüm, hasret, hicran, cehennem, öteki dünyada *kavuşma özlemi* egemen.

Peki, bu öğeler söze ve insan sesine büründüğünde, bunun anlamlara, simgelere, tınılara dönüştürüm; ezgicilerin ahlâksal bakışaçıları olamıyor diyelim.

Öte yanda, *toplumsal karabasanı* da bireysel karabasanı da bir başka kameradan *boşalım noktasına çekimli* kılan *yerги simgesi* Nasreddin Hoca, nasıl olacak da bireysel ahlâk duvarlarıyla, ya da *ahlâkçı bilgelikle* bize yansıtacak?

Denilebilir ki, köylülüğün altyapısından ötürü, üstyapısının egemenliğinde tabulaşmış mengenelerin sınır verdiği ölçüde, bir Nasreddinleşen düşünce peteği yaratılmış. Yığınsal bataryalar, Nasreddinleşen düşünceyle, Nasreddinleşen gülmece odaklarına varabilmişler. Buradan da ancak *gülmeceye dönüşen köylülük* sergilenebilmiş. Başka ne var ki!

Davalının da, davacının da karısının da haklı gösterilmesi öyküsünde, Hoca'nın *ahlâkçı* olarak konuya temel yapılması, bu nedenle doğru görülüyor bana.

Kime göre ahlâk,.. kime göre... yaklaşım biçiminin çığ gibi geliştiği çağımızda, *sanatçının* da ahlâk kavramıyla tanımlanması epeyce eskimiş gibi görünüyor. Oysa, Nasreddin Hoca bir sanatçı genel anlamda.

Gösterideki toplumsal-bireysel çürümeyi, toplumsal özeleştirici motorlarıyla ateşleyen ve *içbükey* ya da *dışbükey* toplumsal aynalarla yansıtan bir ustalık denir buna.

Tabulaşmış telörgülere, surlara çıkarma yaparken de «suçüstü» yakalanmayışın yanısıra, gülünçlük öğesini toparlayarak, toplumu, *kendi boyaynasında* salındırma fıkırdatma işlemine ne denir peki! Koşuluna, dönemine ve toplumsal gelişim evremine göre elbette.

Olay, *olaylar* ister köyde, kasabada geçsin, isterse günümüzü büyük birer köy görünümüyle yoğuran kentlerimizde geçsin, şu «*kaçyüzyıllık tarih*» tamlamasıyla sahnelerimizden inmeyen *köylülük meddahlığı*-rı, Türkiye'de acıklı bir *tülüata* dönüşen köylülük olgusunu, bir Nasreddin Hoca simgesi karşılıyorsa ve bugünkü toplumsal sestellerinde yankı buluyorsa, burada duralım!..

Ve Hoca Nasreddin'in bir öyküsünü ansıyalım.

Bize benzeyen ve ağızlara sığmayan ünlü kahkaha tufanı arasında şu sözcüklere de kulak verelim, biraz.

— İyi de baylar, köylülük denen o *sizlerle belgenin* sahnelerimizden hiç inmeyişine ne demeli? Bunda, sizin hiç kusurunuz yok mu dersiniz!..

TÜRKİYE, AYDINCIKLAR, KÖYLÜLÜK VE EDEBİYAT

TÜRKİYE.. BUGÜN

Türkiye, yaşanmamış ilişkiler toplamından, yaşanmamış kesitlerin ayrımlı kılcal damarlarına dek, yepyeni gerçekleri yaşıyor bugün. Gerçeklerin o titreşimli, tınlı değişkenliğindeki yasalar (toplumsal, tarihsel, bireysel, evrensel yasalar) daha da çok hızlanarak işliyor. Önceleri, sözgelimi bir yıl boyunca ağır ağır değişen bir gerçeklik; gereçler, şeyler, ilişkiler ağı, günümüzde, 1980'ler yaşanırken, bir ay gibi kısa bir sürede çöp sepetine atılıyor, eskitilerek.

Bireysel kalıtların, tarihsel-toplumsal-evrensel kalıtlarla aka köpüre yuvarlanması; içiçe geçmiş o devsel karmaşanın vardığı *depresel* bölge, Türkiye'nin özel tarihi içindeki en önemli dönemlerden birisini daha yaşıyor bizlere. Bu geçiş dönemindeki bireylerin özel tarihlerini oluşturan, küflü kırsalalan kalıtlarıyla tıka basa dolu *bilinçaltı dehlizleri* de büyük bir kasırgada.

Yepyeni ilişkilerin *ivmesiyle*, apayrı bileşkelerle bir yol kavşağının şaşkınlıkları; ya da kaygısızlıkları içinde *aydınlard*. Aydınlar sözcüğü fazlaca iyimserlik olacak. Aydıncıklar... Genel açıdan sanatçılar, yazarlar, bir bölüm bilim emekçileri ve öğretim üyeleri ayıraç dışı tutulursa; *okutulmuş diplomalı aydıncıklar*, denilebilir. Yeteri bu. Bugün için elbet.

DENEKTAŞININ SARMALINDA

Aydıncıklar, kesin kes yol ayrımları saptanan, köpürülerin atıldığı Türkiye sarmalında, *bugünkü geçiş döneminin denektaşına da*, bilerek ya da bilmeyerek düşürüyorlar adlarını. Bireysel donanımsızlığın aydıncıkları bunlar: *Çağdaş, akılcı erginlikten yoksunluğun izdüşümü*; yığmsal itici motorlara yansıyışı; *gerçeğin* sözcüklere, sayılara dizgelere, simgelere dönüşümü; kavramlara, sözdizimlerine açılımı, ete kemiğe bürünüşü, en başta *anlatım kısırlığı* aydıncıkları tutuklayan bir öge. *Dilsel*, söylemsel eksiklik. Kullanılan *sözcüklerdeki sayısal yoksulluk*, bugün, bu son kerte karmaşık dönemeçte, aydınlara; *diplomalı aydıncıklar* tanımını, acımasız dipnotları olarak düşmekten çekinmiyor, sakınca görmüyor.

Çünkü, Türkiye'de yıllar yılı bir «montaj» üretim fabrikası işleyişinde, orta ve yükseköğretim katlarında ve tüm eğitim kurumlarında; sözlerin en renkli, zengin çiçekleriyle bezeli bireysel yetenek gelişimi, *düşünsel-yazımsal tanışmalar gözardı* ediliyor, eksik bırakılıyor. Bu tanımın nedenleri hazır, burada. Gerekçe çok. İşte birisi; yaşadığı dönemde, anadilin en seçkin örneklerini veren *ozanlara, yazarlara* dersliklerde

yer verilmeyişin bir göstergesi oluyor, *dilsel donanımsızlık*. Bellekte kalan sımsıcak, taptaze bir örnekle somutlayalım; daha bir kaç hafta önce, TV'de yayımlanan, liseler arası bilgi yarışması'ndaki üç liseli öğrencinin (yapıtları ve fotoğrafıyla) Melih Cevdet Anday'ı tanımayışlarındaki ayıp, kimin, kimlerin olacak?

GELECEĞİ YOĞURAN SÖZ

Ozanca bir imgeyle söylemek gerekse, söz bilimsel ve sanatsal dizgelerle *günü mahmuzlayıp*, böylece *geleceği* yoğurandır, biraz. Bu yaklaşımın karşıtında, *oylumlu ustalıklara*, uzmanlıklara düşman örnekler sıralanabilir.

Kasaba hekimliğinden, Şerlok Holmesliğe ayvaz İç işleri; dava tecimciliğinden, Eğitim koltuklarına *oturma iznini* yaratan da, *yaşayan* da onlar. Yani diplomalı aydıncıklar. Güncel politikaların sığ, yapay kullanımlı ayvazlarını yaratan, oluşturan bir yanıyla *kırsalalan kalıtının* küflü kokularıyla, bir yanını da, «montaj» üretim düzenindeki sistemsel-yapısal işleyiş oluşturuyor. Sözü'n has geleceğine karşılık, söylemin *oylumlusuna* aykırılık da bundan.

Kitap, gazete, roman, şiir... okumak, salt ekonomik gerekçelerle değil, zaman «israfı» açısından da bir «lüks» sayılıyor, bugün de. Ne kitap fiyatlarının, genel gidiş nedeniyle yükselişi, ne şu ne de bu... «İşsizlerin işi» sayılıyor edebiyat, bu aydıncıklar katında. *Aydın olmanın*, yüksek okul ya da ortaöğrenim *diploması* almakla, ya da herhangi bir «resmi» okulu tamamlamakla özdeşlik düşüncesindeki yaygınlık, toplumsal algılama yaygınlığı bundan olsa gerek.

Oysa, bırakalım öteki kentleri, bugün, İstanbul'da yayımlanan birkaç günlük gazetenin basım ve satış sayısı, dolaşım, *iletişim damarları* ortada. Bu gazetelerin genel politik yaklaşımları, teknikleri, ussal-estetik bezenişleri ve hangi katmanlara yönelip *izleyici devşirdikleri* ve toplamının kaç milyonluk bir alanda devinişi, sayısal verilerle gülünç. *Sözün ovaları* nasıl sınırlı ve kuraksa Türkiye'de, *yazının iletişim kanalları* da dar. Aydınıkların bu konuda getirecekleri gerekçeler çok. Gerekçeleri *kırkibirbuçuk* sözcükle, bağıra bağıra sıralamakta da kendilerinden daha baskını yok, şimdilik. Bu kesin. Demagoji pazarının en kaygan koşullarla hem yaratıcısı, hem savcısı, hem de yargıcı olan aydınlıklara bu konuda toz kondurulamaz.

Kırsalalan kalıtlarının en bağınaz bilinçaltı dehlizlerine sık sık kaçışları, buradan «Kaç yüzyıllık tarih..» haykırışlarıyla tarih sahnesinden inmemekte direnişleri; salt *savundukları sistemin gereği*, zorlaması değil. Söylem cılızlıkları, söz yoksullukları gereği bu böyle. Çünkü «Kaç yüzyıllık tarih...», ya da önerilen sistemler, günümüzde de *okuma, yazma*, donanımlı olma yasaklarını yeğliyorsa, öneriyorsa; dilsel hazların, sözcüksel gelişmenin, bunun bireylerle yansıyışının, sanatsal yaratışının karşındaysa eğer, yineleyelim: «Kaç yüz yıllık tarih», tanımlaması, bir timsahın göz yaşları olacak.

Sekiz-on milyonluk çağdaş toplumlarda, Türkiye'nin beş katı (Belki daha da fazla) günlük gazete sayısı, kitap sayısı (üstelik son kerte gelişmiş TV ka-

dallarına karşın) milyonlarla *iletışim raylarını*, havalimanlarını kurmuşken: Türkiye gerçeğinin bunca «çalama kaptan» emekleyişinin başında, tartışmasız *aydıncık üretimi* geliyor. Köylü aydıncıklar.

KÖYLÜLÜK, AYDINCIKLAR YA DA SİSTEMİN AYVAZLARI

Kırsalalanların tozlu, küf kokulu tortuları, köylülük ve aydıncıklar, salt bir kaç tümceyle geçiştirilemeyecek denli karışık. Başlıbaşına bir ayrıştırım (analiz) konusu olacak. Yine de Türkiye'nin, köylülükten (feodalizmden) kurtulduğunu; *köylülüğü tüm alt-yapı-üstyapı* kurumlarıyla geride bıraktığını sandığı an, yirminci yüzyılın sonlarında, yine *köylülükle kuşatıldığı* an oluyor.

Bunu, en kestirme bakışla, kullanılan sözcüklerin sayısal birikiminden, yöneten-yönetilen *tüm bürokrasinin*, dil ve edebiyat karşısındaki tutumlarından anlıyoruz, hemen. TV ekranları, üç sözcüğü ard arda söyleyemeyecek denli donanımsız, deneyimsiz *yüksek bürokratların* ellerine kopye kağıtları veriyor. Yine de yetmiyor bu. Her ekonomik sistem, kendi yapısının güvencesi gereği, *kendi ayvazların* da *akça yönünden* de *bilgi yönünden* de donatır. Konuşmadan düşünceleri açıklama geleneği olan, *pantomimlerle eylemlere* yol veren, kırsalalan yönetimleri, yirminci yüzyılın sonlarında, son kerte *donanımsız ayvazlarla* iş yürütüyor. Köylülük, değişik giyitlerle son otuzlu-kırkılı yıllara mührünü vururken, daha ilk adımda, kullanılan söz yoksulluğuyla, yorgun «piyadeye» dönüşüyor. Sözcükleri, sözdizimlerini seçerken, iletirken, *sese dönüş-*

türürken; başvurduğu tınısal, *titreşimsel şiddet* de bundan. Gırtlığındaki *sert iniş* çıkışlar, *dar alanda sıkışmış ses tonları* da bundan.

«İŞSİZLERİN İŞİ EDEBİYAT»

Tüm bunlar, salt kitap, gazete izleme, edinme alışkanlığının verilmeyişiyle açıklanamaz. Daha başka, daha katmerli nedenler var. Başa dönelim biraz.

Sözcüklerin en güzel bahçelerinde yetişen meyvaların; *yazarların, ozanların* ürünleriyle, bürokrasi üreten okullara sokulmayışının *Türkiye açmazı* burada. Yükseköğrenim ya da çeşitli alanlarda uzmanlık eğitimi, öğrenimi görmüş *tüm asker-sivil bürokrasi* önünde yapılacak bir araştırı, son bir yıl içinde yayımlanan *roman, şiir, öykü, deneme...* kitaplarının kaç bin kişilik *kısır* bir çemberde dönendiğini belgeleyecektir. Bunu biliyoruz. Toplumsal *bilinçaltı* denizlerimizde daha başka şeyler var. Buna bakalım.

Yüksek ya da orta eğitim görmüş diplomalı genel bürokrasi kadroları önünde, eli yüzü düzgün bir kaç sözcükle, doğru anlatımlı, akışan betimleme gücüne, yetisine varmış bir kişinin yüzüne bakılmadan: «*Edebiyata değil, işe bakalım*» sözündeki saygı kıtlığı, aslında, anadil karşısındaki bilgisizliğin açığa çıkışı, narsırlanmış alışkanlığın yansımaları oluyor. *Sait Faik'in* yazarlık, edebiyatçılık kimliğine ve kişiliğine «*işsiz*» damgasını vuran soğuk bir gelenek.

KONUŞMADAN, DÜŞÜNCELERİ ÜRETME VE AÇIKLAMA GELENEĞİ

Ozan, yazar bir başbakanın, yirmi aylık yönetiminin-

de' de, en azından TYS üyelerine bir sosyal güvence, bir *sarıkart verilmeyişi* de (ki kağıt karaborsacılarının sarıkartla cirit attığı bir ülkede) yukarıdaki soğuk geleneğin bir uzantısı oluyor. Ayrımlı, zengin, tınıları ve titreşimleri olan bir sözcükler birikimini kullanım ya da yaratım, «Edebiyat», yani fasa fiso sayılıyor bugün de. Ozanların, yazarların, sanatçıların günışıklarını cıvıltılarla yansıtan, horultulu uyuklayışların karanlığına çomak sokan gelişimleri, yaptıkları işin küçüksenerek cezalandırılmasına neden oluyor. Her sözün başında: «Edebiyatı bırak», tamlaması bundan. Türkiye'nin en eskimez acısı bu. Bırakın Türkiye'de *felsefe üretmeyi*, tartışmayı. Türkiye'de, *sözcükler* kullanılmadan *düşünceleri* açıklama, *sözcük birikimi* derinleştirilmeden, *politikalar* üretme, politikalara *yön verme* geleneği var.

Çünkü, konuşmayı beceren tek canlı insan olduğu halde, yine çağdaş boyutları yansıtan, tutarlı, dengeli söylenece ve anlatım açılımlarını «Edebiyat yapmak» aşağılamasıyla ve çağdaş yazarlarını, *ozanlarını karalamayla*, yasaklamayla yetinen ülkelerden birisi de Türkiye. Kırsalalanların eskimiş folluğunda *kuluçkaya* yatırılan toplumsal *mayanın* ipliklerine baktığımızda, *köylülük ve aydıncıklar*, günün *satırbaşları* olarak gündemi dolduruyor. Bu tartışma, kısa sürede sona erecek gibi değil. Derinleşmeli.

KIRKİRBUÇUK SÖZCÜKLE

Kırkırbuçuk sözcükle yaşayıp yiten milyonlar, yüksek ve ortaöğrenim görenler *özellekle*, dilsel tadların karşısında, insansal bir gereç olan söylem zen-

ginliğini savsaklarken, bireysel, toplumsal-tarihsel, gerçekleri, içsel ve dışsal dinamikleri de kırık dökük sözcüklerle açıklamaktan geri durmuyorlar ve bu açıdan da; sınıfta kalma yarışında hep birincilik alıyorlar, sıfırla. «Kaç yüzyıllık tarih», «müreffeh Türkiye» gibi yaftalarla, yurtseverlik yarışına çıkanlar da ana-dillerini kullanırken sıfır olarak, *TV ekranlarında* çalışkanlıkla köşeyi döndüklerini söyleneceye döküyorlar, kurnazlıkla.

Karasaban kalıtının, *yeni güneş boyalarıyla* nakışlanması yeniden oylumlarla işlenişi yeterli değil. Dahası, yapay, sığ geçiştirimlerle, politikalara ve Türkiye'nin geleceğine yön verileceği sanılıyor, giyitler biçiliyor; kalın çizgili, geniş ekose bir ceket üzerinde, yine kalın çizgili, geniş ekose bir kravatın kalın bağlanmış naralarıyla... Tüm bunlar olurken, «konuşmak değil, iş yapmak» gündemi dolduruyor, çağrılar çıkarılıyor. Konuşmak, ama kaç sözcükle konuşmak gözden kaçırılıyor yine. Bu yaklaşım, yeteneksizliği değil, yetiştirilmeyişi ve başından beri vurguladığımız eksikliği savunur duruma düşürüyor, aydıncıkları.

BALINALAR KONUŞMAZ...

Bizlere, dil alanlarının genişliğinden geçerek, gerçekler-duyular dünyasına giriş izni değil; doğrudan iş yapma yetisi verildi, denilmek isteniyor belki de. «Edebiyatı», konuşmayı bırakalım, işe bakalım sözü bundan. Balinalar konuşmaz yüzer. Maden işçileri, nâden çıkarırlar, gerisine karışmazlar. Denizcilerin, denizlerden anlaması, onların takvimini ve doğal yasalarını bilmesi yeter, konuşmaları gereksiz. Uzadıkça

uzayacak, sonunda kağıdı gıygıyı verecek benzetiler sıralamak kolay. Peki ya anlaşılması zor olan ne?

Anlaşılmaz gibi görünen, çağın varlığı tüm boyutları, anadilin olanaklarıyla ve oylumuyla, edebiyat bağlarından devşirilmiş görkemli anlatım meyvalarına dönüştürümün, neden «istihza» konusu olduğu. Edebiyat sözcüğünün taşıdığı *yüklem*den, yaptığı işten gelen özelliğine, işlevine; *kolaycı aydıncıkların* dudak kıvırtmalarıyla, aslında küçümsenen hangi konu?

1 — Türkiye gerçeği mi?

2 — Söylem, anlatım yetkinliği, sözün ve yazının insansal (tarihsel-toplumsal-bireysel) gerekliliği mi?

Her ikisi de.

Ancak, ikisinin arasındaki ayırtı şöyle olabilir, birisi olmadan, öteki anlaşılabilir. Söz olmadan, gerçek, gerçek değil de ondan. Oysa söz soyut, gerçek değişken de olsa somut. Ama somut bir şeyi, ya da gerçekliği, sözle, işaretlerle, *simgelerle* açıklamadıkça, o somutluk ya da gerçeklik tüm boyutlarıyla, *geçmiş, şimdiki ve gelecek* zamanlarıyla, durumlarıyla *bir hiç*.

YAŞASIN EDEBİYAT!..

Türkiye, yirminci yüzyılın sonlarında, bireysel olsun, yığınsal olsun; uluscu şoven politikalar olsun, *ilerici önermelerle gündem* hazırlayan politikalar olsun, *dâilsel sıkışıklıktaki mengeneyi* parçalayamıyor.

Olaylara, şeylere, hep aynı, hep *benzet* sözcüklerle, kavramlarla, tanımlarla yaklaşım, Türkiye'nin de, Türkiye'deki köylü aydıncıkların da cansimiti oluyor. TV ekranları, bunu en geniş kanıtlarıyla, belgesel arşivleriyle, toplumun bilinçaltı koridorlarına yığmakla

kalmıyor, *geleceğe* de notlarını, kanıtlarını düşürüyor, bugünden.

Bu nedenle, gelecek; yaratacağı dilsel tadlarla, gerçeğin sanatsal aynası, toplumsal-bireysel haritası olarak *edebiyatın*. Günümüz Türkiye'sinde, *günü*, mahmuzlayan söylem güzellikleriyle; *geleceği yoğuran* da edebiyat. Yaşasın edebiyat!

EDEBİYAT YAŞAYACAK...

Sözümüzü bağlarken, Türkiye'nin bu karmaşık ve sıkıdüzenli geçiş evresinde, yine de edebiyatın üstüne düşen görevini, başarıyla yapacağına olan inancımızı yineleyelim. Sayın Oktay Akbal'ın değindiği gibi, «kahraman edebiyatçılar», bize göre bir imgeyle; işsizliğin işçileri «edebiyatçılar,» ya da geleceğin harmanında yürek dolusu pınarlar üreten edebiyatçılar zamana karşı yarışacak.

Yarışmasını, bireysel, toplumsal, tarihsel, evrensel koşulların olayların, olguların toplamların ayrımların duyarlığın, donanımın... sarmalında başaranlar, güncel çekişmelerle, didişmelerle yoğrulmuş ödülleri almasalar da kazanacaklar.

Yaşasın edebiyatçılar ve edebiyat!

Edebiyat yaşayacak...

(12 Aralık 1980, Yazko Dergisi, Ocak 1981)

İÇİNDEKİLER

Bir Kaç Söz	5
-------------	---

Bölüm : 1

Gülümseme Erkeklik ve Hort Zort Üstüne	9
Bezirgan Başı	13
Demirin Tavı	18
Morgun Önünde Üç Kadın	23
Ödül Ceza ve Aydınlarımız	27
Türkiye'de Yazar Olmak	31
Onların Çocukları	35
Bedri	39
Franclar Vatan Hainidirler	45
Kardeşlik ve Şiir	49
Sanatda Beğeni Yükselişi	52

B ö l ü m : 2

Çocuk Edebiyatı Var mıdır?	57
Çocuk Yılında	61
Çiçeklerin, Kuşların, Kitapların Dostları	65
Türkiye'de Terör ve Çocuk	71
Türkiye'de Kültür İkiliği, Şiddetin Kaynakları ve Çocuk	77

B ö l ü m : 3

Gelenekçi Köylülük Ahlakı	93
Gelenekçi Köylülükte Kadın Konumu	97
Gelenekçi Köylülük Ahlakının Cinsel Siyaseti	103
Köylülükte Küçük Toprak Mülkiyeti	107
Kentlere İnen Köylülük	113
Köylülükle Devlet Erki, Gözlüklü Samiler	117
Gülmeceye Dönüşen Köylülük ve Hoca Nasreddin ...	127
Türkiye, Aydınçıklar, Köylülük ve Edebiyat	131

Kapak Düzeni :
SAİT MADEN

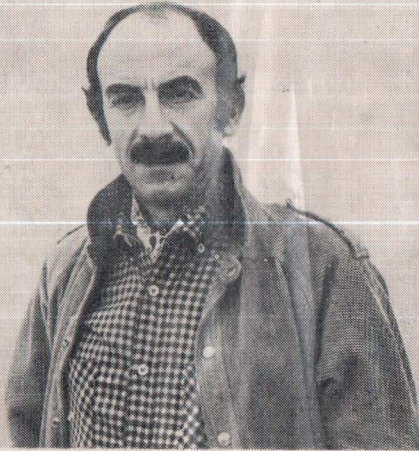
Arka kapak fotoğrafı :
OSMAN İKİZ

Dizgi - Baskı : ONUR BASİMEVİ
Selvili Mescit Sok. Güzeller İşhanı 6
Cağaloğlu - İSTANBUL
NİSAN 1981

morgun önünde üç kadın

tekin sönmez

«Morgun Önünde Üç Kadın»da
1975-80 yıllarından seçilmiş yazılar sunuluyor.

«Morgun Önünde üç kadın, bir ölü, bir de ben.
Olen kim? Öldüren kim? Bilmiyorum.
Kursuna diziliş sahnelerindeki ağırçekim görüntüleri gibi
Üç kadın sarılmış birbirine.
Neredeyse, yere yuvarlanacaklar üçü de birden.
Öldürülen solcu mu? Sağcı mı? Bilmiyorum.
Üç kadını başka bir yerde görsem de tanımam.
Onlarsa hiç algılamıyorlar beni.
Ama burada ,bir acıyı dokuyorlar durmadan.
«Erkek erkeğe» bir toplumda kadınsal yalnızlığın
Kadınsal tükenişin senfonisini tutuşturuyorlar içimde.